

T.C.

İstanbul Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**DIŞ POLİTİKA SORUNLARININ
AVRUPALILAŞMASI: YUNANİSTAN VE GÜNEY
KIBRIS RUM YÖNETİMİ ÖRNEKLERİ**

Mehmet Koray TEZCAN

2501060646

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ Mustafa Çağatay ASLAN

İSTANBUL - 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN:

Adı ve Soyadı : MEHMET KORAY TEZCAN Numarası : 2501060646
Anabilim Dalı / Anasınat Dalı / Programı : SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER Danışmanı : DR. ÖĞR. ÜY. MUSTAFA ÇAĞATAY ASLAN
Tez Savunma Tarihi : 04.10.2019 Saati : 10:00
Tez Başlığı : "DIŞ POLİTİKA SORUNLARININ AVRUPALILAŞMASI: YUNANİSTAN VE GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ ÖRNEKLERİ"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönermeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılır.
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇÖKLÜĞÜYLE karar verilmştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. FUAT AKSU		Kabul
2- DR. ÖĞR. ÜY. ÖZLEM ARACI		KABUL
3- DR. ÖĞR. ÜY. MUSTAFA ÇAĞATAY ASLAN		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. SELCEN ÖNER		
2- DR. ÖĞR. ÜY. ERTAN EROL		

ÖZ

DIŞ POLİTİKA SORUNLARININ AVRUPALILAŞMASI: YUNANİSTAN VE GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ ÖRNEKLERİ

Mehmet Koray Tezcan

Avrupalılaşma, literatürde yakın zamanda yerini almış olmasına rağmen, kısa zamanda epey ilgi çekmeyi başarmıştır. Avrupa Birliği' ne üye olan veya aday ülkelerin AB' ye uyum sağlaması olarak kabul edilebilir. Bu uyum süreci tek taraflı olmamaktadır. Üye devletler aynı zamanda kendi politik çıkarlarını AB katına yükseltmeyi amaçlamaktadır. Ancak bu yükseltme aday ülkeler için söz konusu olamamaktadır. Bu durum devletlerin dış politikalarına da yansımakta olup, üye devletler ile aday devletler arasında asimetrik bir güç dengesine sebep olmaktadır. Çalışmamızda bu durum Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Kesimi özelinde değerlendirilmiştir. A.B.' ye üye olan bu iki ülke ile aday statüsünde olan Türkiye' nin ilişkileri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bütünleşme Teorileri, Avrupalılaşma, Dış Politikanın Avrupalılaşması, Yunanistan, Kıbrıs

ABSTRACT

THE EUROPEANIZATION OF FOREIGN POLICY ISSUES: THE CASES OF GREECE AND SOUTHERN CYPRUS ADMINISTRATION

Mehmet Koray TEZCAN

The issue of Europeanization has received a wide scholarly attention in studies on foreign policies. Although various definitions for the term of Europeanization have been suggested in the literature, this study understands it as a process in which member states or candidate states adopt the rules and norms that have been developed at the EU level. While there is a symmetrical relationship between the member states and the EU, the relations between the EU and candidate countries are asymmetrical since the latter do not take place in the decision-making process of the EU. Unlike the candidate countries, the member countries of the EU participate in negotiations among the member states, and they can make use of their capacity of bargaining in achieving their foreign policy objectives. Thus, in the presence of an unsolved foreign policy issue between a member state and candidate state, the former tends to carry the issue to the level of the EU; thereby, aiming at pressuring on the candidate countries that are obliged to comply with the EU rules and norms for the sake of EU membership. Following this theoretical explanation, this study examines Greek and Southern Cypriot efforts to take their problems with Turkey to the EU level with the aim of solving the problems by enjoying the support of the EU, which has a noticeable capacity for influencing the domestic and foreign policy of the candidate countries.

Key Words: Integration Theories, Europeanization, Europeanization of Foreign Policy, Greece, Cyprus

ÖNSÖZ

Avrupalılaşma konusu 1990' lı yıllardan bu yana akademik alanda yer işgal etmektedir. Siyaset biliminden ekonomiye kadar birçok bilim dalı ile ilişkisinin yanı sıra Avrupa bütünleşmesi kapsamında ortaya konulan teorilerle de yakından ilgilidir. Bu yüzden Avrupalılaşma teriminin başlı başına tek bir tanımı bulunamamakta, farklı bakış açılarının getirmiş olduğu tanımlar beraberinde hayli zengin bir kuramsal çerçeve ortaya koymaktadır. Çalışmamın hazırlanması aşamasında gerçekteştirdiğim literatür okumalarında, geçmişi 15-20 yıla dayanmasına karşılık çok kısa zamanda çok sayıda kaynağa erişebilmiş olmam söz konusu zenginliğin bir göstergesi sayılabilir. Tabii ki bu durumun da dezavantajı olmuştur. Özellikle dış politikanın Avrupalılaşması konusunda yeterli Türkçe kaynak bulunamaması önemli bir handikap sayılabilir. Keza konunun şaşırtıcı biçimde genişleyebilmesi potansiyeli nedeniyle, her biri başlı başına ayrı bir tez konusu olabilecek durumdaki birçok alt başlığı bir araya getirirken de zorlandığımı itiraf etmeliyim. Zira birbirleriyle ilintili konuları kesin ve net çizgilerle sınırlandırmak tezimin belki en zor ve en kritik aşaması idi. Yazdığım her satırda bir şeylerin eksik kalacağı kaygısını taşıdığımı özellikle vurgulamak isterim. Yine de literatüre dış politikanın Avrupalılaşması konusu hakkında Türkçe yazılmış bir çalışma ile katkıda bulunma arzusu, 2008 yılında başlayıp daha sonra bıraktığım tezimi tamamlamada benim için en büyük motivasyon kaynağı oldu. Bu alanda "boşluk doldurmayı" değil, yeni çalışma konularının düşünülmesini amaç edindim. Zira araştırmalarım sırasında Yunanistan' ın önde gelen düşünce kuruluşlarının Türk siyasetinden ekonomisine kadar birçok farklı alanda ayrıntılı çalışmalar yaptığını buna mukabil Türkiye' nin ise muadili olarak oldukça zayıf kaldığını üzülererek müşahede ettim. Bu sebeple hazırlamış olduğum tezimin Yunanistan üzerine yapılacak çalışmalara çok küçük de olsa katkıda bulunmasını ümit ediyorum.

Bu süreçte desteğini esirgemeyen tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Mustafa Çağatay Aslan' a, jüri üyeleri Doç. Dr. Fuat Aksu' ya ve Dr. Öğretim Üyesi Özlem Aracı' ya, manevi desteğini esirgemeyen çok kıymetli hocam Doç. Dr. Sevim Budak' a, yıllar önce beni Avrupalılaşıma kavramı ile tanıştıran ve bu konu üzerine çalışmamı teşvik eden Doç. Dr. Özlem Terzi' ye, yıllar sonra tezimi bitirmem için beni teşvik eden aileme ve arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim.

Mehmet Koray TEZCAN

İstanbul, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BÜTÜNLEŞME ve AVRUPALILAŞMA TEORİLERİ

1.1.BÜTÜNLEŞME TEORİLERİ	7
1.1.1.Yeni-İşlevselcilik.....	9
1.1.1.1.Yayılma Etkisi	11
1.1.1.2.Elitlerin Toplumsallaşması	14
1.1.2.Hükümetlerarasıcılık.....	15
1.1.3.Liberal-Hükümetlerarasıcılık.....	20
1.1.3.1.İki Aşamalı Oyun	23
1.1.3.2.Devletlerarası Pazarlıklar ve Müzakere Süreci.....	24
1.2.AVRUPALILAŞMA TEORİLERİ	27
1.2.1.Tanım ve Kavramsal Çerçeve.....	27
1.2.2.Avrupalılaşma Mekanizmaları.....	33
1.2.2.1.Üç Basamaklı Adaptasyon	33
1.2.2.1.1.Birinci ve İkinci Aşamalar: Uyumun Erdemi	34
1.2.2.1.2.Üçüncü Aşama: Arabulucu Faktörler.....	36
1.2.2.2.Uyum Derecelendirmesi	37
1.2.2.2.1.Pozitif/Dikey Bütünleşme	38
1.2.2.2.2.Negatif/Yatay Bütünleşme	39
1.2.2.2.3.Eşgüdüm.....	39

1.2.2.3.İki Yönlü Avrupalılaşma.....	39
1.3.ADAY ÜLKELERİN AVRUPALILAŞMA SÜRECİ.....	44
1.4.DIŞ POLİTİKANIN AVRUPALILAŞMASI	49
1.4.1.Tarihi Süreç	50
1.4.2.Ortak Güvenlik ve Dış Politika Araçları	54
1.4.3.Ortak Güvenlik ve Dış Politikaya Getirilen Eleştiriler.....	56
1.4.4.Dış Politika Açısından Avrupalılaşma.....	58

İKİNCİ BÖLÜM

KARAR ALMA MEKANİZMALARI

2.1.AVRUPA BİRLİĞİ KARAR ALMA MEKANİZMALARI.....	62
2.1.1.Üye Devletlerin Karar Alma Mekanizmalarında Belirleyicilikleri	62
2.1.2.O.G.D.P. Kapsamında Karar Alma	63
2.1.3.O.G.D.P. Kapsamında Karar Alma Süreçleri.....	64
2.1.4.Bakanlar Konseyi İçinde Karar Alma.....	65
2.1.5.Parlamento İçinde Karar Alma	66
2.2.A.B. GENİŞLEME SÜRECİ MEKANİZMASI	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YUNANİSTAN DIŞ POLİTİKASININ AVRUPALILAŞMASI

3.1.YENİDEN YAPILANMA VE BAŞVURU DÖNEMİ (1974-1981).....	71
3.2.A.B. SİYASETİNDEN UZAKLAŞMA DÖNEMİ (1981-1995)	77
3.2.1.1981-1985 Dönemi	79
3.2.2.1985-1995 Dönemi	82
3.3.A.B. SİYASETİNE YAKLAŞMA DÖNEMİ (1996 ve SONRASI)	92
3.3.1.Kardak Krizi	93
3.3.2.Lüksemburg Zirvesi ve Gündem 2000	95
3.3.3.Öcalan Krizi.....	96

3.3.4.Yakınlaşma Çabaları.....	97
3.3.5.Helsinki Zirvesi ve Türkiye-A.B. Müzakere Sürecine Doğru.....	98
3.3.6.Türkiye – A.B. Müzakere Süreci ve Yunanistan.....	102

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ DIŞ POLİTİKASININ AVRUPALILAŞMASI

4.1. BAŞLANGIÇ.....	104
4.2. GÜMRÜK BİRLİĞİ' NE ÜYELİK DÖNEMİ (1972-1990)	105
4.3. TAM ÜYELİK BAŞVURUSU VE GELİŞMELER (1990-2004)	106
4.3.1.Tam Üyelik Başvurusu	107
4.3.2.Başvuru Sürecinde Yunanistan Etkisi	108
4.3.3 Avrupa Birliği'nin Kıbrıs Sorununa Nüfuz Etmesi	110
4.4. ÜYELİK DÖNEMİ (2004 -).....	115
SONUÇ.....	125
KAYNAKÇA	135

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: İki Yönlü Avrupalılaşıma Süreci	32
Tablo 2: Avrupalılaşıma ve Ulusal Yapının Değişmesi	34
Tablo 3: Avrupalılaşımanın Sınıflandırılması	38
Tablo 4: Dış Politikanın Avrupalılaşıması	59
Tablo 5: Ulusal Dış Politikanın Avrupalılaşımasının Üç Boyutu	61
Tablo 6: Katılım Müzakerelerinde Mevcut Durum	122

KISALTMALAR LİSTESİ

A.B	: Avrupa Birliği
A.B.A	: Avrupa Birliği Antlaşması
A.B.A.D	: Avrupa Birliği Adalet Divanı
A.B.D	: Amerika Birleşik Devletleri
A.B.İ.H.A	: Avrupa Birliği İşleyişi Hakkında Antlaşma
A.e	: Aynı Eser
A.E.T	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
A.g.e	: Adı Geçen Eser
A.P	: Avrupa Parlamentosu
A.S.İ	: Avrupa Siyasi İşbirliği
A.T	: Avrupa Topluluğu
A.T.S	: Avrupa Tek Senedi
A.y.	: Aynı yayın
ANAP	: Anavatan Partisi
B.M	: Birleşmiş Milletler
COREPER	: Avrupa Birliği Daimi Temsilciler Komitesi
Çev.	: Çeviri
Der.	: Derleyen
E.O.K.A	: Ethniki Organosis Kyprian Agoniston (Kıbrıslıların Millî Mücadele Örgütü)
E.P.B	: Ekonomik ve Parasal Birlik
Ed.	: Editör
G.K.R.Y	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
K.K.E	: Kommounistiko Komma Elladas (Yunanistan Komünist Partisi)
K.K.T.C	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
M.E.B	: Münhasır Ekonomik Bölge
N.A.T.O	: Kuzey Atlantik İşbirliği Örgütü
O.G.D.P	: Ortak Güvenlik ve Dış Politika

O.G.S.P	: Ortak Güvenlik Savunma Politikası
P.A.S.O.K	: Pan Hellenik Sosyalist Parti
S.S.C.B	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.y	: Tarih Yok
U.A.D	: Uluslararası Adalet Divanı

GİRİŞ

“Avrupalılaşma” kavramı 1990’lı yıllardan ve özellikle ikinci yarısından itibaren Avrupa merkezli siyaset bilimcilerin ilgi odağındadır. Konu üzerinde çalışan akademisyenler arasında Avrupalılaşma siyaset ve uluslararası ilişkiler içindeki çeşitli değişiklikleri belirtmek için yeni moda bir terim olarak yaygın değer kazanmıştır.¹ Zira Avrupa bütünleşmesi ulus devletleri -kurumları ve siyasi kültürleri ile birlikte- etkilemiştir. Avrupa Birliği, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi gibi birçok bilim dalı ile bağlantısı sebebiyle, Avrupalılaşma kavramına ortak bir tanım konulmakta tereddüt edilebilmektedir. Örneğin, Avrupa Birliği’ nin üye devletlere olan etkisi diyerek sade bir tanımlamaya gidilebilmekle birlikte, bu etkinin salt normatif anlamda mı yoksa siyasi ya da ekonomik bağlamda mı tanımlanacağı ve kategorize edileceği başlı başına tartışma konusudur. Söz konusu tartışmanın köklerine bakıldığında, “Birleşik Avrupa” idealini gördüğümüzü söylersek pek de yanılmış olmayız. Temelleri realizm ve idealizm dikotomisine dayanan birleşik bir Avrupa’ nın mümkün olup olmayacağı tartışmalarının ekseninde çok sayıda teori ortaya çıkmıştır.

Yeni bir çalışma alanı olmakla birlikte literatürde her geçen zamanda Avrupalılaşma kavramına sıklıkla rastlıyoruz. Zira Avrupa Birliği’ nin evrilmesi sürecinin Avrupalılaşma alanında yapılan çalışmaların akıbetini belirleyeceği de söylenebilir. Öyle ki Avrupalılaşma, “Değişen Avrupa siyaseti ve uluslararası ilişkiler alanında yeni moda bir terim olarak yaygın biçimde kullanılmaya başlanmıştır.”² Genel bir çerçeve çizmek adına Avrupalılaşmaya bir tanım verilmek istenirse, en sade ifadesiyle, Avrupa Birliği’ nin üyelerine olan etkisi denilebilir. Ancak bu ifade dahi tek başına yeterli bir anlam kazandıramaz. Zira Avrupa Birliği, ihdas ettiği normları ile sadece kendisini oluşturan üye devletleri değil, aynı zamanda kendisine dahil olmak isteyen aday devletleri ve hatta Birlik olarak siyasi ilişki içinde olduğu devletleri dahi etkilemektedir.

¹ Kevin Featherstone, M. Claudio Radaelli, **The Politics of Europeanization**, Oxford University Press, 2009, s.3

² A.e. s.3

Dış politika, ulus devletlerin belki de egemenlikleri hususunda en çok hassasiyet gösterdiği alandır. Devlet olmanın bizatihi sembolü olan egemenlik, söz konusu dış politika olunca “paylaşılamaz” duruma gelmektedir. Her ne kadar, küreselleşme hızlandıkça devletlerin iş birliğine yatkınlığı artmış olsa da, halihazırda bir üst organın eliyle dış politikanın tayin edilmesine sıcak bakılmamaktadır. Bir ulus-üstü yapılanma olan Avrupa Birliği ise bu konuda nispeten örnek teşkil edebilir. Ancak yine de güçlü devletlerin kendilerini birlik müktesebatına uyumu sorunu ortaya çıkmaktadır. Küçük devletlerin de büyük devletlerle iş birliğine yanaşmamalarının yegâne sebebi, küçük devletlerin büyük devletlerin dış politika alanında araçsallaşmasına dair çekinceleridir. Bu sebeple, tarım, turizm vb. alanda uyum süreci hızlanırken, dış politikada uyum sürecinin aksadığı görülmektedir.

Dört bölümden oluşan çalışmamızın temel noktasını, A.B. üyesi devletler ile aday devletler arasında politik asimetri olup olmadığı ve bu durumun ikili ilişkilere olan yansımaları oluşturmaktadır. Bu bağlamda Avrupa Birliği’ nin aday ülkeler ile olan ilişkisi, dış politika bağlamında incelenecek ve üye devlet ile aday devlet arasındaki politik asimetri vurgulanmaya çalışılacaktır. Söz konusu çalışma kapsamında üye devletler olan Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile aday devlet Türkiye’ nin ilişkileri test edilecektir. Çalışmamızın yanıt aradığımız başlıca soruları şunlar olacaktır: Avrupa Birliği üyesi olan Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Avrupa Birliği’ ni kullanarak aday devlet Türkiye üzerinde baskı oluşturmuş mudur? A.B. üyesi devletler Yunanistan ve G.K.R.Y ile aday devlet Türkiye arasında asimetrik bir ilişki söz konusu mudur? Yunanistan ve G.K.R.Y. dış politikalarını hangi koşullarda Avrupalılaştırmıştır? Dış politikanın Avrupalılaşması Yunanistan’ ı hangi şartlar altında tek başına Türkiye karşısında avantajlı kılmıştır? A.B. karar alma mekanizmalarının hangi nitelikleri Yunanistan ve G.K.R.Y. ile Türkiye ilişkilerini etkilemiştir?

Çalışmamızın birinci bölümünde tezimizin temelini oluşturan sorunun cevabını bulabilmek ve Avrupalılaşma mefhumunun kuramsal çerçevesini oluşturmak adına öncelikle bütünleşme teorilerine yer verilmiştir. Avrupalılaşma kavramının incelenebilmesi ve kavramsal bir çerçeveye oturtulabilmesi için, Avrupa Birliği’ nin tarihi gelişiminin yanı sıra bütünleşme sürecinde gerçekleşmiş olan

tartışmaları ve ortaya konulan teorilerin değerlendirilmesi gerekmektedir. Çok sayıda teorinin türetilmiş olması Avrupalılaşma kavramına da sirayet etmiş ve bu alanda gayet zengin bir literatür oluşturmuştur, dersek yanılmış olmayız. Ancak tezimiz gereği, temelleri “İlerleme ve İşbirliği” yaklaşımına dayanan İdealizm ile “Güç odaklı ve Çatışmacı” yaklaşıma dayanan Realizm dikotomisine dayanan bu teorilerden sadece üçü, Yeni-İşlevselcilik, Hükümetlerarasıcılık ve Liberal-Hükümetlerarasıcılık irdelenmiş, bu teoriler söz konusu iki ülkenin dış politikalarının ve dış politika sorunlarının Avrupalılaşması bağlamında değerlendirilmiş ve bunun Türkiye-Yunanistan/G.K.R.Y. ilişkilerine olan yansımalarına yer verilmiştir.

Bütünleşme teorilerinden sonra, Avrupalılaşmanın tanımı, konu üzerinde çalışan araştırmacıların görüşleri ile birlikte ortaya konulan bazı yaklaşımlara yer verilmiştir. Söz konusu teoriler kapsamında çalışmamızda, devletlerin çıkarlarını takip ettiği ve maksimize etmeye çalıştığı Hükümetlerarasıcı/Liberal-Hükümetlerarasıcı teoriye atıfta bulunulmuştur. Ayrıca devletlerin çıkarlarını maksimize etmeye çalıştığı “İki Yönlü Avrupalılaşma” mekanizması incelenmiştir. İki yönlü Avrupalılaşma kapsamında üye ülkelerin A.B.’ye uyum sürecinin yanı sıra ulusal çıkarlarını A.B. katına yükleyerek, A.B. organları vasıtasıyla gerçekleştirmeye çalışmaları örnek olaylar ışığında tartışılmıştır. Avrupalılaşma teorisini geliştirmek için aday ülkelerin Avrupalılaşmasına dair görüşlere yer verilmiştir. Dış politikanın Avrupalılaşması başlığı altında ise, Avrupa Siyasi İşbirliğinden Ortak Güvenlik ve Dış Politikaya geçen süreç incelenmiş ve O.G.D.P.’nin hükümetlerarasıcı niteliğine vurgu yapılmıştır. Gerek Yunanistan gerekse G.K.R.Y.’nin dış politikalarının Avrupalılaşması bu çerçevede değerlendirilmiştir. Üye ülke ve aday ülke arasındaki güç dengesinin A.B.’ye üyelik süreci sebebiyle, üye ülke lehine değişmesinin nedenleri tartışılmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde A.B. nezdinde karar alma mekanizmalarına yer verilmiştir. Avrupa Parlamentosu, A.B. Bakanlar Konseyi, Komisyon’un yanı sıra, O.G.D.P. ve A.B. genişlemesi kapsamında karar mekanizmalarının hükümetlerarası niteliğine vurgu yapılmıştır. Böylece Yunanistan’ın ve G.K.R.Y.’nin A.B. üyesi olmanın avantajını aday ülke Türkiye’ye karşı kullanabilmesinin sebepleri incelenmiştir. Böylelikle ilerleyen bölümlerde Yunanistan ve G.K.R.Y.’nin

A.B. içi mekanizmaları kullanarak pazarlık gücüyle birlikte Türkiye üzerine nasıl baskı oluşturmaya çalıştıkları anlatılmıştır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde Yunanistan' ın dış politikasının Avrupalılaşması süreci metodolojik olarak incelenirken, iki ayrı yol izlenmiştir. Öncelikle, birinci bölümde belirtilmiş olan, Yukarıdan Aşağı (**İng: Top-Down**) ve Aşağıdan Yukarı (**İng: Bottom-Up**) Avrupalılaşma kavramı ile gerçekleşen olaylar arasında bağ kurgulanmış, daha sonra söz konusu Avrupalılaşma süreci üç ana dönem altında kategorize edilerek, Yunan dış politikası özelinde irdelenmiş ve Türkiye ile ilişkilerine yansımaları değerlendirilmiştir.

Yukarıdan Aşağıya Avrupalılaşma sürecinde Yunanistan' ın, A.B. (öncesinde A.T.) normlarını ve siyasetini indirgerken, Aşağıdan Yukarıya Avrupalılaşmada ise ulusal çıkarlarını A.T. (daha sonrasında A.B.) katına yükleyebilmek ve Birlik organları eliyle gerçekleştirebilmek adına attığı adımlar gözlemlenmiş ve bunların Türkiye ile olan ilişkilerine yansımaları test edilmiştir. Üç ayrı dönemde incelenmiş olan Avrupalılaşma sürecine bakıldığında çalışmamızda;

- Üyelik başvurusu sürecinden tam üyeliğe kadar geçen dönem (1974-1981), “Yeniden Yapılanma ve Başvuru Dönemi” olarak,
- Üyelik kabulünden itibaren dış politikada ulusal çıkarlarını gerçekleştirebilmek adına gerek Birlik üyeleri ile gerekse diğer ülkeler ile çatıştığı dönem (1981-1996) “A.B. Siyasetinden Uzaklaşma Dönemi” olarak,
- A.B. politikalarına uyumla birlikte ulusal çıkarlarını A.B. organları eliyle gerçekleştirmeye çalıştığı dönem (1996 ve sonrası) “A.B. Siyasetine Yaklaşma Dönemi” olarak adlandırılmıştır.

Çalışmamızın son bölümünde G.K.R.Y' nin dış politikasının Avrupalılaşması süreci incelenmiştir. Daha çok Kıbrıs sorununun Avrupalılaşması olarak ele alınmakla birlikte, A.B.-Türkiye İlişkilerinin yanı sıra G.K.R.Y' nin gerek Kıbrıs gerekse diğer sorunları A.B. düzeyine taşımaya çalışması olaylarla birlikte örneklendirilmiştir. Bu sebeple G.K.R.Y' nin dış politikasının Avrupalılaşması süreci, tıpkı Yunanistan' da olduğu gibi, üç ayrı dönemde incelenmiştir. Bu üç dönemin ilk ikisinin Yunanistan' ın angajmanında geçtiği, üçüncü dönemin ise A.B' ye üye olunması sonrasında göreceli olarak ayrı hareket etmekle birlikte, Yunanistan'

ın “gözetiminde” kendi politik çıkarlarını A.B’ ye yüklemeye çalıştığı vurgulanmıştır.

Bu kapsamda;

- Katılım anlaşması imzalanmasından tam üyelik başvurusuna kadar geçen dönem (1972-1990), “Gümrük Birliği Dönemi” olarak,
- Üyelik başvurusundan tam üyeliğe kabulüne kadar geçen dönem (1990-2004) “Başvuru Dönemi” olarak,
- Üyeliğinden itibaren politik çıkarlarını A.B. organları eliyle gerçekleştirmeye çalıştığı ve bağımsız bir politik aktör olarak yer almaya çalıştığı dönem (2004 ve sonrası) “Üyelik Dönemi” olarak adlandırılmıştır.

Çalışmamızda her ne kadar Yunanistan’ ın ve G.K.R.Y.’ nin dış politikasının Avrupalılaşması süreci üçer bölüme ayrılmış olsa da, kritik önem arz eden bazı tarihler (1987-Türkiye’ nin A.B.’ ye Tam Üyelik Başvurusu, 1997-Lüksemburg Zirvesi/Gündem 2000, 1999-Helsinki Zirvesi ve 2005-Üyelik Müzakerelerinin Başlaması) eşik tarihler olarak vurgulanmıştır. Her iki ülke için de 2009 yılı nihai yıl olarak alınmıştır. Bununla birlikte gerek dördüncü gerek sonuç bölümlerinde güncelliğini koruması sebebiyle Doğu Akdeniz konusunda da kısmi olarak değinilmiştir.

Kıbrıs adasının tamamını temsil eden meşru bir hükümet bulunmadığı için Türkiye, kaynak metinlerde Kıbrıs olarak yer alan G.K.R.Y.’ yi tanımamaktadır. Bu sebeple, tez çalışmamızda Kıbrıs ve G.K.R.Y ayrımına dikkat edilmiştir. Zira orijinal metinlere atıfta bulunulurken, metne sadık olmak adına “Kıbrıs” ve “Kıbrıs Cumhuriyeti” ifadelerine yer verilmiştir. Benzer şekilde, kaynak metinlerde yer alan topluluk/birlik terimlerinin ait olduklara dönemlerdeki anlamıyla kullanılmasına riayet edilmiş, Avrupa Ekonomik Topluluğu (A.E.T.), Avrupa Topluluğu (A.T.) ve Avrupa Birliği (A.B.) ayrımlarına dikkat edilmiştir.

Tezimizin sonuç aşamasında gerek Yunanistan’ ın gerekse G.K.R.Y.’ nin dış politikasının Avrupalılaşması sürecinde ulusal çıkarlarını korumak ve kazanımlarını devam ettirmek için bizatihi A.B.’ nin karar organlarının kullanıldığı ve pazarlık

sürecinin yürütüldüğü ve bu sayede aday devlet olan Türkiye' ye karşı baskı yapıldığı sonucuna varılmıştır. A.B. üyesi devletler ile A.B. üyeliğine aday devletlerin arasında gerçekleşen asimetrik ilişkinin, bizzat aday devletin dış politika çıkarlarının aleyhine geliştiği anlaşılmıştır.

Çalışmamızda birincil kaynak olarak uluslararası nitelikli antlaşmalara, A.B. müktesebatını oluşturan Avrupa Parlamentosu, Komisyon ve A.B. Zirve kararlarına, A.B. Antlaşmalarına ve Avrupa Birliği, Türkiye, Yunanistan, K.K.T.C. ve G.K.R.Y. deklarasyonlarına atıfta bulunulmuş, ikincil kaynak olarak Avrupalılaşma, bütünleşme teorileri, karar alma mekanizmaları, Türk ve Yunan dış politikası ile Kıbrıs sorunu üzerine araştırma yapmış akademisyenlerin çalışmalarından yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BÜTÜNLEŞME ve AVRUPALILAŞMA TEORİLERİ

1.1. BÜTÜNLEŞME TEORİLERİ

Her ne kadar yüzyıllar boyunca Avrupa coğrafyasının bütünleşmesi açısından tartışmalar yaşanmış olsa da, söz konusu bütünleşmenin kritik eşiği olarak İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan ve “Soğuk Savaş” ilan edildiği dönem kabul edilebilir. Dünya siyasetinin iki kutuplu sistemde konumlanmaya başladığı 1940’ lı yılların sonuna doğru “Bütünleşen Avrupa” ya dair somut adımlar atılmaya başlanmıştır.

Avrupa Bütünleşmesi fikrinin 2. Dünya Savaşı sonrasında giderek somutlaşması ile birlikte, Jean Monnet, Henri Spaak, Robert Schuman gibi önde gelen siyasetçiler federal bir Avrupa fikrini savunmaya başlamışlardır. Federal Avrupa fikrine katkıda bulunan siyasetçilerden birisi de Altiero Spinelli’ dir. Spinelli 2. Dünya Savaşı sırasında Ernesto Rossi ile birlikte tutuklu oldukları Ventotene Adasında yayınladıkları manifestoda, savaş sonrası kurulması muhtemel Avrupa düzeninin federal yapılı olması gerektiğini savunmaktadır.³ Söz konusu manifestoda, modern uygarlığın krizi başlıklı bölümde, mutlak egemenliğin ulus devletlerin her birine egemen olma arzusu verdiğini ve diğer devletlerin gücü ile tehdit altında hissetmesine sebep olduğu ve emperyalist düşüncenin totaliter devletlerin tohumlarını atmasıyla birlikte dünya savaşına gidildiği vurgulanmıştır. Bu yüzden dünya savaşı sonrasında kurulacak olan Avrupa düzeninde devlet kavramının eşit haklara sahip tüm vatandaşların katılımıyla yeniden tanımlanmasının gerçekleştirilecek olan toplumsal reformlara bağlı olduğu dile getirilmiştir.⁴

1946’ da Churchill’ in “Birleşik Avrupa Devletleri” konuşması ile işareti verilen süreçte, A.B.D. kaynaklı teknik ve ekonomik yardımların yanı sıra, 1950’ de Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman’ ın deklarasyonu ile Fransa ve Almanya’

³ Ventotene Manifestosu, (Çevrimiçi), <https://cvce.eu>, Yayın tarihi: 02 Aralık 2013, Giriş: 27 Haziran 2019)

⁴ A.y.

nın -savaş endüstrisinin temel kaynakları olan- kömür ve çelik üretiminin ulus-üstü bir yapıya devredilmesine dair çağrısı, beraberinde 1951 yılında Avrupa Kömür Çelik Topluluğu' nun kurulmasını sağlamıştır. Topluluğu kuran ve “Altılılar” olarak da adlandırılan altı devletin (Fransa, Federal Almanya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, İtalya) bir araya gelmesi Avrupa için yeni bir dönemin başlangıcıdır.

Monnet' e göre bütünleşme hareketi federatif ve fonksiyonel bakış açısına dayanmaktadır. Avrupa Kömür Çelik Topluluğu' nun kurulmasıyla kurucu devletler arasında kömür ve çelik pazarının yüksek otoriteye devredilmesiyle birlikte ulus-üstü bir uzlaşma sağlanmaktadır. Monnet' in pragmatik ve aşamalı bir sektörel bütünleşme hareketine karşılık Spinelli daha radikal bir çizgi izlemiş, Monnet yaklaşımının devletin etkisini azaltmayacağı düşüncesiyle birlikte zayıf kalacağını belirtmiştir. Ancak güçlü ve merkezi kuruluşlar ile Avrupa' nın sorunlarına “Avrupalı” çözüm sağlanabileceğini savunmuştur.⁵ Ulus devletlerin vatandaşlarının ekonomik ve siyasi güvenliğini garanti edememesinden bu yana haklarını kaybettiğini işaret eden Spinelli, A.B.' nin Avrupa vatandaşlarından oluşturulması gerektiğini, diplomatların değil, doğrudan Avrupa kıtasından seçilen delegelerden kurulu bir parlamentonun oluşturulması gerektiğini ve bu parlamentonun referandumla bir anayasa gerektiğini dile getirmiştir.⁶

Avrupa' daki bütünleşme girişimlerini siyasal düzlemde değil de, ekonomik düzlemdeki işlevsel bir işbirliği ile başlatmanın ve bunun zamanla bütünleşmenin

⁵ Michael Burgess, “Federalism and Federation”, (Ed.) Michelle Cini, **European Union Politics**, 2nd Edition, Oxford Press, 2007, s.79

⁶ Spinelli' nin 1984 yılında Avrupa Parlamentosuna sunmuş olduğu ve kendi adını taşıyan planda federal bir Avrupa Birliği için bir antlaşma oluşturmuştur. Söz konusu antlaşma büyük bir çoğunlukla kabul edilmiştir. Bu federal antlaşma tasarısı Avrupa entegrasyonunu güçlendiren Avrupa Tek Senedi ve Maastricht Antlaşmasına da ilham kaynağı olmuştur. Bu plana göre A.B.' nin önemli ulus-üstü yapılarından olan Komisyon ve Parlamentoyu bir araya getirmek suretiyle karar verme münhasır yetkisine sahip, hükümetler üstü bir Birlik oluşturmak istenilmektedir. Böylelikle Federal Avrupa idealine ulaşılırken yerindenlik/subsidiarite ilkesine de başvurulacak egemenliğin A.B. katında olması desteklenecek ancak kararların en uygun alt düzeyde alınması sağlanacaktır. (Bkz. Çiğdem Nas, **İKV Dergisi**, Nisan 2014 s.66 Ayrıca Spinelli Planı için; <https://epthinktank.eu/2014/02/03/the-road-to-the-1984-spinelli-report/>, (Çevrimiçi)

diğer aşamalarına taşınmanın daha uygun olacağına inananların bir araya gelip bu beklentilerini gerçekleştirmeleriyle, Avrupa’ da Topluluklar dönemi başlamıştır.⁷

“1960’ ların ortalarından başlayarak Avrupa bütünleşmesi kuramlaşmasında ilk büyük tartışma ulus-üstü bütünleşme öngöre yeni işlevselcilik kuramcıları ile üye devletlerin kontrolünde iş birliğini savunan hükümetlerarası yaklaşımın savunucuları arasında yaşanmıştır. Tartışmanın özünde A.B. (ve kurumları) ile üye devletlerin arasındaki ilişkinin niteliği yer almaktadır. Bütünleşmeyi yeni Avrupa kurumlarının siyasi özerklik ve yetki kazandığı dönüşümsel bir süreç olarak gören ulus-üstücülere karşılık bütünleşmeyi devletlerin baskın olduğu iş birliği süreci olarak gören hükümetlerarasıcı kuramcılar, ulus-üstü kurumlara devletlerden bağımsız siyasi bir rol ve etki tanımamaktadır.”⁸

“1990 sonrası Avrupa bütünleşmesi dönemi Yeni Hükümetlerarasıcılık⁹ olarak tanımlanmış ve Lizbon Antlaşması ile getirilen kurumsal yapı ve özellikle Avrupa ekonomik yönetim sisteminin müzakereci politika eşgüdümü ve karar-alma yöntemini yansıttığı görüşü ağırlık kazanmıştır.”¹⁰

1.1.1. Yeni-İşlevselcilik

Bütünleşme teorilerinin ilki olarak Yeni-İşlevselcilik’ e değinmek gerekir. “Federalist ve işlevselci akımların mirasçısı niteliğindeki yeni-işlevselci teori, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa bütünleşmesi hedefine yönelik çalışmalar yapan elitlerin stratejilerini teorik bir çerçeve altına almaya yönelik çabaların ürünüdür. Bu nedenle de söz konusu elitist hareketin temsilcileri ve Avrupa Toplulukları’ nın kurucu babaları olarak anılan Jean Monnet ve Robert Schuman’ ın Avrupa’ nın bütünleşmesi yolunda izledikleri yöntemle, büyük ölçüde Ernst Haas tarafından oluşturulup geliştirilen yeni işlevselci teorinin varsayımlarının aynı olması bir

⁷ **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Der: Beril Dedeoğlu, Boyut Kitapları 1.Baskı 2003, s.48

⁸ Sevilay Kahraman, Avrupa Bütünleşmesi Kuramları: 1950-1970 Yılları, (Ed.) Belgin Akçay, İlke Göçmen, **Avrupa Birliği, Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar**, Seçkin Yayınları, 3.Baskı, Eylül 2016, s.115

⁹ Yeni Hükümetlerarasıcılık kavramının Liberal Hükümetlerarasıcılık kavramından farklı olması sebebiyle tezimizde Liberal-Hükümetlerarasıcılık konusu irdelenecektir. (M.K.T.)

¹⁰ Christopher J. Bickerton, The New Intergovernmentalism: European Integration in the Post-Maastricht Era, **Journal of Common Market Studies**, Cilt:53, No:4, 2015, s.703-722

tesadüf değildir.”¹¹ Yeni işlevselci teorinin en önemli iki düşünürü olan Ernest Haas ve Leon Linberg’ in Avrupa bütünleşmesine dair yaklaşımlarına yer verilmiştir. Bu bağlamda Haas’ ın tanımıyla bütünleşme süreci nisbeten daha iddialıdır:

“Çeşitli ulusal aktörlerin beklentilerini, siyasal aktivitelerini, ulusal olmayan kuruluşların sahip olduğu veya yetki alanında olduğu yeni bir alana aktarma sürecidir. Siyasal sürecin sonunda önceden var olan toplulukların üstüne yeni bir siyasal topluluk oluşur.”¹² Bu tanımda en önemli nokta, tanımın bütünleşme sonunda “siyasal topluluğu” içermiş olmasıdır. Haas bu süreci -federalizm veya üniter yapı gibi- özellikle anayasal bir düzenleme süreci olarak görmemiş olup, devletlerin yetkilerinin bir üst otoriteye yasal/meşru olarak aktarılması anlamını vermektedir.¹³

Haas’ ın Avrupa bütünleşmesi ile ilgili çalışmaları, iki alana odaklanmaktadır. İlki, daha geniş bir siyasal çerçevede devletleri bütünleştirmenin bir aracı olarak anayasal federalizm; diğeri ise uluslararası işbirliğini sağlamak için ticari kısıtlamaların kaldırılması ve teknik işbirliği gibi, çözümün siyasetle ilişkili olmadığı varsayılan alçak politika kapsamındaki işlevsel araçlardır.¹⁴ Federal işlevselcilik olarak da tanımlanan yeni-işlevselci teori, tıpkı federalizm gibi, nihai olarak siyasi bütünleşme hedeflerken, buna ulaşmak için federal karakterli anayasal düzenlemelere başvurulması yerine işlevsel araçların kullanılmasını öngörmektedir.¹⁵ İşlevselci teoriden temel farkı ve federalizm ile temel benzerliği, siyasallaşma unsurunu kapsamına dahil etmesinden kaynaklıdır.¹⁶ Yeni-işlevselcilik çerçevesinde bütünleşmenin itici gücü kâr ve zarar beklentileridir. Örneğin, A.K.Ç.T. kurulurken Birleşik Avrupa ideali ya da Fransız-Alman barışının sağlanması gibi idealist yaklaşımlar değil, pragmatik nedenler göz önünde bulundurulmuştur.¹⁷

¹¹ Sinem Akgül Açıkmeşe, “Uluslararası İlişkiler Teorileri Işığında Avrupa Bütünleşmesi”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 1, Sayı 1, Bahar 2004, s.7

¹² Ernest Haas, **The Uniting of Europe**, Stanford University Press, 1968, s.16

¹³ Jeppe Tranholm-Mikkelsen, Neo-functionalism: Obstinate or Obsolete? A Reappraisal in the Light of the New Dynamism of the EC, **Millenium – Journal of International Studies**, 1991, 20:1, s.3

¹⁴ Martin Griffiths, C. Steven Roach, M.Scott Salamon, **Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler**, Nobel Yayınları, 2.Basım Ekim 2011, s.92

¹⁵ Ben Rosamond, **Theories of European Integration**, Palgrave, 2000, s.49, Açıkmeşe, “Uluslararası İlişkiler Teorileri Işığında Avrupa Bütünleşmesi”, s.7

¹⁶ Açıkmeşe, “Uluslararası İlişkiler Teorileri Işığında Avrupa Bütünleşmesi”, s.8

¹⁷ Ernest Haas, **Beyond the Nation State**, Stanford University Press, 1968, s. 13-14

Lindberg' in bütünleşme tanımı Haas' a nazaran daha ihtiyatlıdır. Kendisi özellikle sürecin sonuçlarına dair öngöründe bulunmak istememiş olup, daha çok karar almaya odaklanmış, egemenlik transferine daha az vurgu yapmıştır.¹⁸

“(1) Ulusların ulusal anahtar dış politikalarını birbirinden bağımsız olarak, ortak karar alma veya yeni merkezi organlara karar alma yetkisinin gönüllü olarak aktarımı (2) Bir takım politik aktörlerin beklentilerini ve politik aktivitelerini yeni bir merkeze aktarmaya ikna olmalarıdır.”¹⁹

Her ne kadar nüans farklılığı da olsa, iki tanımın da önemli kesin özellikleri şunlardır: “(1) İki tanım da bütünleşmeyi bir koşuldan ziyade bir süreç olarak görmektedir. (2) İki tanım da bütünleşmeyi yeni bir merkezi kurum inşa derecesi olarak görmektedir. (3) Siyasi aktörlerin beklentilerinin ve aktivitelerinin değişimine vurgu yapmaktadır.”²⁰

Yeni-İşlevselci teorinin iki temel dayanağı olan Yayılma (İng: **Spill-Over**) Etkisi ile Elitlerin Toplumsallaşması kavramlarına aşağıda yer verilmiştir.

1.1.1.1.Yayılma Etkisi

Yeni-İşlevselci teoride, bütünleşmenin dinamiği “**spill-over**” kavramı ile anlatılmaktadır. “Türkçe’ de taşma, taşınma ve yayılma diyebileceğimiz spill-over etkisi, ekonomik sektörlerden birindeki bütünleşmenin derinleşmesiyle, başka sektörlerle de bu etkinin yansıması sonucunda daha fazla bütünleşmeye yol açması demektir.”²¹ Ulus-üstü kuruluşların kurulmasıyla bu etki, ekonomik, sosyal ve siyasal süreçlerle birlikte bütünleşmeye yönelmektedir. Söz konusu yönelim, yayılma mantığını oluşturmaktadır.²² Yayılma sürecini “kar topu etkisi” olarak adlandıran

¹⁸ Mikkelsen, “**Neo Functionalism: ...**” s.3

¹⁹ Leon N. Lindberg, **The Political Dynamics of European Integration**, Stanford, Princeton University Press, 1971, s.6

²⁰ Mikkelsen, “**Neo-functionalism: ...**”, s.4

²¹ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, Alfa Yayınları, Ekim 2004, s. 462

²² Haas, “**The Uniting Europe**”, s.9

Stephen George üç tür yayılma olarak sınıflandırmıştır: Fonksiyonel, Politik ve İşlenmiş (**İng: Culviated**) Yayılma²³

Fonksiyonel yayılmaya göre, modern endüstriyel ekonominin değişik sektörleri karşılıklı olarak birbirine bağımlı olup, alanların birindeki bütünleşmeye yönelik aktivitelerin başarılı olabilmesi için diğer alanlarda da benzer ortaklıklar olması gerekmektedir. Örneğin Gümrük Birliği gibi ekonomik ve ticari alanlarda bütünleşme için ulaştırma, çevre gibi alanlarda ortak karar süreçleri olmalıdır.²⁴

Fonksiyonel yayılma bizi doğası gereği teknik karakterinden doğmaktadır. Sanayi ekonomilerinde bazı sektörler o kadar bağımsızdır ki, izole edilememektedir. Dolayısıyla bu sektörler daha fazla göreve entegre edilerek bağımsızlıktan kaynaklı sorunları çözülebilir. Örnek olarak kömür ve çelik sektörleri diğer enerji sektörlerine nazaran daha fazla bütünleşmeye öncelikli olarak konu edilmiştir. Hatta Lindberg bu bütünleşmeye negatif bütünleşme adını vermiştir. Zira negatif bütünleşmede devletler arasındaki ekonomik sınırlar kalkmaktadır. Pozitif bütünleşmede ise ortak ve koordineli politikaların uygulanması söz konusudur.²⁵

Siyasi yayılma ise bu bütünleşmenin siyasi ve ideolojik nedenlerle politikaların ilişkilendirilmesiyle oluşmaktadır. Beklentilerin, değerlerin değiştiği ve ulus-üstü çıkarların olduğu bir adımdır.²⁶ Batı Avrupa toplumlarının çoğulcu yapısından doğmuştur. Bu toplumlarda siyaset, kendi amaçlarını gerçekleştirmek için çıkar gruplarının çatışmaya girmesi olarak tartışılmaktadır. Daha fazlası, bu gruplar bürokratik örgütler tarafından temsil edilmekte olup, söz konusu grupların ulus-üstü yapıda ulusal yapıya nazaran ulusal çıkarlarını daha kolay destekleyebileceği algısı yaratılmaktadır. Örnek olarak COREPER ve alt çalışma grupları verilebilir.²⁷

²³ Mikkelsen, “**Neo-functionalism: ...**” s.8; Stephen George, **Politics and Policy in the European Community**, Oxford: Clarendon Press, 1985, s.4-9

²⁴ Carsten Stroy Jensen, “Neo-functionalism”, (Ed.) Michelle Cini, **European Union Politics**, 2nd Edition, Oxford Press, 2007, s.89

²⁵ Mikkelsen, “**Neo-functionalism: ...**” s.5; Lindberg, “**The Political Dynamics: ...**” s.15

²⁶ Carsten Stroy Jensen, “Neo-functionalism”, s.90

²⁷ Mikkelsen, “**Neo-functionalism: ...**”, s.6, Haas, “**The Uniting Europe**”, s.11

İşlenmiş²⁸ yayılma ise devletlerin ortak politikalara ulaşmada zorluk çektiklerinde karşılıklı imtiyazlarla ortak değer ve çıkarlarda buluşmaya çalışmaları anlamına gelmektedir. Bu noktada, Komisyon gibi ulus-üstü aktörler bütünleşmeyi ilerletir. Devletler arası iş birliğinin gelişiminde lider rol üstlendiği gibi, ulus-üstü karar alma mekanizmasının güçlenmesini sağlar. Siyasi aktörler beklentilerini ulusal otoriteler yerine, kurumları ulus devletlerin üzerinde olan yeni merkezlere yöneltirler.²⁹

İşlenmiş yayılmada Haas ve Linberg bütünleşmeye dair merkezi kurumların özellikle Komisyonun rolüne vurgu yapmaktadır. Zira bu kurumlar bütünleşme sürecinde ortak çıkarları temsil edip uygulanması için faaliyet göstermektedir.³⁰ Karar alma sürecindeki rolünün yanı sıra, Komisyon, ulusal hükümetlere karşı müttefiki olarak gördüğü ulusal çıkar grupları ve ulusal bürokratlarla yakın iş birliği içine girecek ve desteklerini almaya çalışacaklardır.³¹

“Haas’ a göre diplomatik görüşmeler minimum etkilidir. Zira bu tip düzenlemeler en fazla çıktıyı ortaklıkla iş birliği yapıldığı durumda verir. Şayet arabulucu birimler ihdas edildiği taktirde, müzakereler farklı bir anlam kazanmaktadır. Çünkü özerk ve kurumsal bir arabulucu (Komisyon) ortak çıkarların geliştirilmesine odaklanır. Zira Komisyon burada topluluk kararlarının belirlenmesinde ve dağıtılmasında kilit aktördür. Komisyonun topluluklar arasında pazarlığında üç ana ilkesi vardır: **(1)** Komisyonun Topluluk politikalarında tekelci rolü vardır. **(2)** Üye devletin ve Topluluğun pozisyonu için bilgi toplama ve değerlendirmede rolü vardır. **(3)** Konsey toplantılarında ulusal delegeler arasında arabuluculuk rolü vardır.”³²

²⁸ Culvated kelimesinin karşılığının geliştirilmiş, işlenmiş olmasından kasıt, başta Komisyon olmak üzere Avrupa kurumlarına atfedilen önemle birlikte ortak çıkarların geliştirilmesi olarak düşünülmektedir. (M.K.T)

²⁹ Jensen, **A.g.e.**, s.91

³⁰ Mikkelsen, **A.g.e.** s.6

³¹ Kahraman, “**Avrupa Bütünleşmesi Kuramları...**”, s.115

³² Leon N. Lindberg, Decision Making and Integration in the European Community, **International Organization**, Vol:19-1, December 1965, s.62

Diğer Avrupa kuruluşlarından beklenen roller de kısaca özetlenmiştir. Avrupa Adalet Divanından beklenen sadece temel hukuki argümanlarda bulunmak değil, aynı zamanda bütünleşmeye yönelik Birlik hukukunun mantığını yeni alanlara genişletilebilir. Avrupa Parlamentosundan ulus-üstü doğrultuda hareket etmesi ve Komisyonla ittifak etmesi ve bu kapsamda Avrupa çıkarlarını ulusal çıkarlara karşı savunulmasında daha aktif rol oynaması beklenmektedir. Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi ulusal çıkarların savunulduğu yerdir. Ancak yeni-işlevselciler üye devletlerin peyderpey yayılma mantığını içselleştirilmesi ve bütünleşmeye yönelmesi beklemektedir. Avrupa Konseyinden beklenen de bütünleşme sürecinde ulusal çıkarların geri plana bırakılması için üye devletlere nüfuz etmesidir.³³

1.1.1.2. Elitlerin Toplumsallaşması

Elitlerin toplumsallaşması, karar alma sürecindeki elitlerin ulus-üstü yapılanmaya sadık olması ve tercihini bu yapılanmaya göre belirlemeleri, ulusaldan ziyade ulus-üstü yapıya sadakat olarak tanımlanmaktadır. Haas' a göre toplumsallaşma kapsamında, Pan-Avrupa ideallerine sahip ve ulus-üstü kurumlara sadık elitler bütünleşme sürecine liderlik edecektir. Bu elitler ulusal elitleri ulus-üstü iş birliğinin avantajlarıyla ikna etmeye çalışacaklardır. Aynı zamanda zarfında uluslararası müzakereler daha az siyasi olacak daha çok teknokratik düzeyde ilerleyeceklerdir.³⁴

“Ulusal hükümetlerin isteksizliklerinin ve dirençlerinin yapısal ve siyasi dinamiklerle kırıldığı bütünleşme sürecinin itici gücü, devlet dışı ve devlet altı aktörlerin ulusal çözümlerinden çok ulus-üstü çözümlerin kendi çıkarları için daha yararlı olduğu algısıdır. Bu algı, aktörlerin karar alma sürecine katılımlarıyla A.B. norm ve kurallarını öğrenme ve içselleştirme sürecine de dönüşmektedir.”³⁵

1960' ların ortalarından itibaren Batı Avrupa' da yaşanan bazı gelişmeler, yeni-işlevselci akımının sorgulanmasına sebep olmuştur. Özellikle 1965-66 yılları arasında Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle' nin izlemiş olduğu “Boş Sandalye”

³³ Jensen, “Neo-functionalism”, s.93; Linberg, *Desicion Making* ... s.64-66

³⁴ Haas, *The Uniting Europe*, s.291

³⁵ Kahraman, “Avrupa Bütünleşmesi Kuramları...”, s.117

politikasının³⁶ Avrupa siyasetinde derin yansıması görülmeye başlanmıştır. Lüksemburg Uzlaşısı ile sonuçlanan söz konusu kriz ve 1970' li yıllarda ortaya çıkan ekonomik durgunluk sonucu ulusalcı akımın kuvvetlenmesi ile Hükümetlerarasıcı yaklaşımı yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştır.

1.1.2. Hükümetlerarasıcılık

Büyük ideallere rağmen iki dünya savaşının engellenemediği uluslararası sistemde, realizm akımı güç kazanmaya başlamıştır. Hükümetlerarasıcılık görüşü de, realizm akımının A.B. nezdinde yansımasıdır.³⁷ Bu bağlamda, ulus devletlerin iş birliğine yatkınlık kapasitelerine vurgu yapılmaktadır. Ulus devletler, Avrupa politika yapıcılığında ulusal çıkarları temelinde sıfır toplamı pazarlık yapan birimler olarak görülmektedir. Aynı zamanda küresel güç siyasetinin önemine vurgu yapılmaktadır.³⁸

Hükümetlerarasıcılık teorisine göre ulus devletlerin Avrupa bütünleşmesinde başat rolü vardır.³⁹ Aynı zamanda ulusal egemenliğin temel ilkelerine dokunulmamakta ve Avrupa bütünleşmesi ulus devletlerin çıkarları ve politikaları doğrultusunda şekillenmektedir.⁴⁰ Ulusal kimliğe ait unsurların ön planda olduğu yüksek politika alanlarında -para, dış politika, savunma gibi- ulusal çıkarlar hayati önem taşımakta, devletler bu alanlarda kontrolü kaybetmeyi göze alamamaktadır. Dolayısıyla, yüksek politika alanları iş birliği ve bütünleşmeye konu olamamaktadır.⁴¹

³⁶ 1966 yılında Ortak Tarım Politikası kapsamında bütçe görüşmeleri sürerken, Fransa' nın ulusal çıkarlarına göstermiş olduğu hassasiyet sonucu Komisyona ve Parlamente'ye daha fazla yetki verilmemesi için attığı adımları ifade etmektedir. Konsey toplantılarını terk etmek suretiyle sürecin işleyişini yavaşlatmış, nihayetinde 1970 yılında Lüksemburg' da toplanan zirve sonucunda ulusal çıkarların hassas olduğu "önemli" konularda oy çokluğu yerine "oybirliği" ile karar alınacağına dair uzlaşmaya varılmıştır. Ayrıntılı bilgi için, bkz. **Avrupa Birliği Tarihi**, Desmond Dinan (Çev. Hale Akay), Kitap Yayınları, 1.Baskı 2008, s.140-146

³⁷ Mikkelsen, **A.g.e.**, s.7

³⁸ Mikkelsen, **A.g.e.**, s.8

³⁹ Michelle Cini, Intergovernmentalism, (Ed.) Michelle Cini, **European Union Politics**, 2nd Edition, Oxford Press, 2007, s. 100-101

⁴⁰ Simon Hix, **The Political System of European Union**, 2nd Edition, Palgrave Macmillan, 2005, s. 15-16

⁴¹ Rosamond, "Theories of European Integration" s.77; Açıkmeşe, "Uluslararası İlişkiler Teorileri ...", s.10

Hükümetlerarasıcılık kuramında önemli bir yeri olan ve ekonomi tarihi üzerine çalışmış olan Alan Milward, II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa' sını incelerken şu sorulara cevap aramıştır: “Gerçekten ulus devlet ile Avrupa Topluluğu arasında bir anti-tez var mıdır? Topluluğun evrimi gerçekten ulus devletlerin yerini alacağı örgütsel bir çerçeve mi olacaktır?”⁴²

II. Dünya Savaşı sonrasında Milward, Topluluğu, kaçınılmaz olarak ulus devletlerin yeniden inşasının temel payandası olarak görmektedir. Zira Milward' a göre, A.T. olmaksızın ulus devletler vatandaşlarına aynı ölçüde refah ve güvenlik vaat edememektedir. 1945' ten sonra Avrupa devletleri kendi meşruiyeti içinde yeni bir siyasi mutabakat sağlayarak yıkılmaktan kurtulmuşlardır. Topluluğun evrimi, ulus devletlerin yerini alan bir süreç olmadığı gibi, bilakis bütünleşmenin sona ermesi söz konusu devletleri zayıflatabilirdi. Bu yüzden A.T' nin gelişmesi ve Avrupa bütünleşmesi, savaş sonrası Avrupa devletlerinin kurtuluşu olduğunu ifade etmektedir.⁴³ Tezimizin ilerleyen bölümlerinde belirtileceği üzere, askeri cuntanın yıkılmasından sonra Yunanistan' ın kendisine yönelik tehdit olarak gördüğü Türkiye' ye karşı siyasi destek bulabilmesi ve sosyo-ekonomik istikrarını tekrar sağlayabilmesi için, keza G.K.R.Y.' nin Kıbrıs sorununun kendi lehinde çözülebilmesi için A.B.' ye tam üyelik başvurusunda bulunmaları Milward' ın bu düşüncesinin tezahürü olarak görülmektedir.

Avrupa bütünleşmesi teorilerinden birisi olan hükümetlerarasıcı yaklaşımı “devlet-merkezli” olarak kabul edilebilir. Devlet merkezli bu yeni akımın en önde gelen temsilcilerinden biri de Stanley Hoffman' dır. De Gaulle fenomenini ve bütünleşme tecrübesine olan katkılarını analiz eden Hoffman, uluslararası sistemde iş birliğine dair genel çıkarımlar yapmıştır. Zira her uluslararası sistem onları oluşturan birimlerin sentezinden ziyade (birimlerin) farklılaşmasını/ayrışmasını üretmektedir.⁴⁴

Yeni-işlevselcileri en çok eleştiren isimlerin başında gelen Hoffman, 1965-66 krizi sonrasında Topluluğu incelerken, bütünleşme mantığından ziyade

⁴² Alan Milward, **The Rescue of The Nation State**, 2nd Edition, Routledge, 2000, s.2-4

⁴³ Alan Milward, **The Rescue of The Nation State**, 2nd Edition, Routledge, 2000, s.5

⁴⁴ Stanley Hoffman, Obsolete or Obsolete? The Fate of the Nation State and the Case of the Western Europe, **Daedalus**, Vol.95, No.3, Summer 1966, s.864

ayrışma/farklılaşma mantığına atıfta bulunur. Hoffman' a göre ayrışma mantığının temelinde ulusal belirleyiciler, ulusal çıkarlar, jeo-tarihsel durumlar ve devletlerin dışsal amaçları yatmaktadır. Uluslararası sistem, özel olarak herhangi bir alt sisteme kendi kurallarını dayatmaktadır. Dolayısıyla A.T.' deki ayrışmanın kaynağı, uluslararası sistemin Avrupa alanına kendi dinamiklerini dayatması sonucu üye devletlerin bütünleşmeden sakınmasıdır.⁴⁵

Hoffman' ın yeni-işlevselcileri eleştirdiği bir diğer nokta, yeni-işlevselcilerin yüksek ve alçak politika farkını bilmemesi olduğu yönündedir. “Analizlerinde bütünleşmede devletin rolünü, uluslararası ortamın önemini, ‘Yüksek-Alçak Politika’ ayrımının belirleyiciliğini savunan Hoffman' a göre yeni-işlevselciler refah politikası ile güvenlik/savunma politikalarını aynı ölçekte değerlendirmektedir.”⁴⁶ Bütünleşme alçak politikada olabilmekte ancak yüksek politikada ayrışma devam etmektedir. Bu sebepten dolayı, ekonomik bütünleşmeden siyasi bütünleşmeye yayılma olamaz. Zira egemenliğin “çelik çekirdeği” istisna kalır.⁴⁷ “Uluslar, belirliliği ya da kontrollerinde olan belirsizliği kontrol dışı belirsizliğe veya denenmemiş olana tercih ederler.”⁴⁸

Rosamond' a göre, Stanley Hoffman yeni-işlevselci teoriye karşı sistematik bir çalışma yürütürken olaylara sadece devlet-merkezci bakış açısıyla yaklaşmamıştır. Kendisi sosyal değişimin ve ulus devletlere meydan okunmasının gayet iyi biçimde farkındadır. Ancak savaş sonrası Avrupa bütünleşmesinin verdiği tecrübeyle birlikte ulus devlet merkezliliği katı biçimde devam ettirme taraftarı değildir. Realist düşünce doğrultusunda devletlerin dünya politikasında temel aktörler olduğu varsayımına katılmakla birlikte, daha çok savaş sonrası Avrupa bütünleşmesi kapsamında devletlerin “ulusal çıkarlarının” önemini vurgulamıştır.⁴⁹

İşbirliğine katılımın aslında politikaların üyeliğe dahil edilmesi ve devletlerin pazarlık kapasitesinin artmasını sağladığı bu görüşte, temel amacın devletlerin ulusal çıkarlarını korumak olduğu anlaşılmaktadır. Zira, A.B. ile iş birliğine gitmek gayet

⁴⁵ Hoffman, A.e., s.865

⁴⁶ Kahraman, “Avrupa Bütünleşmesi Kuramları ...”, s.125

⁴⁷ Hoffman, A.g.e., s.881

⁴⁸ Hoffman, A.g.e., s.882

⁴⁹ Rosamond, A.g.e., s.76

muhafazakâr ve pragmatik bir tercihtir.⁵⁰ Söz konusu bütünleşme ulus devletlerin yerini alacak ve onları zayıflatacak bir süreç veya onların yerini alacak bir yapılanma yaratmamakta, tersine devletlerin çıkarlarını ve taleplerini ileri sürebilecekleri ve uygulayabilecekleri ortamı sağlamaktadır.⁵¹ A.B. ile iş birliği egemenliğin üst birime aktarılmasından ziyade çıkarların konsolide edilmesi ve A.B. kurumlarına aktarılmasıdır.

Bununla birlikte hükümetlerarasıcılar alçak politika olarak kabul edilen ve dış politika ve güvenlik haricindeki politikalarda, negatif bütünleşmeyi hayati ulusal çıkarına tehdit olarak görmedikleri sürece uyumludurlar.⁵² Hoffman' ın hayati çıkarlar olarak gördüğü yüksek politikanın (dış politika, güvenlik) otonom yapısının muhafaza edildiği 1970' lerde Avrupa Siyasi İşbirliği' nde (A.S.İ.) ve 1991 yılında Maastricht Antlaşması' nda görülebilmektedir. Gerek Ortak Güvenlik ve Dış Politikada (O.G.D.P) gerekse Ekonomik ve Parasal Birlik (E.P.B.) sürecinde üye devletler için ulusal egemenlikleri için önemli gördükleri noktalarda istisnalar getirilmiştir.⁵³ Maastricht Antlaşmasında, parasal birlik kapsamında dışarıda kalma (opt-out) avantajını kullanan Danimarka ve İngiltere bu kapsamda örnek teşkil etmektedir.⁵⁴

Hükümetlerarasıcılık sadece A.B. politikaları ile bağlantılı olmamakta, aynı zamanda uluslararası örgütlerin karar alma mekanizmalarının tipolojisi hakkında da fikir vermektedir. Hükümetlerarasıcılara göre, Avrupa bütünleşmesine dahil olmanın getirdiği maliyetler ve kârlar vardır. İlerleyen bölümlerde Yunanistan' ın A.B. üyesi olmasının ağırlığı ile çıkarlarını A.B. düzeyine yükleyerek Türkiye ile ilişkilerinde avantajlı konuma geldiği örneklerle anlatılacaktır. Devletler birbirleriyle pazarlık ederek maliyetlerini düşürmeye ve kârlarını yükseltmeye çalışmaktadır. Nihayetinde temel amaç ulusal çıkarlarını korumaktır. Zira ortak çözümler ancak ortak sorunların üstesinden gelinmesi içindir. Devletler Avrupa bütünleşmesinin en önemli

⁵⁰ Cini, “Intergovernmentalism”, s.102-103

⁵¹ Milward, **The Rescue of ...**, s.15

⁵² Rosamond, **A.g.e.**, s.77

⁵³ Rosamond, **A.g.e.**, s.79

⁵⁴ Maastricht Antlaşması Türkçe çevirisi, (Çevrimiçi), <https://www.ikv.org.tr/images/files/A5-tr.pdf>, Giriş: 03.07.2019

aktörleridir ve egemenliklerinden feragat etmeden bütünleşmeye dahil olmayı amaçlar.⁵⁵

Yunanistan' ın A.T.' ye üyelik sürecine bakıldığında, III. Bölümde belirtileceği üzere, tam üyelik koşullarını yerine getiremediği halde, Karamanlis' in özellikle (Federal) Almanya ve Fransa nezdinde pazarlıkları ile sonuç aldığı görülmektedir. Soğuk Savaş konjonktüründe Güney Doğu Avrupa' da bulunan ülkenin ekonomik ve siyasi yönden toparlanması ve Batı tipi demokrasinin ihdası sadece Yunanistan' ın değil, Fransa ve Federal Almanya gibi büyük devletlerin de çıkarıdır. Şüphesiz ki kendisini “demokrasinin beşiği” olarak addeden Yunanistan' ın tekrar demokratik rejime geçmemesi Avrupa için bir itibar meselesi olurdu. Bununla birlikte Ortodoks Hristiyanlık inancının muhafazasına aşırı hassasiyet gösteren Yunanistan' ın Batı Avrupa tarafından, tüm yetersizliklere rağmen, A.T.' ye üye olarak kabul edilmesi, Topluluğun tek paradoksu değildir. Nitekim ilerleyen Bölümlerde görüleceği üzere, Annan Planı' nı reddetmesine rağmen G.K.R.Y.' yi Kıbrıs' ın bütün olarak temsilen A.B.' ye alınması, Yugoslavya' nın dağılması sürecinden Almanya' nın A.B' den bağımsız politika izlemesi, Makedonya' ya tek taraflı karar ile ambargo koyarak A.B.' nin dış politikada elini zayıflatan Yunanistan' ın yine Türkiye ile ihtilaflarında A.B. tarafından desteklenmesi de A.B.'nin dış politikasındaki diğer paradoksları olacaktır.

Avrupa bütünleşmesi kapsamında hükümetlerarasıcı görüş değerlendirildiğinde, devletlerin egemenliklerinden vazgeçmeden bütünleşme sürecine dahil oldukları, egemenliklerinin ulus-üstü yapıya transfer edilmesinden ziyade, ulusal çıkarlarına uygun olduğu sürece Topluluğun düzenleyici fonksiyonlarına yüklenmesini düşüncesi olmaktadır.⁵⁶ Yine de hükümetlerarasıcılık düşüncesinin ulus-üstü kurumsallaşmaya tamamen karşı olduğu söylenemez. Nitekim özellikle ortak dış politikanın evrilmesi sürecinde devletler kendi aralarında iş birliği gerçekleştirdiği gibi, tezimizde belirteceğimiz üzere dış politika amaçlarının gerçekleştirilebilmesi için A.B. kurumlarına (ulusal çıkarları elverdiği ölçüde) sorunların aktarıldığı görülmektedir.

⁵⁵ Cini, **A.g.e.**, s.101-103

⁵⁶ Cini, **A.g.e.**, s.103

1.1.3. Liberal-Hükümetlerarasıcılık

1980' ler, Soğuk Savaşın yavaş yavaş hızını yitirmeye başladığı ve Batı ülkelerinde neo-liberal politikaların aynı şekilde ortaya çıkmaya başladığı yıllardır. Şüphesiz ki bu değişim süreci Avrupa bütünleşmesi sürecini de etkilemiştir. “1980' lere gelindiğinde Avrupa bütünleşmesi çalışmaları yeni işlevselci-hükümetlerarasıcı yaklaşım ekseninde geliştirilmeye çalışılan genel kuramlaştırma anlayışından uzaklaşmış ve A.B.' nin spesifik alanlarında politika yapma sürecini inceleyen orta ölçekli çalışmalara doğru kaymıştır. Örneğin A.S.İ. ve E.P.B altında gözlemlenen bütünleşme ulus-üstü kurumsallaşma yerine artan karşılıklı ekonomik bağımlılık baskıları karşısında adaptasyon ve politika koordinasyonuna indirgenmekte idi. Bir başka deyişle, üye hükümetler açısından Avrupa bütünleşmesi, ulusal özerklik refleksi ile uluslararası bağımlılık koşulunu dengeleyecek ve ortak eylem problemlerinin kurumsal platformda çözümleneceği uluslararası rejim işlevi görecektir.”⁵⁷ Bu noktada, liberal-hükümetlerarasıcılık düşüncesinin tek teorisyeni Andrew Moravcsik' in düşünceleri irdelenecektir.

Liberal Hükümetlerarasıcılık, genişleme hareketinin rasyonel tercihlerle eylemde bulunan hükümetler arasındaki müzakerelerin ve oybirliği ile alınan kararların sonucunda gerçekleştiği tespitinde bulunmaktadır. Moravcsik' in A.B. genişlemesi konusunda ilk olarak İngiltere' nin üyelik sürecini incelediği görülmüştür. Moravcsik' e göre gerek İngiltere' nin Avrupa Topluluğu'na üyeliği istemesi, gerekse de Birlik tarafında İngiltere'nin üyeliğine olan karşıtlık ekonomik kaygılara dayanmaktadır. Örneğin, İngiltere tam üyelikle Gümrük Birliği' ne dahil olup ticari avantajlar sağlama beklentisine girmiştir. Fransa ise bu konu ile ilgili olarak İngiltere'nin, Topluluğun ortak tarım politikasına karşıt olan duruşu nedeniyle üyeliğine şüpheyile yaklaşmıştır.⁵⁸

⁵⁷ Sevilay Kahraman, Avrupa Bütünleşmesi Kuramları: 1980 Sonrası, (Ed.) Belgin Akçay, İlke Göçmen, **Avrupa Birliği, Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar**, Seçkin Yayınları, 3.Baskı, Eylül 2016, s.136

⁵⁸ Andrew Moravcsik, “Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach”, **Journal of Common Market Studies**, Vol: 31, No: 4, 1993, s.473-524

“Neo-liberalizmin ve klasik hükümetlerarasıcılığın bir sentezi olarak tanımlanabilecek liberal-hükümetlerarasıcılık kuramı Avrupa' daki bütünleşme sürecini iki aşama öngören bir model çerçevesinde açıklamaktadır. Bu aşamalardan ilki Moravcsik' in teorisinin liberal yönünü, ikincisi de hükümetlerarasıcılık boyutunu ortaya koymaktadır.”⁵⁹ Buna göre ilk aşamada, üye devletlerin Avrupa bütünleşmesi sürecine ve bu sürecin tüm dinamiklerine yönelik olarak ulusal tercihlerini ya da ulusal politikalarını belirlemesi söz konusudur. Örneğin, ortak paraya geçilmesi konusu tüm üye devletler arasında tartışılmadan önce, her üye devlet bu konuda kendi ulusal tercihi belirlemek durumundadır. Ulusal tercihlerin belirlenmesinde dikkate alınan dinamikler bu aşamanın neden hükümetlerarasıcılık kuramı ile uyuşmadığını ve neden liberal bir nitelik taşıdığını açıkça ortaya koymaktadır.⁶⁰

Klasik hükümetlerarasıcılara gönderme yaparak, ulusal çıkarları devletler sisteminde, egemen devletlerin başlıca algısı olarak kabul etmektedir. Moravcsik' e göre ulusal çıkarlar devlet-toplum etkileşiminin yegâne sonucu olarak görülebilir:

“Ulusal çıkarlar ... toplumsal grupların siyasi nüfuz için çatışmasından doğar, ulusal ve ulus-ötesi koalisyon formunda yeni siyasi alternatifler olarak hükümetlerce tanınırlar. İç politikayı anlayabilmenin ön koşulu, devletlerarası stratejik etkileşimi analiz etmektir.”⁶¹

Moravcsik' e göre Avrupa bütünleşmesinin bugün vardığı nokta ve gelecekte alacağı şekil hükümetlerarasıcılık kuramıyla açıklanabilir. Buna karşılık, söz konusu kuramın üç noktada özetlenebilecek eksiklikleri hükümetlerarasıcılığa yeni bir boyut eklenmesini gerekli hale getirmiştir. İlk olarak, klasik hükümetlerarasıcılıkta uluslararası politikanın asıl aktörleri devletlerdir; oysa ki Moravcsik' e göre bireyler ve ulusal baskı grupları da uluslararası ilişkiler sahnesinde önemli bir rol oynamaktadır. İkinci olarak, hükümetlerarasıcılıkta yüksek politika alanlarında iş birliği ve bütünleşme imkansız oluşumlar olarak nitelendirilmiştir; oysa ki Avrupa

⁵⁹ Açıkmışe, “Uluslararası İlişkiler Teorileri Işığında ...”, s.18

⁶⁰ Açıkmışe, **A.g.e.**, s.19

⁶¹ Rosamond, “Theories of European Integration”, s.137; Moravcsik, “Preferences and Power in ...”, s. 481

bütünleşmenin bugün vardığı noktada parasal birlikten, dış ilişkiler, güvenlik ve savunma konularında ortak⁶² bir politikadan bahsedilmektedir. Son olarak da, klasik hükümetlerarasıcılıkta bir devletin ulusal çıkarlarını yalnızca söz konusu devletin uluslararası sistemdeki yerine bağlı olarak ve güç unsuruna dayanarak tespit edilmesi gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Oysa ki Moravscik dış politika-iç politika ayrımının yanlış olduğunu, iç politika dinamiklerinin de -seçmenlerin tercihleri, ulusal baskı gruplarının görüşleri, siyasi iktidar mücadeleleri gibi ulusal çıkarları belirleyebileceğini iddia etmektedir.⁶³

Moravscik' in üç basamaklı liberal hükümetlerarasıcı modeli şunları içermektedir: “(1) Ulusal tercihleri içeren liberal teori (2) A.B. seviyesinde pazarlığı içeren hükümetlerarası model (3) Üye devletler için güvenilir taahhütleri sağlayan uluslararası kuruluşlara yetki devri.”⁶⁴

Pollack üç basamaklı süreci şu şekilde irdelemektedir: “İlk basamakta, hükümetler liderleri seçmenlerin çıkarlarını toparlayıp, ulusal tercihleri olarak A.B.’ ye sunmaktadır. Zira ulusal tercihler her üye devletin ekonomilerinin, kuruluşlarının, toplumsal gruplarının çıkarlarını yansıtır ve bu yüzden karmaşıktır. Söz konusu tercihler, A.B.’ ye katılım ile değil, ulusal düzeyde belirlenmiştir. İkinci basamakta, devletler tercihlerini Brüksel’ de pazarlık masasına getirirler, her biri diğer üyelere ve Komisyon gibi ulus-üstü yapılara tercihlerini sunmaktadırlar. Üçüncü basamakta, A.B. üyeleri, egemenliklerini Komisyon, Divan gibi ulus-üstü yapılara aktararak ortak çıkarlar doğrultusunda hareket ederler.”⁶⁵

Özetle belirtmek gerekirse, “liberal hükümetlerarasıcılık düşüncesi bütünleşmeyi tek bir faktörle açıklamak yerine, bütünleşme yolunda önemli adımlara (tarihi pazarlıklara) yoğunlaşarak birçok kuramı ve faktörü tek ve tutarlı yaklaşım

⁶² Maastricht Antlaşmasında, parasal birlik kapsamında dışarıda kalma (opt-out) avantajını kullanan Danimarka ve İngiltere’ yi istisna olarak kabul edebiliriz. (M.K.T)

⁶³ Moravscik, “**Preferences and Power in the ...**” s.483-485; Açıkmeşe, **A.g.e.**, s.18

⁶⁴ **The Oxford Handbook of The European Union**, (Ed) Erik Jones, Anand Menon, Stephen Weatherill, Oxford University Press, 2012, s.10

⁶⁵ Mark A. Pollack, “Policy Making in the European Union”, (Ed) Hellen Wallace, William Wallace, Mark A. Pollack, **Oxford University Press**, 2005, s. 17

altında birleştirmeye çalışmaktadır.”⁶⁶ Liberal hükümetlerarasıcılık kuramının - özellikle pazarlık yönünün- anlaşılabilmesi için, iç politikanın A.B. düzeyinde pazarlıklara olan etkisinden ve pazarlık sürecinden bahsedilmesi gerekmektedir.

1.1.3.1.İki Aşamalı Oyun

Robert Putnam, “Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games” (1988) adlı makalesinde kullandığı “İki Aşamalı Oyun” (**İng: Two Level Games**) metaforu ile ulusal ve uluslararası politikanın dinamiklerini tartışmıştır. Devletler tarafından oynanan bu oyunun ilk aşaması devletlerin kendi iç koşulları çerçevesinde politika tercihlerini nasıl tanımladıkları ile ikinci aşaması ise uluslararası düzeyde devletlerarası pazarlık süreçlerini nasıl yönettikleri ile ilgilidir.⁶⁷ 1990’ ların başında, Andrew Moravcsik, Putnam’ ın ön haberciliğini yapmış olduğu söz konusu pazarlık sürecini teorize etmiştir.

Liberal-hükümetlerarasıcılık düşüncesinin neo-liberal düşünce ile hükümetlerarasıcılık düşüncesinin birleşiminden oluştuğu daha önce vurgulanmıştı. Neo-liberal düşünce bu bağlamda devletlerin birbirleri arasında pazarlık sürecine bağlı olarak devletlerin tercihleriyle ilgilenmişlerdir. Zira tercihler kaçınılmaz olarak iç politikayı da etkilemektedir.⁶⁸ Simon Bulmer iç politikaların A.T. nezdinde siyaset yapımına olan etkisini araştırmıştır. Ulusal hükümetlerin Topluluk sisteminde anahtar aktörler olduklarını belirten Bulmer, ulusal hükümetlerin tercihlerinin karşılıklı etkileşiminin bütünleşme dinamiklerini anlamının en etkili yolu olduğunu vurgulamaktadır.⁶⁹ Bunun yanı sıra devletlerin A.T. ve ulusal politik sistemlerde kapı tutucu (**İng: Gate-Keeper**) rolünü de üstlendiğini işaret etmektedir. Bulmer’ in teorize ettiği bu durum bir devletin Avrupalı siyaseti olup, sebebini ise “yükleme” olarak tanımlanmaktadır.⁷⁰

⁶⁶ Frank Schimmelfennig, “Liberal Intergovernmentalism”, (Ed.) Antje Wiener, Thomas Diez, **European Integration Theory**, Oxford University Press, 2004, s.81

⁶⁷ Robert Putnam, “Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games”, **International Organizations** Vol.42 No.3 (1988) s. 427-429; Cini, “**Intergovernmentalism**”, s.109

⁶⁸ Rosamond, **A.g.e.**, s.135

⁶⁹ Simon J. Bulmer, Domestic Politics and Euroepan Community Policy-Making, **Journal of Common Market Studies**. Vol.21, No.4, 1983, s.2

⁷⁰ Rosamond, **A.g.e.** s.135

Liberal hükümetlerarasıcılık teorisine göre ulusal tercihler devlet ve toplum arasındaki etkileşim sonucunda belirlenecektir. Bir başka deyişle, “Avrupa Birliği” ne yönelik tercihleri tespit etmekle görevli ulusal hükümetlerin öncelikli amacı iktidarlarının sağlamlaştırılmasıdır; bu amaçla da hükümetler seçmenlerin yani bireylerin, sivil toplum örgütlerinin ve ulusal baskı gruplarının desteğini ve görüşlerini dikkate almak zorundadır. İkinci aşamada ilk aşamada belirtilen ulusal tercihlerin pazarlık konusu olmasıdır. Zira eşit ve egemen devletler arasında hükümetlerarası bir pazarlık yapılmasından dolayı, hükümetlerarası kuramla örtüşmektedir.”⁷¹ Moravcsik böylece, Putnam’ ın iki düzeyli oyununa atıfta bulunmaktadır.⁷²

Moravcsik, Putnam ve Bulmer’ de de örneğini gördüğümüz **iki aşamalı oyun** metaforunu Avrupa bütünleşmesini açıklamak için kullanılır. İlk katman yani ulusal tercihlerin oluşumu aşaması liberal teori üzerine oturtulur ve bu kısım entegrasyona yönelik **talep** kısmını oluşturur. Buna göre ulusal tercihler üye ülkelerin iç politikaları bağlamında oluşur. Rosamond’ a göre bu noktada klasik hükümetlerarasıcılıktan ayrılır. Çünkü klasik hükümetlerarasıcılık ulusal çıkarların egemen devletin sistem içindeki konumunu algılayışına göre oluştuğunu savunur⁷³ Moravcsik, devlet-toplum etkileşiminden doğduğunu düşündüğü ulusal çıkar kavramını devletlerin iç politikasını anlamak için gerekli görür. Devletlerin iç politikalarının anlaşılması da devletlerarası stratejik etkileşimi analiz edebilmek için gereklidir.⁷⁴

1.1.3.2.Devletlerarası Pazarlıklar ve Müzakere Süreci

Avrupa düzeyinde devletler arası pazarlık sürecini anlayabilmek için söz konusunu belirleyen devlet tercihinin ulusal dayanaklarına bakmak gerekir. Moravcsik Avrupa Tek Senedini (A.T.S.) analiz ederken, Bulmer’ in ifadesine benzer bir yaklaşım sergilemektedir. Zira Avrupa Tek Senedi, Topluluğun en önemli

⁷¹ Açıkmışe, **A.g.e.**, s.19

⁷² Moravcsik, “**Preferences and Power in ...**”, s.515

⁷³ Rosamond, **A.g.e.**, s.136

⁷⁴ Andrew Moravcsik, Negotiating the Single European Act: National Interest and Conventional Statecraft in the European Community, **International Organization**, 1991, s.46

üç devletin (İngiltere, Fransa, Federal Almanya) tercihleri doğrultusunda neo-liberal ekonomiye uygun olarak ortaya çıkmıştır.⁷⁵ Daha liberal ve Avrupalılaştırmış pazarların temeli devlet bazında sonuçlara dayanmaktadır. Nitekim devletler pazarlık kapsamında çıkarlarını Brüksel’ e taşımışlardır.⁷⁶

Moravscik, Avrupa bütünleşmesini devletler arasında liberal formasyonda ulusal tercihler ve stratejik pazarlığı hükümetlerarasıcılık temelinde görür. Ulusal tercihler burada (bütünleşmenin sonucunun olması için) üye devletlerin iç politikaları tarafından sağlanan içerikler olup, **talep** kısmını oluşturmaktadır. Klasik hükümetlerarasıcılığa atıfta bulunularak devletler sistemi içindeki egemen devletlerin ulusal çıkarlarını ortaya konulması olarak kabul edilebilir.⁷⁷ Dolayısıyla ulusal çıkarlar bir kere formüle edildikten sonra artık hükümetlerarası düzeyde pazarlık edilmektedir. Bu da **arz** kısmını oluşturmaktadır. Talep tarafı (ulusal tercihler) iş birliği ve koordinasyon siyasetinin avantajlarını ortaya koyarken, arz tarafı olası bütünleşme sonuçlarını sınırlandıran alanı ortaya koymaktadır.⁷⁸ Arz-talep süreci dinamiklerini Moravscik şöyle açıklamaktadır:

“Devletlerin öncelikli çıkarları varlıklarını sürdürmeleridir. Bunu, seçmenlerin, siyasi partilerin, çıkar gruplarının ve bürokrasilerin doğrudan veya dolaylı yoldan ilettiği görüşler doğrultusunda siyasi temsilin pratikleri ve kuruluşları sağlar. Söz konusu süreç, devletlerin uluslararası müzakerelere, ulusal çıkarları ve hedeflerini taşımasıyla ortaya çıkar.”⁷⁹

Arz tarafını (devletlerarası pazarlık) Moravscik empirik olarak incelediğinde, A.B. nezdinde pazarlık çerçevesini üç varsayıma dayandırmaktadır: “(1) Devletler pazarlığa gönüllü olarak giderler. Çünkü tarihi kararlar oybirliği ile alınmaktadır. (2) A.B. nezdindeki devletlerarası pazarlıklar, bilgi zengini ortamda gerçekleşir. Bir başka deyişle devletler politika yapım sürecine dair teknik detayları ve diğer üye devletlerin tercihlerini, çekincelerini bilmekte ve bu doğrultuda diğer devletlerle pazarlık etmektedir. (3) A.B. nezdindeki pazarlıkların maliyeti düşük olmaktadır.

⁷⁵ A.e., s.46-47

⁷⁶ A.e. s.48

⁷⁷ Rosamond, A.g.e., s.136

⁷⁸ Rosamond, A.g.e., s.137

⁷⁹ Moravscik, “Preferences and Power in ...”, s.483

Çünkü uzun soluklu pazarlıklar sayısız miktarda konu bağlantısı, alt kademe pazarlıklar ve tavizler barındırır.”⁸⁰

Yine Moravscik’ e göre, devletlerarası müzakerelerde üç belirleyici sonuç bulunmaktadır: “(1) Tek taraflı alternatif ve anlaşmama tehdidi (2) Alternatif koalisyonlar ve ayrılma tehdidi (3) Potansiyel tavizler ve bağlantılar”⁸¹

Tek taraflı alternatifler üzerine müzakereler devam ederken devletlerin iş birliğinden kaçınması üzerine en çok rastlanılan sonuç olup, devletlerin anlaşmaksızın mevcut statükoyu devam ettirmesine dayanır. 1970’ li yıllarda Federal Almanya’ nın parasal birlik üzerine müzakere ederken takındığı tavır, keza İngiltere’ nin A.S.İ kapsamında sergilediği tutumu Moravscik örnek göstermektedir.⁸²

Moravscik’ e göre, Alternatif koalisyonlar ve ayrılma tehdidi, tek taraflı politikaların olduğu yerlerde A.T. ile müzakerelerde devletlerin asgari taleplerinin karşılanmasını gerektiren oybirliği sisteminde gerçekleştiği düşünülebilir. Devletler müzakerelerde anlaşmazlığa düştüklerinde alternatif sistem üretme konusunda koalisyona da gidebilirler. İngiltere’ nin ortak pazara alternatif olarak serbest ticaret alanı (E.F.T.A.) oluşturulmasında başı çekmesi, Avrupa Tek Senedi müzakerelerinde, Antlaşmaların tadil edilmesi için oy çokluğu politikasının kabul edilmesi için Fransa- Federal Almanya koalisyonunun İngiltere’ yi zorlaması da örnek olarak gösterilebilir.⁸³

Potansiyel tavizler ise, müzakere sürecinde en zorlu edinilen sonuçtur. Genel olarak pazarlık gücü, pay alma tercihinin yoğunluğuna bağlıdır. Belirsizliğin veya zaman baskısının yaşandığı durumlarda hükümetlerin aşırı imtiyaz talebi müzakereleri başarısız kılabilir. Belirsizliğin olmadığı durumlarda pay alma tercihlerinin yoğunluğu nihai sonuçlara yansımaktadır. Hatta hükümetler müzakere ettiklerinden daha fazlasını da kazanabilmektedir.⁸⁴ Yunanistan özelinde örnek vermek gerekirse, 1990’ lı yıllarda A.B. Zirvelerinde, belirsizliğin olmadığı bir başka deyişle nihai olarak sonuçlanması öngörülen konularda (örneğin genişleme süreci,

⁸⁰ Moravscik, **A.g.e.**, s.498

⁸¹ Moravscik, **A.g.e.**, s.498

⁸² Moravscik, **A.g.e.**, s.501

⁸³ Moravscik, **A.g.e.**, s.502

⁸⁴ Moravscik, **A.g.e.**, s.505

Gümrük Birliği antlaşmalarının teşmil edilmesi vb.) veto tehdidini kullanarak taleplerini elde etme konusunda başarılı olduğu söylenebilir. Keza Türkiye' nin Gümrük Birliği Ek Protokolünü kabul etmeyerek liman ve havaalanlarını G.K.R.Y' ye açmaması sonucunda, G.K.R.Y' nin üyelik müzakerelerinin fasıllarını bloke etmesi ve A.B. nezdinde bu yönde karar alınması bu duruma örnek teşkil etmektedir.

Moravscik, A.B. nezdindeki pazarlıkların üye devletler için önemli avantajları da olduğunu belirtmektedir. Örneğin üye devletleri kendi iç siyasetlerinde güçlü kılmaktadır. Brüksel nezdinde gerçekleştirilen pazarlıklarda ulusal tercihlerin temsil edilmesi sebebiyle hükümetlerin iç meşruiyeti de sağlamlaşmaktadır.⁸⁵Yine Yunanistan özelinde örnek vermek gerekirse, 1980' li ve 90' lı yıllarda Yunan siyasetine damga vuran PASOK' un, 1990-93 arası istisna olmak üzere, yaşanan ekonomik bunalımlara rağmen yaklaşık 20 yıl iktidarda kalmasının en önemli sebeplerinden biri olarak Yunanistan' ın A.B. nezdinde gerek dış politika gerekse ekonomik destekler hususunda yürüttüğü ve lehine sonuçlandırdığı pazarlıkların olduğu pekala söylenebilir.

1.2. AVRUPALILAŞMA TEORİLERİ

Bu bölümde, bütünleşme teorilerine bağlı olarak Avrupalılaşma kavramının tanımı üzerine yer alan tartışmalara yer verilecek, Avrupalılaşma mekanizmalarına atfen, Yunanistan ve G.K.R.Y. özelinde iki yönlü Avrupalılaşmaya dair örneklerle yer verilecektir.

1.2.1. Tanım ve Kavramsal Çerçeve

Avrupalılaşma için üzerinde mutabık kalınan bir tek tanım bulunmadığı söylenebilir. Zira Avrupalılaşma kavramının tanımının belirlenmesinde bütünleşme teorileri kapsamında yer alan başlıca düşüncelerin ve yaklaşımların etkisi yadsınmamalıdır. Giriş kısmında belirttiğimiz üzerine bu düşüncelerin bir kısmı ile

⁸⁵ Moravscik, A.g.e., s.507

Avrupalılaştırmanın tanımı belirtilecektir. İnşacı⁸⁶ ve hükümetlerarasıcı bir bakış açısından Avrupalılaştırma tanımlanacak olursa aşağıda bunu görebiliriz:

“Avrupa düzeyindeki farklı yönetim yapılarında, mevcut siyasal, sosyal ve yasal kurumların siyasal sorunların ortaklaşa çözümünde aktörler arası etkileşimin ortaya çıkması ve gelişmesiyle güvenilir Avrupalı normların yaratılmasında siyasal ağların uzmanlaşmasıdır”.⁸⁷ Bu tanıma göre Avrupalılaştırma eskilerle etkileşim halinde olan yeni politik katmanların evrimini içermektedir. Caporaso Avrupalılaştırmayı, “siyasi kurumsallaştırma” olarak kabul eder. Bu kapsamda, Avrupa, ulusal ve ulus-altı düzeylerde, resmi-gayri resmi kuralların, süreçlerin, normların ve yönetim pratiklerinin gelişmesini ifade eder.⁸⁸ Bu da aslında tarihsel kurumsallaştırmacılığa⁸⁹ örnek teşkil etmektedir. Risse’ de buna benzer bir düşünceye sahiptir: “Avrupalılaştırma, yönetimin farklı yapılarının Avrupa seviyesinde ortaya çıkması ve gelişmesidir.”⁹⁰ Bu tanıma göre Avrupalılaştırma, Avrupa bütünleşmesiyle neredeyse aynı anlamdadır.⁹¹

Literatürde sıklıkla karşımıza çıkan bir tanım da şu şekildedir:

“Avrupalılaştırma, çeşitli biçimlerde aktörlerin ve kuruluşların ile fikirlerin ve menfaatlerin yapısal değişim sürecidir”. Geniş anlamda, yapısal değişimin benzer özelliklerini sergileyen fenomenlerin temelde gerektirdiklerini yerine getirmek veya Avrupa ile özdeşleştirmektir. Dar anlamda, Avrupalılaştırma, Avrupa Birliği’ nin politikalarına bir karşılık içermektedir.⁹² Nitekim Avrupalılaştırma bugün en çok A.B. üyeliğinden kaynaklı doğrudan veya dolaylı baskıların sebep olduğu ulusal

⁸⁶ İnşacılık uluslararası ilişkilerin, devletlerin etkileşiminin ve devletlerin içerisindeki aktör ilişkilerinin ve eylemlerinin, ulusal ya da uluslararası norm ve değerlerin, kültürel özelliklerin ve yaşanan toplumsallaştırma sürecinin ardından yeniden inşa edilen sosyal ortam ve değerler sisteminde yapılanmasıdır. Bkz. Jeffrey T. Checkel, “Social Construction and Integration,” **Journal of European Public Policy**, Vol. 6, No: 4, 1999, s.548-551 (Sosyal) inşacılığın bir bütünleşme teorisinden ziyade bir sosyal gerçeklik olması sebebiyle bütünleşme teorileri kapsamında yer verilmemiştir.

⁸⁷ M. Green Cowles, James Caporaso, Thomas Risse (Ed.), **Transforming Europe** Cornell University Press, 2001, s.3

⁸⁸ A.e. s.4

⁸⁹ Kevin Featherstone, M. Claudio Radaelli, **The Politics of Europeanization**, Oxford University Press, 2003, Introduction, s.3

⁹⁰ Cowles, Caporaso, Risse, **A.g.e.**, s.4

⁹¹ Defne Günay, “Avrupalılaştırma”, (Ed.) Belgin Akçay, İlke Göçmen, **Avrupa Birliği, Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar**, Seçkin Yayınları, 3.Baskı, Eylül 2016, s.749

⁹² Featherstone, Radaelli, **A.g.e.**, s. 14

adaptasyon süreci olarak tanımlanmaktadır. Benzer bir yaklaşımla Featherstone Avrupalılaşmayı, “**a)** Batı Avrupa normlarının yayılması anlamında tarihsel bir fenomen olması, **b)** Kültürel normların, fikirlerin, kimliklerin ve davranış kalıplarının ulus-ötesi süreçlerle Avrupa içerisinde yaygınlaşması, **c)** A.B. üyeliğinin ulusal politika süreçlerine getirdiği kurumsal adaptasyon olması ve **d)** Politika ile politika süreçlerinin evrilmesi”⁹³ şeklinde dört farklı şekilde tanımlamaktadır. Söz konusu tanımın içeriğine bakıldığında, adaptasyon baskısını temel alan Avrupalılaşmanın yukarıdan aşağıya tek taraflı bir süreç olarak kurgulandığı anlaşılmaktadır.

Ladrech Avrupalılaşmayı, A.B.’nin siyasi ve ekonomik dinamiklerinin ulusal politikaların ve politika yapımının organizasyonel mantığı haline gelmesi süreci olarak tanımlamaktadır.⁹⁴ Bu tanıma göre aktörler, A.B. üyeliğinin getirdiği yükümlülükleri, kuralları ve üyelik mantığını çıkarları ve davranışları doğrultusunda tanımlamaktadır. Organizasyonel mantıktan kastedilen ise değişmiş veya değişen çevreye adapte olabilen organizasyonel süreçlerdir. Bu yaklaşımın yeni işlevselci teoriye uyumlu olarak kabul edilebilir.⁹⁵

Radaelli, Ladrech’in tanımını organizasyonlara aşırı derecede vurgu yapması sebebiyle eleştirmiştir. Sebep olarak da Avrupalılaşmanın ulusal politikalar ve politika yapıcılıkla sınırlanmış olması sebebiyle organizasyonlara çok fazla vurgu yapmanın bireylerin ve siyasal girişimcilerin rolünü karartacağını düşünmüştür. Bu sebeple kendisi Avrupalılaşmanın tanımını şu şekilde yapmıştır: “Avrupalılaşma; A.B. siyaseti sürecinde tanımlanmış ve konsolide edilmiş olan resmi-gayri resmi kuralların, süreçlerin, siyasi paradigmaların, stillerin, iş yapış şekillerinin ve paylaşılan düşüncelerin ve normların; **a)** inşa edilmesi **b)** yayılması **c)** kurumsallaşması süreçleridir.”⁹⁶ Radaelli’ nin bu tanımı hem maddi kaynakların hem de düşünce sistemlerinin ve normlarının A.B. bütünleşme süreci dahilinde

⁹³ Featherstone, Radaelli, **A.g.e.**, s. 7

⁹⁴ Robert Ladrech, Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France, **Journal of Common Market Studies** Vol.32, No.1, 1994, s.69

⁹⁵ Featherstone, Radaelli, **A.g.e.**, s.12

⁹⁶ Claudio Radaelli, Europeanisation: Solution or Problem?, **European Integration Online Papers**, Vol.8, 2004, No.16, s.3-4

dönüşümünü kapsar. Bu tanımda ön plana çıkan bir diğer nokta da Avrupalılaştırmanın gerçekleşmesi için ilk önce A.B. düzeyinde ortaya çıkmış bir olgunun daha sonra yerel düzeyde bir değişime yol açmış olması gerekliliğidir.⁹⁷

Bu tanım siyasal davranış mantığının değişiminin önemini vurgulamaktadır. A.B.’ den gelen normların ulusal siyasi sistemlerde kurumsallaşmasını sevk eden bir süreç modelidir.⁹⁸ Bir başka deyişle; politikaların inşa edilmesi, inşa edilen politikaların pratiğe dökülmesi ve yaygınlaşmasıdır.⁹⁹ Nitekim Avrupalılaştırmanın, Avrupa bütünleşmesi veya A.B. politika yapıcılığı olmadığını, zira A.B. politikalarını ayrılmaz biçimde kabul etme halinde A.B. politikalarının ulusal düzeyde etkili olacağı ifade edilmektedir.¹⁰⁰

Radaelli yine Avrupalılaştırmayı tanımlarken, ona yakın anlamlar içeren sözcüklerden ayıklamakta ve farklarını ortaya koymaktadır. Avrupalılaştırmayı salt “uyum” olarak görmemiştir. Zira açıkladığı üzere, “Süreç ile sonuçları arasında farklar vardır. Hal bu ki, Avrupalılaştırma ülkeler arasında uyum olabileceği kadar, ayrışma da yaratabilmektedir. Nitekim uyum, Avrupalılaştırmanın bir sonucudur.”¹⁰¹

Radaelli Avrupalılaştırmayı aynı zamanda uyumlaştırma (**İng: Harmonization**) ile karıştırmamak gerektiğini ifade etmektedir. Zira, Avrupalılaştırma çeşitli regülasyonlar, yoğun ve hatta çarpık rekabetler de ortaya çıkarabilmektedir.¹⁰² Son olarak Avrupalılaştırmanın Avrupa bütünleşmesi olmadığını belirtmiştir. Zira Avrupalılaştırma Avrupa bütünleşmesi olmadan var olamaz. Hal bu ki, bütünleşme başlı başına bir olgudur. Araştırmaların ontolojik kısmına aittir. Radaelli’ nin bu tanımla birlikte bütünleşmenin varlığını sorguladığı düşünülebilir.¹⁰³

⁹⁷ Günay, “Avrupalılaştırma”, s.750

⁹⁸ Radaelli, A.y., s.5

⁹⁹ Simon J. Bulmer, Claudio M. Radaelli, The Europeanisation of National Policy?, **Queen’s Papers On Europeanisation** No.1/2004, s. 3

¹⁰⁰ A.y. s. 3

¹⁰¹ Claudio Radaelli, Whither Europeanization? Concept Stretching and Substantive Change, **European Integration Online Papers**, Vol.4 (2000) No.8, s.7

¹⁰² Claudio M. Radelli, “The Europeanization of Public Policy”, (Ed) Kevin Featherstone, M.Claudio Radaelli, **The Politics of Europeanization**, Oxford University Press, 2009, s.33

¹⁰³ A.e., s.34

Avrupalılaşma tanımını ile birlikte siyaset bilimcilerin zihnini en çok meşgul eden “ne değiştiği” ve “nasıl gerçekleştiği” sorularıdır. Johan P. Olsen, “Avrupalılaşma ile birlikte ne değişiyor?” sorusuna cevap aradığında 5 muhtemel bulguya rastladığını ifade etmektedir.

- “Sınırların kalkması ile birlikte tek bir politik alanın ortaya çıkmasıdır.
- Avrupalılaşma, Avrupa seviyesinde yönetişim kuruluşlarını geliştirmesidir. Böylelikle ‘merkezin’, siyasi işbirliğinin gelişmesi derecesinde, Avrupa alanında kollektif hareket edebilme kapasitesi arttırılacaktır.
- Avrupalılaşma, merkezin ulusal ve ulus-altı (**İng: Sub-National**) yönetişim sistemlerine müdahil olmasıdır.
- Avrupalılaşma, siyasi organizasyonun (A.B.) ve yönetişim formunun Avrupa dışına ihracını sağlamaktadır. Burada kastedilen, Avrupalı olmayan ülkelerle olan ilişkilerde Avrupa normlarının uluslararası alanda kendisine yer bulabilmesidir.
- Nihayetinde Avrupalılaşma, Avrupa’ nın birleşerek daha gl olmasını amaçlayan bir projedir. Bir başka deyişle, siyasi bir projedir.”¹⁰⁴

Tanja Börzel, Avrupalılaşma kavramına farklı bir bakış açısı ile yaklaşmaktadır. Avrupalılaşmayı, ulusal politik alanların gitgide Avrupa politika yapıcılığına tabi olması diye yorumlayan Börzel,¹⁰⁵ A.B. yeliğinin ye devletlerin üzerindeki etkisi bakımından değerlendirilirken, ye devletlerin A.B. politikaları yapım sürecindeki etkisi çok az incelendiğini vurgulamaktadır. “Yukarıdan Aşağıya ve Aşağıdan Yukarıya Avrupalılaşma” teorisi ile Avrupalılaşmayı “İki Yönlü” bir süreç olarak değerlendirmekte ve özellikle ye devletlerin A.B. politika yapımı sürecine katkısını sorgulamaktadır.¹⁰⁶ Diğer çalışmalarda vurgulanan “Yukarıdan Aşağıya” Avrupalılaşmaya karşılık, ye devletlerin Avrupa bütünleşmesinin süreçlerinde ve çıktılarında oynadığı rolü incelemekte ve “Aşağıdan Yukarıya” Avrupalılaşma kavramını ortaya koymaktadır. Tartışmaların temelini iki ana teoriye

¹⁰⁴ Johan P. Olsen, The Many Faces of Europeanization, **ARENA**, University of Oslo, 2002, s. 3-4

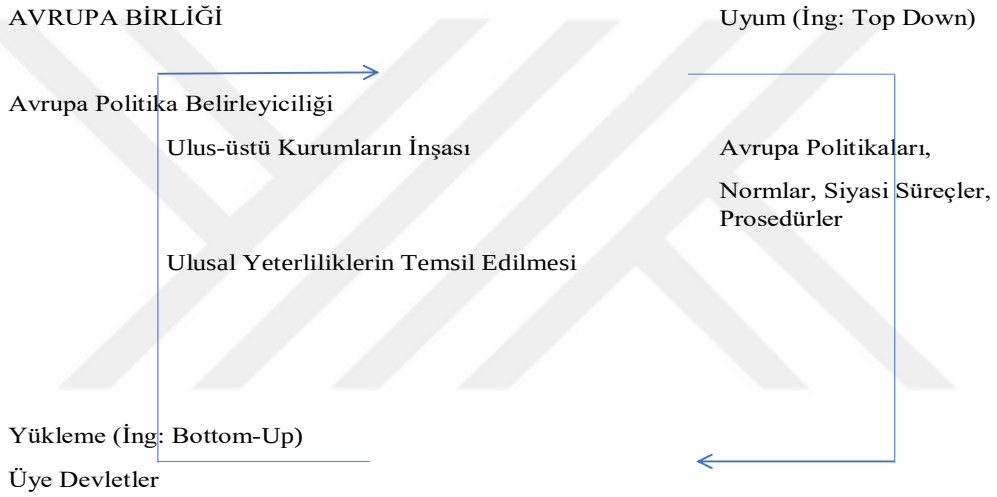
¹⁰⁵ Tanja A. Börzel, Towards Convergence in Europe? Institutional Adaptation to Europeanisation in Germany and Spain, **Journal of Common Market Studies**, 1999, Vol.37 No.4, s.573

¹⁰⁶ Tanja A. Börzel, Shaping and Taking EU Policies: Member State Responses to Europeanization, **Queen’s Papers On Europeanisation** No.2/2003 s.1

(Yeni-İşlevselciler ve Hükümetlerarasıcılar) dayandıran Börzel, A.B. ile üye devletler arasında tek yönlü bir ilişki olmadığını ifade etmektedir. İki yönlü ilişki kapsamında üye devletlerin Avrupa normları ve politikalarına uyumu beklenirken, diğer yandan üye devletlerin A.B. kapsamında politika yapım sürecine dahil olması gerekmektedir. **Tablo 1**’ de söz konusu kavrama dair şema yer almaktadır.

Tablo 1

Avrupa Bütünleşmesi

Avrupalaşma

Kaynak: Tanja A. Börzel, Shaping and Taking EU Policies: Member State Responses to Europeanization, **Queen's Papers On Europeanisation** No.2/2003 s.3

Üye devletler sadece Avrupa Birliği' nin talepleri doğrultusunda ulusal değişimi geçirmemekte; aynı zamanda pro-aktif olarak Avrupa siyasetini, kurumlarını ve süreçlerini şekillendirmektedir. Öncelikle, demektedir Börzel, A.B. politikalarının şekillendirilmesi A.B. politikalarının ulusal düzeye indirilmesi için gerekli olan yasal ve idari düzenlemeleri azaltacaktır. İkinci olarak, A.B. politikalarının şekillendirilmesi yerli sanayinin rekabetten korunmasını sağlayacaktır. Son olarak, A.B. politikalarının şekillendirilmesinin ulusal hükümetlerin sorunlarını

A.B. katına çıkarmasını kolaylaştıracağını ifade etmektedir.¹⁰⁷ Bu düşünceye paralel olarak Robert Putnam, Avrupa siyaset yapımı sürecini ulusal ve Avrupa seviyesinde gerçekleşen karşılıklı müzakereler süreci olarak görmektedir. Böylelikle, aktörlerin ulusal çıkarları doğrultusunda A.B. politikalarını şekillendirmektedir. A.B. seviyesine ulusal politikalarını tatmin edici biçimde iletirken, Avrupa politikalarının ulusal düzeydeki etkilerini de minimize etmektedir.¹⁰⁸

1.2.2. Avrupalılaşma Mekanizmaları

Avrupalılaşmanın tanımı ve kavramsallaştırılmasının yanı sıra “nasıl” gerçekleşebileceği de Avrupalı siyaset bilimcileri meşgul eden konulardan birisidir. Bu noktada;

- Üç Basamaklı Adaptasyon
- Uyum Derecelendirmesi
- İki Yönlü Avrupalılaşma

olarak 3 farklı başlık altında Avrupalılaşma Mekanizmaları incelenecektir.

1.2.2.1.Üç Basamaklı Adaptasyon

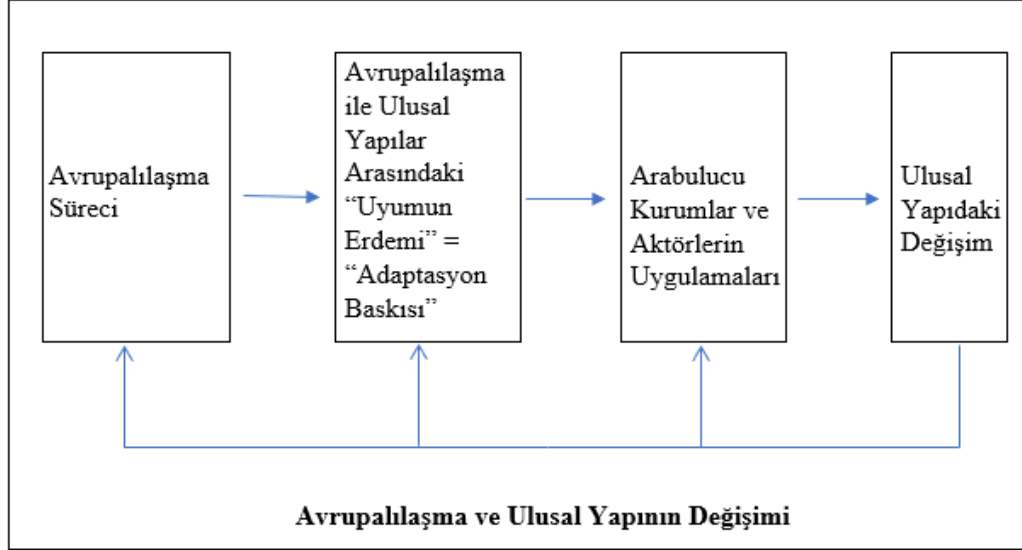
Üç basamaklı adaptasyon sürecinde, **Tablo 2’** de görüldüğü üzere, Avrupalılaşma ile ulusal yapıların değişim süreci irdelenmektedir. Söz konusu ilişkinin bir çeşit “Adaptasyon Baskısı” olduğu ve Avrupalılaşma sürecinin akıbetinin bu adaptasyon baskısına bağlı olduğu vurgulanmaktadır. “Yukarıdan Aşağı” olarak da tanımlayabileceğimiz bu baskı sürecinin devamlılığını arabulucu faktörlerin sağladığı söylenebilir. Söz konusu mekanizma ile nihayetinde ulusal yapıdaki değişim gerçekleşmektedir.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Börzel, A.y. s.4

¹⁰⁸ Putnam, “**Diplomacy and Domestic Politics ...**”, s.434

¹⁰⁹ Söz konusu tablo, Cowles, Caporaso ve Risse, Transforming Europe kitabından alınmıştır. s.6

Tablo 2

Kaynak: M. Green Cowles, James Caporaso, Thomas Risse, **Transforming Europe**, Cornell University Press, 2001, s.6

1.2.2.1.1. Birinci ve İkinci Aşamalar: Uyumun Erdemi*

İlk aşamada Avrupalılaşma süreci ile ilgili, Avrupa sayesinde resmi ve gayri resmi normların, kuralların, düzenlemelerin, prosedürlerin ve pratiklerin tanımlanması gerektiği belirtilmektedir. Örneğin vatandaşlık hakları alanında Avrupalılaşma bir dizi süreci ifade ederken, keza ulaşım ve iletişimde de çeşitli süreçleri belirtir.¹¹⁰ Yasal düzenlemeler için Avrupa Adalet Divanı kararları, A.B. yönergeleri ve siyasi kararları, devlet-toplum ilişkileri ve hatta A.B. normlarının gayri resmi anlamları da bu süreçte rol sahibidir.¹¹¹

İkinci aşamada Avrupalılaşma süreçleri ile ulusal düzeyde kurumsal düzenlemeler ve uygulamalar arasındaki ilişkiyi anlatan kavramsal çerçeve “uyumun erdemi” olarak adlandırılmaktadır. Bu ikisinin arasındaki uyum derecesine “adaptasyon baskısı” adı verilmiştir.¹¹² İlke olarak, ulusal kuruluşların Avrupa

* İngilizce Orjinali: Goodness of Fit

¹¹⁰ Cowles, Caporaso, Risse, “**Transforming Europe ...**”, s.6-7

¹¹¹ A.e. s.8

¹¹² A.e. s.9-10

kuralları ve politikaları çerçevesinde değişimini içermektedir. Buradaki temel düşünce, Avrupa seviyesindeki kurumsal sürecin ve politikaların, ulusal seviyedeki politikalar ile “ayrık” ve “uyumsuz” olduğu sürece, Avrupalılaştırmanın etkili olduğudur.¹¹³ A.B. politikalarının etki göstermesi için uyum derecesinin düşük olması gerekir ki, Avrupalılaştırma süreci o kadar etkili olabilsin. Bir başka deyişle, ne kadar az uyum varsa, o kadar çok adaptasyon baskısı vardır. Eğer söz konusu adaptasyon baskısı yükselirse, Avrupa kuruluşları ciddi ölçüde aday ülkelerin ulusal kimliklerini, yapısal ilkelerini, çekirdek yapılarını ve kuruluşlarını zorlayacaktır.¹¹⁴ Özetle, değişimi tetikleyen olgunun, A.B. normlarının ve pratiklerinin ayarlanması sürecinde ulusal politikaların yapımından sorumlu olan aktörler ile A.B. politikaları ve karar mekanizmaları arasında gerçekleşen “uyumsuzluk” olduğu söylenebilir.¹¹⁵ Burada ulusal kuruluşların, aday ülkelerin Avrupa politikalarına uyumunu, direncini ve katılımını sağlamakta anahtar rol üstlendiğini dile getirilmekte ve bu yüzden de uyumun erdemi tanımının “Kurumsallaşmacı Teori” ile açıklanabileceği ifade edilmektedir.¹¹⁶

Uyumsuzluk iki şekilde tezahür etmektedir: Birincisi, A.B. kuralları ve düzenlemeleri ile ulusal politikaların uyumsuzluğu olup buna politik uyumsuzluk adı verilmiştir. A.B. politikaları ulusal politik hedeflere, düzenleme standartlarına, politik hedefleri gerçekleştirecek araçlara meydan okuyabilmektedir. Politik uyumsuzluğun adaptasyon bedeli olunca, üye devletler de politikalarını Avrupa katına yükselterek düzenlememe maliyetini azaltma yoluna gideceklerdir.¹¹⁷ İkinci tip uyumsuzluk ise kurumsal uyumsuzluk olarak adlandırılmaktadır. Örneğin, Avrupa kuralları ve prosedürleri, ulusal hükümetler karşısında yerel aktörlere geniş imtiyazlar tanıyabilir ve bunun sonucunda üye devletlerin yapıları adem-i

¹¹³ Claudio M. Radelli, “The Europeanization of ...” s. 45

¹¹⁴ Cowles, Caporaso, Risse, **A.g.e.**, s. 9

¹¹⁵ Robert Ladrech, Europeanization and Political Parties, **Living Reviews in European Governance**, Vol.4, 2009, No.1

¹¹⁶ Bulmer, Radaelli, “The Europeanisation of National Policy?”, s.9

¹¹⁷ Tanja A. Börzel, Thomas Risse, Conceptualizing the Domestic Impact of Europe, (Ed) Kevin Featherstone, M.Claudio Radaelli, **The Politics of Europeanization**, Oxford University Press, s.63

merkeziyete yönelebilmekte, hatta ulusal kimlik yaklaşımlarını bile derinden etkileyebilmektedir.¹¹⁸

Uyumsuzluk durumunun iki sonucu vardır: Birincisi, adaptasyon baskısı düşük olduğu zaman yapısal adaptasyonun tam olarak gerçekleşmeyeceğidir. Aktörler kolaylıkla A.B. kurumları ve düzenlemelerinden vazgeçebilirler. İkincisi, baskı büyük olduğu takdirde, Avrupa kuruluşları ciddi anlamda, kimliği, anayasal ilkeleri, ulusal yapıları ve pratikleri zorlayabilir. Bunun da bedeli ağır olabilir. Bazı ülkeler kararları oylamayabilirler. Hatta A.B. politikalarını ve kurumlarını da değiştirmeye kalkabilirler.¹¹⁹

Claudio Radaelli “Adaptasyon Baskısı” kavramını çeşitli noktalardan eleştirmiştir. “Uyumun erdemi” argümanının sorunsuz bir açıklama olmadığını vurgulamaktadır. Zira Belçika ve İtalya’nın kurumsal yapılarının yıllardır geçiş sürecinden kaynaklanan bir kriz içinde bulunduğunu ifade etmektedir. Ayrıca bu olgunun daha fazla açıklanması gerektiğini zira uyum metaforunun çok geniş bir alanı kapsadığını vurgulamaktadır.¹²⁰ Örnek olarak, demiştir Radaelli, “Roma hukukunun varlığı-yokluğu, bürokrasinin güçlülüğü-zayıflığı, karar almada çoğulcu ve çoğunlukçu durumları, merkezi –ademi-merkezi güç dağılımı uyumun iyi ya da kötü olmasını etkileyebilir. Bu durumda, uyumluluk ya da uyumsuzluk olarak kesin bir durumdan söz edilemez. Zira bu, tamamen A.B. ve ulusal siyasal aktörlere bağlıdır.”¹²¹

1.2.2.1.2. Üçüncü Aşama: Arabulucu Faktörler

Yüksek adaptasyon baskısı halinde, arabulucu faktörlerin varlığı ya da yokluğu ulusal değişimin Avrupalılaşmaya göre düzenlenmesi beklenildiğinden daha kesindir.¹²² Adaptasyonel değişimi mümkün kılan veya bloke eden üç faktörden bahsedilmektedir:

Çoklu Veto Unsurlarının (**İng: Multiple Veto Points**) varlığı, politika sürecinde büyük bir etken olarak kabul edilmektedir. Siyasal sistemde kuvvet

¹¹⁸ A.e. s.64

¹¹⁹ Börzel, Risse, “Conceptualizing the Domestic ...” s.63

¹²⁰ Radaelli, “Whither Europeanization? ...” s.20

¹²¹ Radaelli, A.y., s.21

¹²² Cowles, Caporaso, Risse, A.g.e., s.10

dağılımı ne kadar fazlaysa ve karar almada söz sahibi aktörlerin sayısı ne kadar çoksa, ulusal bir mutabakatın sağlanması ve Avrupalılaşma baskısına kapsamında kurumsal yapının değişmesi o kadar zor olunmaktadır.¹²³ Bir başka deyişle, üye ülkelerde faaliyet gösteren ne kadar farklı çıkar grupları varsa ve o ülkenin karar alma sürecinde ne kadar etkili ise, değişim o kadar zorlaşmaktadır. Çıkar grupları dediğimizde ilk akla gelenler, siyasi partiler, bürokratik mekanizmalar, baskı grupları vb. olarak sayılabilir.

Resmi Arabulucular (**İng: Mediating Formal Institutions**), aktörleri, yapısal değişim için maddi ve psikolojik yönden desteklemektedir. Örnek olarak İngiliz hukuk geleneğinin Avrupa Birliği Adalet Divanı fonksiyonunu yerine getirebildiği verilmektedir.¹²⁴ Bir tarafta çoklu veto ediciler bir tarafta resmi kolaylaştırıcı kuruluşlar, yapısal değişimde aktörlere etki edebilmektedir. Ancak ortak çıkarlar ve tercihlerde fayda maksimizasyonu varsayılarak mutabakat sağlanabilmektedir.¹²⁵

Siyasal ve Organizasyonel Kültürler de (**İng: Political and Organizational Cultures**) aynı zamanda yerli aktörleri etkileyerek adaptasyon baskısının yayılmasını sağlayabilmektedir. Bu tip kültürel yaklaşımlar, aktörlerin uygunluk mantığı çerçevesinde menfaatlerini kanunen arayabildiği ülkeleri tanımlamaktadır.¹²⁶

1.2.2.2.Uyum Derecelendirmesi

Yukarıda dile getirilen Avrupalılaşma kavramına ve mekanizmalarına bakıldığında Avrupa Birliği' ne üye olan tüm devletlerin ve hatta aday devletlerin bile aynı hızda Avrupa normlarına uyum sağlayamadığı aşikardır. Zira her ülkenin dinamiklerinin farklı olması sebebiyle ulus-üstü bir yapı olan Avrupa Birliği, normlarını ve siyasetini aynı anda üye devletlere nüfuz ettiremediği gibi, üye devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda A.B. siyaset mekanizmalarını kullanmaya çalıştığı da pekala söylenebilir.

¹²³ Cowles, Caporaso, Risse, **A.g.e.**, s. 9

¹²⁴ Cowles, Caporaso, Risse, **A.g.e.**, s. 10

¹²⁵ Cowles, Caporaso, Risse, **A.g.e.**, s. 10

¹²⁶ Cowles, Caporaso, Risse, **A.g.e.**, s. 11

Bu noktada Simon Bulmer ile Claudio Radaelli Avrupalılaştırmanın farklı formlarda olabileceğini savunmaktadır. Prensip olarak tüm siyaset süreçleri, aktörler, kaynaklar vd. siyasi enstrümanlar Avrupalılaştırma sürecine maruz kalsa da, hepsine aynı ölçüde etki edemeyecektir.¹²⁷ Bu sebeple, pozitif bütünleşme – negatif bütünleşme – eşgüdüm olarak Avrupalılaştırma sınıflandırılmaktadır. Söz konusu sınıflandırma **Tablo 3**’ te görülebilir.

Tablo 3

SİYASET TİPİ	TANIMLANAN SİYASET ALANLARI	“STANDART” AVRUPALILAŞMA AÇIKLAMASI
Pozitif/Dikey Bütünleşme	Çevre, Sosyal Politika, Parasal Birlik	Uyumun Erdemi
Negatif/Yatay Bütünleşme	İç Pazarlarda Yer alan Yararlı Mal/Hizmet Sektörleri (Elektrik, Ulaşım vs.)	Düzenleyici Rekabet
Eşgüdüm	OGDP, 3.Sütun (Adalet ve İçişleri), Açık Koordinasyon Metodu (örneğin, istihdam, sosyal güvenlik, emeklilik, girişimcilik politikaları, göçmen politikaları)	Öğrenme

Kaynak: Simon J. Bulmer, Claudio M. Radaelli, “The Europeanisation of National Policy?”, **Queen’s Papers On Europeanisation**, No.1/2004, s.6

1.2.2.2.1. Pozitif/Dikey Bütünleşme

Pozitif bütünleşme, faal bir ulus-üstü politikayı içermektedir. A.B. bir politika modelini müzakere ederek üye devletlere indirgemekte ve uygulamaya koymaktadır. Avrupa Birliği yargısı tarafından hukuken desteklenerek, üye devletlerin kabulü resmi düzeyde ölçülmektedir.¹²⁸ Bu noktada uyumun erdemi kavramı tekrar karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, yukarıdan aşağı doğru bir baskı ile üye

¹²⁷ Bulmer, Radaelli, “The Europeanisation of National Policy?” s.6-15

¹²⁸ A.y. s.16

devletlerin kabul etmesi sağlanmaktadır. Buna örnek olarak, çevre, sosyal, parasal ve tarım politikaları verilebilir.

1.2.2.2.2. Negatif/Yatay Bütünleşme

Negatif bütünleşme, pozitif bütünleşmeden farklı olarak, baskı mekanizması kullanmaktan ziyade, bariyerlerin kaldırılarak ortak politikaya geçilmesini öngörmektedir. Çoğu zaman Topluluk hukuku uygulamaya alınmamakta, onun yerine anlaşmalar ile rekabete dair düzenlemeler gerçekleştirilmektedir. Bu düzenlemeleri ise bizatihi A.B. kurumları ve üye devletler takip etmektedir.¹²⁹ Buna örnek olarak telekomünikasyon, ulaşım gibi politikalar gösterilebilir.

1.2.2.2.3. Eşgüdüm

Eşgüdümde anahtar aktörler, hükümetlerdir. Zira burası Avrupa Birliği organlarının en zayıf olduğu alandır. Avrupa hukukuna dayanmamakta, hükümetler arası fikir birliği başrol oynamaktadır.¹³⁰ Tabii ki, burada Avrupalılaştırmanın desteklenmesi hususunda güçlü aktörler yer almamaktadır. Dolayısıyla burada dikey bir Avrupalılaştırma mekanizmasından söz edilememektedir. Ancak hükümetler mutabık kaldığı ölçüde düzenlemeler gerçekleştirilebilmektedir. Tam anlamıyla yatay mekanizma olamadığı gibi, mutabakat sağlanmadığı sürece bu alanda düzenleme gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Burada örnek olarak, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası, Üçüncü Sütun (Adalet ve İçişleri), İstihdam, Emeklilik vb. politikaları gösterilebilir.

1.2.2.3.İki Yönlü Avrupalılaştırma

Hatırlayacağımız üzere Tanja Börzel, Avrupalılaştırmayı iki yönlü bir süreç olarak tanımlıyor ve yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya boyutlarının gerektiğini vurguluyor, söz konusu sürecin Avrupa kurumlarının ve üye devletlerin siyasal yapısını etkilediğini ifade ediyordu.¹³¹

¹²⁹ A.y. s.6

¹³⁰ A.y. s.8

¹³¹ Tanja Börzel, Pace-Setting, Foot-Dragging and Fence Sitting. Member State Responses to Europeanization, **Queen's Papers on Europeanisation**, No.4, 2001, Introduction

Yukarıdan Aşağıya ve Aşağıdan Yukarıya Avrupalılaşmada Börzel, üye devletlerin adaptasyon maliyetlerini minimize etmek için politikalarını Avrupa katına yüklediklerini vurgulamaktadır.¹³² Börzel' e göre, uzun yıllar Avrupa çalışmalarında "Derinden" boyutuyla ilgilenilmiştir. Bir başka deyişle, A.B. kuruluşlarının inşa süreçleri ve potansiyel sonuçlarıyla, bunların temelini teşkil eden dinamikleri incelenmiştir.¹³³ Yakın zamanlarda, Avrupa sisteminin gelişimiyle beraber bunun üye devletler üzerindeki etkileri de incelenmeye başlanmıştır.¹³⁴

Bu noktada, hükümetlerarasıcı görüşe Börzel tarafından eleştiri getirilmektedir. Hükümetlerarasıcılar görüşlerinde, üye devletler ve hükümetlerin Avrupa bütünleşmesi ve politika yapıcılığını kendi jeopolitik ve ekonomik çıkarlarını korumak için kullandığını savunmaktadır. Börzel, hükümetlerarasıcı yaklaşımı eleştirirken, üye devletlere meydan okunması gerektiğini öne sürmekte ve şöyle tamamlamaktadır: "Üye devletler, ulus-üstü kuruluşlar tarafından çok az etkilenirken Avrupa bütünleşmesini kontrol edebiliyorlarsa, kendilerine meydan okunmaması gerekirdi".¹³⁵ Burada meydan okunmasından kasıt, kanaatimizce, üye ulus-devletlerin yetkilerinin bir kısmını devrettikleri A.B. organlarının bağlayıcı kararlarına riayet etmesi ve çıkarları doğrultusunda hareket edilmesine engel olunmasıdır.

Hükümetlerarasıcı ve Yeni-İşlevselci görüşlerinin ortak noktası, A.B. ve üyesi devletlerin arasındaki ilişkinin tek yönlü olamayacağıdır. Ulusal düzeyde aktörler, yöneticilere çıkarları doğrultusunda A.B. politikalarını şekillendirmesi için baskı yapabilmektedir. Avrupa düzeyinde ise üye devletler kamuoyunu tatmin edebilmek için hareket edebilmektedir. Bu kapsamda "İlk olarak, A.B. politikalarını şekillendirmek, yasal ve idari adaptasyonunu ya da A.B. politikalarının alımına olan ihtiyacı azaltacak ve bu politikaları ulusal politika yapılarında birleştirecektir. Avrupa politikaları ulusal mevzuata ne kadar çok uyarsa, uygulama sürecinde maliyeti o kadar düşük olacaktır. İkincisi, A.B. politikalarını şekillendirmek, yerli

¹³² Börzel, Risse, "Conceptualizing the Domestic ..." s.63

¹³³ Börzel, "Pace-Setting ...", Introduction

¹³⁴ Cowles, Caporaso, Risse, A.g.e., s.3

¹³⁵ Börzel, "Shaping and Taking EU Policies: Member State ..." s.2

sanayiye rekabetin dezavantajından koruyacaktır. Yüksek-düzenleyici üye ülkeler (**İng: High-Regulatory**) kısıtlamalarını düşük düzenleyici (**İng: Low-Regulatory**) üyelere yüklemeye çalışırken, bu sefer düşük-düzenleyici ülkelerin maliyetleri artacaktır. Son olarak, A.B. politikalarını şekillendirmek ve almak, ulusal hükümetleri etkili biçimde çözemedikleri problemlerle (çevre kirliliği, göç vs.) karşı karşıya bırakacaktır.”¹³⁶

Avrupalılaşma süreci beraberinde üye devletlerin sürece karşı direncini de getirmektedir. Börzel, üye devletlerin Avrupalılaşmaya karşı stratejilerini; Öncü olma (**İng: Pace-Setting**), Ayak sürme (**İng: Foot-Dragging**) ve Tarafsız kalma (**İng: Fence-Sitting**) olmak üzere üç başlık altında toplamaktadır.¹³⁷

“Öncü olma” stratejisine göre üye devletlerin siyasal tercihleri doğrultusunda uygulama maliyetlerini minimize etmektir. Bir başka deyişle, ulusal tercihlere göre Avrupa politikalarını aktif biçimde şekillendirmektir. İdeal olarak A.B. düzeyine ihraç edilen politikalar daha sonra öteki üyeler tarafından alınmaktadır. Eğer bu strateji başarılı olursa, öncü olan devlet mevcut düzenlemeleri kendine dahil ederken daha az güçlüklerle karşılaşır. Börzel burada, çevre politikasında Almanya, Hollanda, Danimarka ve daha sonra üye olan Avusturya, İsveç ve Finlandiya’yı örnek göstermektedir. Bu ülkelerin kendi tercihlerine göre A.B. politikalarını şekillendirdiğini vurgulamaktadır.¹³⁸

“Ayak sürme” stratejisi maliyeti yüksek politikaları bloke etmek ya da en az ölçüde kabul etmek olarak nitelendirilebilir. Bir başka deyişle, öncü olmanın tam tersi olmaktır. Amaç, öteki devletlerin kendi politikalarını A.B. düzeyine çıkarmasını engellemek ya da en aza indirmektir. Börzel burada da çevre politikasından örnek vermektedir. Hayli enteresan bir tanım kullanılmaktadır. Portekiz, İtalya, İrlanda, Yunanistan ve İspanya’nın yer aldığı bu gruba, öncüler tarafından “Haylazlar” ve hatta “Domuzlar” adı verilmektedir.¹³⁹

¹³⁶ Börzel, “Shaping and Taking EU Policies: Member State ...” s.3

¹³⁷ Börzel, “Pace-Setting ...” s. 4

¹³⁸ Börzel, “Pace-Setting ...” s. 4

¹³⁹ Domuzlar ifadesinin İngilizce’de Portekiz, İtalya/İrlanda, Yunanistan ve İspanya’nın baş harflerinin akrostişi (P.I.G.S.) sonucu ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. (M.K.T)

Tarafsızlar ise daha çok çekimser kalan ülkelerdir. Ne sistematik biçimde politikaları uygulamaktalar ne de öteki ülkelerin girişimlerini engellemektedirler. Somut duruma göre hareket etmektedirler. Örnek verilmesi gerekirse, çevre politikalarında genellikle Belçika, Fransa, İrlanda, İtalya, Lüksemburg bazen İngiltere bu gruba dahil olmaktadır.¹⁴⁰

Börzel' in -çevre politikalarını baz alarak- üye devletlerin Avrupalılaşma karşıtı stratejilerini dış politika özelinde anoloji kurabiliriz. Tezimiz gereği Yunanistan' ın ve G.K.R.Y' nin Avrupalılaşma stratejisine karşı tutumu değerlendirildiğinde, söz konusu tutumun konjonktürel olarak değiştiği görülecektir. Yunanistan özellikle 1981-85 yılları arasında Avrupalılaşmaya karşı “Ayak sürme” stratejisi izlemiştir. Sadece dış politika alanında değil, tarım, ulaşım gibi diğer alanlarda da Avrupalılaşmaya karşı kuvvetli bir direnç göstermiştir. G.K.R.Y' nin ise kıyasen çok daha az direnç gösterdiği söylenebilir. Zira G.K.R.Y' nin esas amacı Kıbrıs sorununun A.B. desteği ile kendi lehine çözülmesini sağlamaktır.

1998 yılına kadar Yunanistan' ın himayesinde A.B. ile ilişkilerini yürüten G.K.R.Y, bu tarihten itibaren üyelik müzakerelerini yürütmüştür. Ancak dış politika Yunanistan ile eşgüdümlü olarak hareket etmiş, Türkiye' ye karşı bir nevi “iyi polis-kötü polis” rol paylaşımı güdülmüştür. Örneğin 3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye ile A.B. üyelik müzakerelerine başladığında Yunanistan, Türkiye' nin A.B. üyeliğini destekleyen tutumunu sürdürürken, G.K.R.Y. Gümrük Birliği protokolünün kendisine teşmil edilmemesi ve Türkiye' nin -protokolü kabul etmesinin G.K.R.Y.' yi tanımak anlamına gelmediğine dair- deklarasyonu¹⁴¹ sonucu müzakere sürecini bloke etmiştir. Tezimizin yazıldığı tarih itibariyle de müzakere başlıkları açılmamıştır. Birliğin genişleme sürecinde hükümetlerarası konferans ile birlikte oybirliği kuralının geçerli olması neticesinde G.K.R.Y. tek başına A.B.' nin Türkiye ile olan üyelik müzakerelerini bloke etmektedir.

Öncü olma stratejisine göre, Yunanistan' ı değerlendirmek gerekirse, özellikle 1995' ten sonraki Avrupalılaşma süreci ele alınabilir. Zira A.B. ile ilişkilerin normalleştirilmesi adına öncelikle ve özellikle Maastricht Antlaşması ile

¹⁴⁰ Börzel, “Pace-Setting ...” s.4

¹⁴¹ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-nin-kibris-la-ilgili-deklarasyonu-29-temmuz-2005.tr.mfa> (Çevrimiçi), Giriş: 19.08.2019

getirilen ekonomik kriterlerinin yerine getirilmesi adına katı bir ekonomik reform uygulamıştır. Ekonomik düzenlemeler alanında A.B. müktesebatını indirirken, daha fazla olarak dış politika sorunlarını A.B. katına yüklemeye başlamıştır. Ayrıca Avrupa Parlamentosu' nun güçlendirilmesi adına Birlik nezdinde girişimlerde bulunmuştur. Yunan parlamentosu, diğer üye ülke parlamentoları ve Avrupa parlamentosu nezdinde daha fazla rol oynamıştır. Brüksel nezdinde lobicilik faaliyetleriyle, keza A.P.' nin alt komitelerinde de etkinliğini sürdürmüştür. Söz konusu etkinliğinin sonucu A.B. Antlaşmalarının revizyonunda görülmüştür. Örneğin Antlaşmaların revizyonunda ve diğer uluslararası örgütlerin yetkisinin/yargısının kabul edilmesinde Parlamantonun 3/5 çoğunluğunun aranması (A.B.İ.H.A. 28.madde) Yunanistan' ın girişimleri sonucunda kabul edilmiştir.¹⁴²

Yine de gerek Yunanistan' ın gerekse G.K.R.Y.' nin tek başlarına öncü olma stratejisi üstlenme imkanları mevcut karar alma mekanizmaları karşısında zayıf kalmaktadır. Ancak A.B. üyesi büyük devletler (Almanya, Fransa, İtalya) ile ortak hareket etmeleri gerekir ki, bu durum müzakere, bir başka deyişle pazarlık sürecini gerektirecektir.

Avrupalılaşmaya karşı tarafsız kalma stratejisini dış politikaya uyarlamamız gerekirse, örnek olarak Yunanistan' ın 2005 yılından bu yana A.B.-Türkiye üyelik müzakerelerinde izlediği “gözlemci” rolünü görebiliriz. Nitekim 1990' lı yıllarda Türkiye' ye karşı uygulamış olduğu veto politikasını G.K.R.Y' ye devretmiştir.

Özetle belirtmek gerekirse, tek bir Avrupalılaşma tanımı bulunmamaktadır. Genel olarak A.B. üyelerinin ve hatta diğer diğer devletlerin siyasal sisteminin dönüşümünde A.B.' nin etkisi olarak adlandırılabilir. Devletin işlevlerinin, sınırlarının, ilişkilerinin, kültürel değerlerinin yeniden tanımı, siyasal sistemlerine ve iç dinamiklerine etkisi ve devlet-toplum sınırlarının yeniden çizilmesi olarak düşünülebilir. Avrupa Birliği' nin, örnek olarak, İngiltere için anlamı; uluslararası rol için çerçeve bir projeksiyon iken, Fransa için güç kapasitesinin arttırılması, Yunanistan için ise ekonomik, siyasal ve sosyal modernleşmenin sağlanmasının yanı

¹⁴² Yannis Valinakis, Greece's European Policy Making, GreeSE Paper No.63, **Hellenic Observatory Papers on Greece and Southeast Europe**, October 2012, s.18

sıra Yunanistan' ın dış ilişkilerinde güç kaynağı olmasıdır.¹⁴³ Bu bağlamda; “Dış politika sorunlarının Avrupalılaşması ne demektir?” sorusuna cevap olarak, A.B. üyesi devletlerin üçüncü devletlerle yaşadıkları ihtilafları A.B. katına yükleyerek, A.B. organları vasıtasıyla kendi lehlerine çözülmesi için politika oluşturması ve uygulamasıdır, diyebiliriz.

1.3. ADAY ÜLKELERİN AVRUPALILAŞMA SÜRECİ

Avrupa Birliği 6. ve 7. genişleme dalgasında on iki ülkeyi daha bünyesine katmış ve yirmi sekiz üyeli olmuştur. Bu ülkelerin önemli bir özelliği de, Malta ve Kıbrıs (G.K.R.Y.) haricindekilerin eski Doğu Bloku ülkeleri olmalarıdır. Avrupa Birliği 6. genişleme dalgasında Doğu Avrupa' ya yöneldiğinde, birlik ülkelerinin zihnini meşgul eden en önemli konuların başında Avrupa Birliği' nin “sindirim kapasitesi” gelmektedir. Üye devletler Avrupalılaşırken tartışmalarda görüldüğü gibi, çoğu zaman kendi politikalarını Avrupa Birliği düzeyine yükleyebilmektedir. Acaba aynı durum aday ülkelerde de geçerli midir? Soruyu şöyle de sorabiliriz: Üye devletler kendi politikalarını Avrupa Birliği düzeyine yüklemeleri esnasında zorlanmazken, aday ülkeler de aynı şekilde siyasetlerini kolaylıkla Avrupa Birliği düzeyine yükleyebilirler mi?

Aday ülkelerin Avrupalılaşmasında yine karşımıza “Yukarıdan Aşağı Avrupalılaşma” modeli çıkmaktadır. Sedelmeier 1990’larda Avrupa Birliği’nin etkisinin niteliğini irdelerken, aday ülkeleri iki gruba ayırmaktadır: İlk grup, E.F.T.A. kapsamında anlaşma yaptığı ülkeler –ki bunlar tarım politikası haricinde A.B. ekonomik müktesebatını kabul etmişlerdir- A.B. pazarına dahil olarak üyeliğe ilk adımlarını atmışlardır. İkinci grup, 1989’ da rejim değişikliğinden sonra, A.B.’ ye katılma isteği gösteren Orta ve Doğu Avrupa ülkeleridir. Üye olmayan devletlerin ve aday devletlerin kurallar yaratıldığında söz hakkı yokken, Yukarıdan Aşağı Avrupalılaşma sürecinde kurallara uymakla yükümlüdürler. Ayrıca tercihlerini de A.B. düzeyine götürememişlerdir.¹⁴⁴

¹⁴³ P.C. Ioakimidis, The Europeanization of Greece: An Overall Assessment, **South European Society and Politics**, June 2000, s.73

¹⁴⁴ Ulrich Sedelmeier, Europeanisation In New Member And Candidate States, **Living Reviews in European Governance**, Vol.1, 2006, No.3, s.5

Sedelmeier aynı zamanda, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için adaptasyon baskısının daha yüksek olduğunu dile getirir.¹⁴⁵ Hatta Birliğin siyasi koşulluluğu gereği, aday ülkeler üzerindeki liberal demokrasinin temel ilkelerine adapte edilmesi etkisi, üye ülkelere nazaran daha güçlüdür.¹⁴⁶ Bu yüzden, Avrupalılaşıma kavramını şöyle tanımlamaktadır: “Avrupalılaşıma, A.B. kurallarının benimsenmesi sürecidir.”¹⁴⁷ Aday ülkelerinin üyelik sürecinde ekonomik olarak zayıf olmaları sebebiyle pazarlık gücünün üye devletlere nazaran asimetrik olarak zayıf kaldığı söylenebilir.¹⁴⁸ Benzer bir görüşe göre, aday ülkelerin A.B. ile ilişkisinin, üye ülkelere nazaran daha asimetrik olması sebebiyle, ulusal politika yapım sürecinde A.B’ nin etkisi çok daha zorlayıcıdır. Aday ülkeler A.B. politika yapım sürecine dahil olamadıkları gibi, üye devletlere göre A.B. politikalarının içselleştirilmesinde çok daha yoğun baskı altındadır. Ayrıca aday ülkelerin üyelik sürecinde belirsizlik de vardır.¹⁴⁹

Avrupa Birliği, aday ülkeleri üyeliğe kabul etmek için temel liberal demokrasi normlarını benimsenmesi müzakere edilemez koşullar olarak ileri sürmektedir.¹⁵⁰ Aday ülkeler bu koşulları yerine getirmek zorunda olduğu gibi, bu süreçte üye ülkelerin aksine A.B. politikalarını etkileme şansları bulunmamaktadır. Dolayısıyla aday ülkeler, A.B. politikalarının üreticisi değil, tüketicisidirler.¹⁵¹ Bu sebeple Avrupa Birliği’ nin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine uyguladığı politikaya “koşulluluk politikası” denilmektedir.¹⁵² A.B. koşulluluğunun iki ana dayanağı olduğu görülmektedir. Bunlar; Kopenhag siyasi kriterlerinin yer aldığı (1) Demokrasi Koşulluluğu ve A.B. müktesebatının benimsenmesi gerektiği (2) Müktesebat

¹⁴⁵ A.e. s.5

¹⁴⁶ A.e. s.14

¹⁴⁷ Frank Schimmelfenning, Ulrich Sedelmeier, “Introduction: Conceptualizing the Europeanization of Central and Eastern Europe”, **The Europeanization of Central and Eastern Europe**, (Ed.) Frank Schimmelfenning, Ulrich Sedelmeier, Cornell University Press, 2005, s.7

¹⁴⁸ Heather Grabbe, **The EU’s Transformative Power**, Palgrave Macmillan, 2006, s.52

¹⁴⁹ Heather Grabbe, “Europeanization goes East: Power and Uncertainty in the EU Accession Process”, **The Politics of Europeanization**, (Ed.) Kevin Featherstone, Claudio M. Radaelli, Oxford, 2009 s.307

¹⁵⁰ A.e. s.309

¹⁵¹ A.e. s.313

¹⁵² Frank Schimmelfenning, Ulrich Sedelmeier, Governance by Conditionality: EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Union, **Journal of European Public Policy**, 2004 s.662

Koşulluluğudur.¹⁵³ Politikanın temelinde aday ülkenin koşulları sağlaması halinde birtakım yardımların sağlanmasına dayanan pazarlık stratejisi vardır.¹⁵⁴ Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin hızlıca A.B.' ye üye olabilmelerinde üç temel faktör olduğunu vurgular, Grabbe. Bunlar; söz konusu ülkelerin uyum hızının yüksek olması, söz konusu ülkelerin komünizm sonrası dönüşüm sürecinde A.B. etkisine açık olması ve daha az direnç göstermesi ve nihai olarak Avrupa Birliğinin söz konusu üye ülkelere A.B. Katılım Ajandasında hiçbir istisna uygulanmasına izin vermemesidir. Örneğin, İngiltere Sosyal düzenlemelerden, parasal birlikten ve Schengen' den kendisini istisna edebilmişken bu ülkelere böyle bir istisna hakkı tanınmamıştır.¹⁵⁵

Grabbe' e göre, aday ülkelerin Avrupalılaşıma sürecinde yer alan mekanizmalar incelendiğinde beş farklı bulguya ulaşılabilir. “**Birincisi**, yasal ve kurumsal şablonların sağlanmasıdır. Bu kapsamda, Aday ülkeler Avrupa Birliğinin mevcut hukukunu ve normlarını almak zorunda olup, üye ülkelerdeki gibi politikaları ve kurumsal modelleri A.B.'den almak için baskı altındadır. Müktesebatın alınması ve A.B. hukuku ile uyumlaştırılması üye olmak için zorunludur. Burada tek taraflı bir yönelim olmakta ve aday ülkelerin tercihlerini A.B. düzeyine yükleyemedikleri gibi karar alma mekanizmalarında da yer alamadığı görülmektedir. **İkinci** olarak, Parasal yardım ve teknik destektir. Gerek A.B. komisyonu kararları gerekse ikili anlaşmalar kapsamında üye ülkelerden alınan fonlar bu kaynağı oluşturmaktadır. Aday ülkelere aktarılan kaynak, kapasite artırımını destekleyecek düzeyde olmaktadır. **Üçüncü** mekanizma, kıyaslama ve gözlemleme olarak kabul edilebilir. Avrupa Birliği, adayları sıralandırmada ve belirli politik alanlarda kıyaslamada etkisini sürdürmektedir. Gözlemlemede ise temel faktör Avrupa Komisyonunun 1998'den bu yana yayımladığı İlerleme Raporlarıdır. **Dördüncü** mekanizma ise, tavsiye ve eşleştirmedir. Avrupa Birliği' ne bağlı sivil çalışanlar Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin kamu kurumlarında çalışarak uyum sürecinde tavsiyelerde bulunmakta ve kamu ve sivil kurumların ve mevzuatının Topluluk Müktesebatına uyum sağlaması için teknik destek sağlamaktadır. **Sonuncusu** ise kapıyı tutma (**İng: Gate-Keeping**) olarak tabir edilmektedir. Avrupa Birliği' nin aday ülkelerin katılım sürecinde

¹⁵³ A.e. s.669-672

¹⁵⁴ A.e. s.662

¹⁵⁵ Heather Grabbe, How Does Europeanization Affect CEE Governance? Conditionality, Diffusion and Diversity, *Journal of European Public Policy* 8:6, 2001, s.1014-1015

kullandığı en güçlü araçtır. Müzakerelerin başlaması veya müzakerelerin devamının sağlanmasında aday ülkelere baskı yapılması politikası olarak kabul edilebilir. Bu, İlerleme raporlarında kullanılan eleştiri dili ile olabildiği gibi, Komisyonun aldığı kararlarda da tezahür edebilir.”¹⁵⁶

A.B.’nin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine uyguladığı koşulluluk politikalarının benzerini Yunanistan Türkiye’ye karşı uygulamıştır. Zira dönemler itibariyle uyguladığı olumlu/olumsuz koşulluluk politikaları ile aday devlet olan Türkiye’ye karşı A.B. üyeliğinin “olmazsa olmaz” (sine qua non) koşulları olarak Kıbrıs sorununun çözülmesinin ve Ege Denzinde yaşanan ihtilafların Uluslararası Adalet Divanına götürülmesinin A.B. zirvelerinin sonuç bildirilerinde ve Gündem 2000 belgesinde yer verilmesini sağlamıştır.

Aday ülkelerin Avrupalılaşıma mekanizmalarını, aday ülke Türkiye ile üye ülkeler Yunanistan ve G.K.R.Y. arasındaki güç dengesi özelinde değerlendirmek istediğimizde asimetrik bir durumla karşılaşmaktayız. Her ne kadar O.G.D.P’nin hükümetlerarası niteliğinden dolayı A.B. organları nezdinde yasal düzenlemeler yapılamıyor olsa da, genişleme sürecinde Gümrük Birliği ek Protokolünün G.K.R.Y.’ye teşmil edilmemesi sebebiyle müzakere başlıkları kapalı kalmaya devam etmektedir. Bu durum bize aday ülke-üye ülke ilişkisinin sadece dış politika odaklı olarak değerlendirilmemesi gerektiğini zira Türkiye – A.B. üyelik müzakereleri çerçevesinde 35 faslın olması ve her birinin her bir üye devletle ayrı ayrı müzakere edilecek olması sebebiyle veto mekanizmasının bir baskı aracı olarak kullanılabileceği ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. 11 Aralık 2006 tarihinde A.B. Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi kararı¹⁵⁷ ile Gümrük Birliği protokolü

¹⁵⁶ Heather Grabbe, “Europeanization Goes East: Power ...” s.312-317

¹⁵⁷ 11 Aralık 2006 tarihinde A.B. Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi karar metni şu şekildedir:

Konsey Avrupa Topluluğu ve Üye Devletlerinin 21 Eylül 2005 tarihli deklarasyonunu hatırlar ve Türkiye’nin Ortaklık Anlaşması’na Ek Protokol’ün tam ve ayrımsız olarak uygulanması yükümlülüğünü yerine getirmediğini not eder.

Konsey Komisyon’un 29 Kasım tarihli tavsiyesini kabul eder. Bu bağlamda Konsey, Komisyon Türkiye’nin Ek Protokol ile ilgili yükümlülüklerini yerine getirdiğini doğrulayana kadar, **hükümetlerarası konferans dahilinde Üye Devletlerin “Kıbrıs Cumhuriyeti” ile ilgili olarak Türkiye’nin kısıtlamalarını alakadar eden politika alanlarını kapsayan fasılları açma kararı almayacağını kabul eder.**

Bu fasıllar şunlardır:

işlerlik kazanana kadar müzakere fasıllarının kapatılmış olması, A.B.’ nin mevcut işleyişi devam ettiği sürece, aday ülke olan Türkiye’ nin müzakerelerin devamı için taviz vermesini gerektiren bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Avrupalılaşıma sürecinin diğer bir unsuru olan parasal yardıma bakıldığında, A.B. kaynaklı fonların Yunanistan tarafından bloke edildiği görülmektedir. 1990’ lı yıllarda Türkiye ile yaşadığı ihtilaflarda bir cezalandırma mekanizması olarak kullanılan veto sürecinde 4.Mali Protokol kapsamında Türkiye’ ye A.B. tarafından verilmesi öngörülen mali yardımları (Matutes Paketi) bloke etmiştir.

Gözlemleme sürecine yegâne örnek olarak 1998 yılından bu yana A.B. Komisyonu tarafından yıllık olarak yayınlanan “İlerleme Raporları” görülmektedir. Söz konusu raporlarda İnsan Hakları, Kıbrıs sorununun çözümü, Türk Yunan ilişkilerinin iyi komşuluk ilkesi mucibinde çözümü hususları vurgulanmaktadır. Ancak A.B.’ nin söz konusu raporlarda Yunan tezlerine yakın durduğu da tartışılmaz bir gerçekliktir. Sadece Türk-Yunan ilişkilerinde Ege Denizinden kaynaklı ihtilafların Uluslararası Adalet Divanına götürülmesinin vurgulanması, 2004 yılında A.B.’ ye alınan G.K.R.Y’ nin Kıbrıs’ ın tümünü temsil ettiğini açık bir dille ifade etmesi, Yunan parlamentosunun etkisi ile A.P tarafından hazırlanan insan hakları ihlallerine dair karar metinlerinin ilerleme raporlarında yer alması bu örneklerin sadece bir kaçıdır. Keza kapıyı tutma mekanizmasında, G.K.R.Y’ nin Türkiye ile müzakere sürecinden bizzat 6 adet faslı (İşçilerin Serbest Dolaşımı, Enerji, Yargı ve Temel Haklar, Adalet-Özgürlük-Güvenlik, Eğitim ve Kültür, Dış-Güvenlik-Savunma) tek başına bloke etmiş olması bu duruma örnek teşkil etmektedir.

-
- 1inci Fasıl: Malların serbest dolaşımı
 - 3üncü Fasıl: İş kurma hakkı ve hizmet sunma özgürlüğü
 - 9uncu Fasıl: Mali Hizmetler
 - 11inci Fasıl: Tarım ve kırsal kalkınma
 - 13üncü Fasıl: Balıkçılık
 - 14üncü Fasıl: Ulaştırma politikası
 - 29uncu Fasıl: Gümrük birliği
 - 30uncu Fasıl: Dış ilişkiler

Konsey, Komisyon Türkiye’ nin Ek Protokol ile ilgili yükümlülüklerini yerine getirdiğini doğrulayana kadar, **hükümetlerarası konferans dahilinde Üye Devletlerin geçici olarak fasılları kapatma kararı almayacağını kabul eder.**

<https://oldweb.ikv.org.tr/icerik.asp?konu=katilimmuzakereleri&baslik=Kat%FDI%FDm%20M%FCzakereleri> (Çevrimiçi), Giriş: 30.07.2019

Liberal Hükümetlerarasıcılık görüşü doğrultusunda bakılacak olursa, genişlemeye yönelik yürütülen müzakerelerde çıkar gruplarının, gerek Avrupa Komisyonu'nda gerekse de üye ülke hükümetleri, başka bir deyişle ulusal tercihler üzerinde baskın olduğu düşünülmektedir. Bunun dışında Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin üye ülkelerle pazarlık güçlerinin olmadığını, üyeliklerine karşı olan ülkeleri bu kararlarından caydırmak için alternatif politikalar geliştiremediklerine işaret etmektedir. Alternatif politikalar geliştirememelerinin altında, bu ülkelerin çıkarlarının A.B. bütünleşmesine dayanması yatmaktadır.¹⁵⁸

1.4. DIŞ POLİTİKANIN AVRUPALILAŞMASI

Dış politika ve güvenlik olguları, devletlerin bizatihi doğası gereği hassas oldukları ve egemenlik haklarından tasarrufta bulunmak istemedikleri “çekirdek alan” olarak tasavvur edilebilmektedir. Söz konusu durum Avrupa Birliği sürecinde de tezahür etmiştir. Realist bakış açısına göre, sınırlı iş birliği vurgulanmaktadır. Zira uluslararası kuruluşlar sınırlı ölçüde etkilidirler. Anarşik sistemde devletler, çıkarlarını korumak için diğerleri ile rekabete girerler. Gücün kullanılması, çıkarların korunması için gereklidir. Bu sebeple, ortak dış politika konusu halihazırda devam eden bir “puzzle”¹⁵⁹ olarak kabul edilmektedir. Nitekim Birliğe üye olan devletlerin sayısı arttıkça, ikili ve çok taraflı ilişkiler gitgide karmaşık bir hal almakta ve dış politika başlığı altında çok sayıda konunun Birliğin gündemine girdiği görülmektedir.¹⁶⁰

O.G.D.P.’nin gelişmesinin üç temel motivasyonu olduğu kabul edilmektedir. **Birincisi**, birleşik bir Avrupa’nın uzun vadede, ortak bir güvenlik ve dış politika geliştirmek zorunda kalacağı yönünde beklentidir. **İkinci** motivasyon kaynağı, ortak bir Avrupa dış politikasının, küçük devletleri dünya siyasetinde daha etkin bir role soyunduracağı yönündeki beklentidir. Zira bu devletlerin çıkarlarını

¹⁵⁸ Frank Schimmelfenning, *Liberal Intergovernmentalism*, (Ed) Antje Wiener ve Thomas Diez, **European Integration Theory**, New York, Oxford University Press, 2004, s.90; S. Sezgin Mercan, *Siyasal Bütünleşme Kuramları Işığında AB Genişlemesi*, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt.10, No.1, 2011, s.73

¹⁵⁹ Ben Tonra, Thomas Christiansen, **Rethinking European Union Foreign Policy**, Manchester University Press, 2004, s.1

¹⁶⁰ Knud Erik Jorgensen, *European Foreign Policy: Conceptualising the Domain*; **Contemporary Foreign Policy**, (Ed.) Walter Carlsnaes, Helene Sjursen, Brian White, Sage 2004, s.32

Avrupalılaştırabildiği ölçüde, muhatapları ile olan ilişkilerinde arkalarında Avrupa desteğini hissedeceklerdir. **Üçüncü** ve son olarak da, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan karmaşık düzende zorluklara karşı birlikte hareket etmenin rasyonel olacağıdır. Söz konusu beklentilerin, hükümetlerarasıcı bakış açısı ile örtüştüğü görülmektedir.¹⁶¹

1.4.1. Tarihi Süreç

Avrupa Siyasi İşbirliği fikri, 1950' lerde Kore Savaşının bitimi ile birlikte başlamıştır. Birliğin fikir babalarından Jean Monnet, Sovyetlerin giderek artan tehdit potansiyeline karşılık, savunma işbirliğini önermiştir. Altı devletle (Benelüks, Fransa, Batı Almanya ve İtalya) başlayan Avrupa Savunma Topluluğu girişimi, 1954' te Fransız Parlamentosunun anlaşmayı uygun bulmaması ile sonuçsuz kalmıştır. Keza Fransa' nın İngiltere' nin üye olma talebine karşılık uyguladığı veto siyaseti Topluluğun dış ilişkilerini uzun bir süre ekonomik/ticari temellerine oturtmuştur. Söz konusu durumun sebeplerine bakıldığında, öncelikle İkinci Dünya Savaşının hafızalarda hâlâ taze olması ve Fransa' nın Almanya komutasına asker vermek istememesi olarak görülebilir.¹⁶²

Avrupa bütünleşmesinin başlangıçta temeli, siyasi bütünleşmenin ekonomik bütünleşmeyi takip etmesidir. Her ne kadar Fransız Parlamentosu tarafından onaylanmadığı için sonuçsuz kalsa da,¹⁶³ 1954' te Avrupa Savunma Topluluğu' nun kurulması, 1960' larda Fouchet teklifleri, ekonomik bütünleşmeyi kuvvetli bir siyasi kimlikle desteklemektir. Avrupa Topluluğuna bağlı devletlerin ulusal politik konumlarına dayanan ortak dış politika arayışının başlangıcı olarak 1970 Lüksemburg Raporu olarak kabul edilebilir. Avrupa Siyasi İşbirliği ile üye devletlerin hükümetleri diplomatlar ve siyasetçiler vasıtasıyla istişare ederek ortak pozisyonlar almaya çalışmıştır. Ortaya çıkan bu durum üzerinde mutabık kalınmış

¹⁶¹ Dieter Mahncke, Reform of the CFSP: From Maastricht to Amsterdam, **The European Union After The Treaty of Amsterdam**, (Ed.) Jörg Monar, Wolfgang Wessels, Continuum, 2001, s.229-230

¹⁶² Kjell A. Eliassen, **Foreign and Security Policy in the European Union**, Sage, 1998, s.3

¹⁶³ A.e. s.5

siyasi ifadeler ve “demarche” lar¹⁶⁴ olarak tezahür etmektedir. 1970’ de dış politika alanındaki işbirliği, A.T. kurumlarının varlığına paralel olarak söz konusu siyasi kimliği yaratmıştır. 1973 Kopenhag Raporu ve 1981 Londra Raporu Komisyonun dış politikadaki sorumluluklarını arttırmıştır. 1987’ de Avrupa Tek Seneti ile Avrupa Siyasi İşbirliği kodifiye edilmiş, 1993 Maastricht Antlaşması ile Ortak Güvenlik ve Dış Politika ihdas edilmiştir. Her ne kadar karar almada resmi rolü olmasa da, Komisyon, üye devletlerin bir nevi partneri olmuştur.¹⁶⁵

Maastricht Antlaşması ile O.G.D.P., A.B.’ nin ikinci sütunu olmuştur. 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması ile genişleyen Avrupa’ da kurumsal yapıyı önemli ölçüde değiştirmiştir. 1952 Paris ve 1958 Roma Antlaşmaları ile 1987 Tek Avrupa Senedi’ ne dayanan kurumsal yapı Avrupa Toplulukları olarak adlandırılmıştır. Avrupa Toplulukları, yeni oluşturulan Avrupa Birliği’ nin üç temel ayağından birisi olmuştur. İkinci temel ayak, ortak güvenlik ve dış politika, üçüncü temel ayak ise adalet ve içişleri alanlarında iş birliğidir. Ortak Güvenlik ve Dış Politika ile Adalet ve İçişleri alanlarında iş birliği hükümetlerarası bir nitelik taşımaktadır.¹⁶⁶ Bu bağlamda, A.B.A’ da O.G.D.P.’ nin genel amaçları tanımlanmıştır. Bu genel amaçlara üyelerin uyma zorunluluğu olmamakta ancak üye devletlerin bunlara uyma beklentisi yer almaktadır. Komisyon’ un ve Avrupa Parlamentosu’ nun O.G.D.P. alanındaki rolleri son derece sınırlı tutulmuştur. O.G.D.P., Bakanlar Konseyi’ ndeki oybirliği ile sağlanacak kararlarla olanaklı haldedir. Bir başka deyişle, bir üye devletin herhangi bir girişimi veya bir operasyonu veto etmesi durumunda A.B. hareket edemeyecektir.¹⁶⁷ Bunun haricinde B.A.B., A.B.’ nin gelişmesinin ayrılmaz bir parçası sayılmıştır.¹⁶⁸

Amsterdam Antlaşması’ nda gerçekleştirilen yenilik olarak “yapıcı çekimserlik” ifadesi görülmektedir. Yapıcı çekimserlik, bir üye devletin Konsey’ de yapılan oylamalarda kullanabileceği çekimser oyun oybirliğini engellememesi

¹⁶⁴ Demarche, kelime anlamı itibarıyla diplomatik ve siyasi ifadeler, açıklamalar ve manevralar olarak tanımlanabilir. (M.K.T)

¹⁶⁵ Ben Tonra, **The Europeanisation of National Foreign Policy**; Ashgate, 2001 s. 1-3

¹⁶⁶ Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 9.Baskı Mayıs 2007, s. 83-85

¹⁶⁷ Burak Tangör, “Dış Güvenlik ve Savunma Politikaları”, (Ed.) Belgin Akçay, İlke Göçmen, **Avrupa Birliği, Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politika**, 3.Baskı, Eylül 2016, s.681

¹⁶⁸ Maastricht Antlaşması J.4./2 maddesi; <https://www.ikv.org.tr/images/files/A5-tr.pdf> , (Çevrimiçi)

amacıyla, oluşturulan bir sistemdir. A.B. üye devletlerinin üçte biri bir ortak eylemi veto etmeden onun dışında kalma olanağını elde etmişti. Şüphesiz ki, gerektiğinde siyasi ve mali dayanışma göstermesi beklenecekti. Bu usul daha sonra yerini “güçlendirilmiş iş birliği” ne bırakmıştır.¹⁶⁹

Bundan başka, nitelikli oy çokluğu usulü bazı politika uygulama kararlarında olanaklı hale gelmiştir. Amsterdam Antlaşması aynı zamanda ortak strateji anlayışını başlatmıştır.¹⁷⁰ Ortak strateji, ancak Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi’ nin tavsiyesi üzerine A.B. Zirvesi tarafından oybirliği ile kararlaştırılabilirdi. Ortak strateji, bir üye devletin karşı çıkmadığı ve veto etmediği durumlarda nitelikli çoğunlukla benimsediği ortak eylemler ve ortak tutumlar aracılığıyla uygulanır.¹⁷¹

“Amsterdam Antlaşması’nda dikkat çeken bir başka yenilik, Konsey içinde bir O.G.D.P. Yüksek Temsilciliği oluşturulmasıdır. O.G.D.P. Yüksek Temsilcisi, aynı anda A.B. Konseyi Genel Sekreterliği görevini yerine getirmekteydi. Bundan başka Politika Birimi olarak da bilinen Politika Planlama ve Erken Uyarı Birimi oluşturulmuştur. Bu birim Konsey Genel Sekreterliği’ ne bağlı görev yapacaktır. Bu birimlerin kurulmasıyla O.D.G.P. destek mekanizmaları güçlendirilmiştir.”¹⁷²

Nice Antlaşması O.G.D.P.’ yi daha da güçlendirmiştir. Güçlendirilmiş iş birliğine olanak tanınmasıyla Birliğin tamamı tarafından makul bir süre içerisinde oluşturulamayacak iş birliğinin belirli sayıda üye devletlerarasında gerçekleştirilmesinin önü açılmıştır. Böylelikle askeri ve savunma yönü olmayan ortak eylemlerin ve ortak tutumların uygulanmasını kolaylaştırmak amaçlanmıştır. Nice Antlaşması ile Komisyon, üye devletler tarafından belirlenen amaçlara ulaşmak amacıyla A.B. eylemlerinin tutarlı olmasını sağlamakla yetkilendirilmiştir. Bundan başka Nice Antlaşması, O.G.D.P. alanında getirdiği yeniliklerle bu alana daha uluslar-üstü nitelikler kazandırmıştır.¹⁷³ Buna en iyi örnek, örgütsel yapı ya da ortak eylem kararı alınması gibi kurumsal konularda Konsey’ in **nitelikli çoğunluk** oylamasına karar vermesini hükme bağlamasıdır. Böyle bir mekanizma

¹⁶⁹ Tangör, A.g.e., s.682

¹⁷⁰ Tangör, A.g.e., s.683

¹⁷¹ Tangör, A.g.e., s.683

¹⁷² Tangör, A.g.e., s.683

¹⁷³ Tangör, A.g.e., s.683

oluşturulmasındaki hedefler; oybirliği kuralından kaynaklanan tıkanmaların aşılması ve Birlik içinde alt-grupların kapasitelerini artırılmasıdır. Güçlendirilmiş iş birliğinin kurulması için gerekli asgari üye devlet sayısı sekiz olarak belirtilirken, Lizbon Antlaşmasında bu sayı dokuz olmuştur. Ayrıca yine nitelikli çoğunluk oylamasıyla Konsey, bir Özel Temsilci atayabilecektir. Nice Antlaşması ile Siyaset ve Güvenlik Komitesi, Siyasi Komite' nin yerini almıştır.¹⁷⁴

“Lizbon Antlaşması ile dış politikada tutarlılığı sağlamak adına iki farklı makam olan O.G.D.P. Yüksek Temsilcisi ile Dış İlişkiler Komiserinin yerine Birlik Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi adlı tek bir makam oluşturulmuştur. Çok önemli bir diğer yenilik de, bir üye devletin silahlı saldırıya uğraması halinde, diğer üye devletlerin, B.M. Antlaşmasının 51. Maddesine uygun olarak, bu devlete kendi imkanları dahilinde tüm araçlarla yardım ve destekle yükümlü tutulmasıdır.”¹⁷⁵

Lizbon Antlaşması, A.B.' nin önemli bir dış politika aktörü olması adına, üye devletlere olabildiğince ortak hareket etmeye çabalamaları yükümlülüğü getirmektedir. Üye devletler, Birliğin dış ve güvenlik politikasını, bağlılık ve dayanışma ruhuyla, aktif ve tarafsız bir biçimde destekler ve Birliğin bu alandaki eylemine uygun hareket ederler. Üye devletler, siyasi dayanışmalarını güçlendirmek ve geliştirmek amacıyla birbirleriyle çalışırlar. Üye devletler, Birliğin çıkarlarına aykırı olan veya uluslararası ilişkilerde Birliğin birleşik bir güç olarak etkinliğini zedeleyebilecek her türlü eylemden kaçınırlar. Konsey ve Yüksek Temsilci, bu ilkelere uyulmasını sağlar.¹⁷⁶

Lizbon Antlaşması'nda gerçekleştirilen düzenlemelere rağmen A.B., üye devletlerin ortak bir dış ve güvenlik politikasını izlemelerini sağlamada yetersiz kalmaktadır. Bu durumun sebepleri Tangör' e göre şunlardır:

¹⁷⁴ Tangör, **A.g.e.**, s.683

¹⁷⁵ Tangör, **A.g.e.**, s.682; Lizbon Antlaşması ile değişik A.B.A. 42/7. Madde, Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma, (Çev. T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği), 1.Baskı, Aralık 2011

¹⁷⁶ Tangör, **A.g.e.**, s.683; Lizbon Antlaşması ile değişik A.B.A. 24/3. Madde, Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma, (Çev. T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği), 1.Baskı, Aralık 2011

- “A.B., modern bir ulus devletin taşıdığı özelliklere sahip değildir. Bu yüzden istikrarlı ve uzun dönemli bir dış politika stratejisine sahip olmadığı gibi, koruması gereken ulusal çıkarları da yoktur.
- Üye devletlerin çoğu, ulusal egemenlik ve kimlik gibi hassasiyetlerin taşındığı dış politika alanında yetkilerini kaybetmek veya paylaşmak istememektedir.
- Bazı üye devletler, dünyanın belli bölge veya ülkeleri ile kurdukları özel ilişkileri devam ettirmek istemektedir.
- A.B. üyeleri arasında zaman zaman dış politika sorunları üzerinde görüş ayrılıkları yaşanmaktadır.
- Savunma harcamalarına ilişkin kararlar AB çerçevesinin dışında tamamen ulusal yetki içinde yer almaktadır.”¹⁷⁷

O.G.D.P.’nin temelinde, hükümetlerarası karar alma yöntemine dayandığını belirtmiştik. Bazı politika uygulama kararları dışında her O.G.D.P. kararı üye devletlerin **oybirliği** ile alınmaktadır. Üye devletler, kendi dış politika ve güvenlik ve savunma politikasını yürütmek hususundaki bağımsızlıklarını korumaya devam etmektedirler. Yüksek Temsilci ve Dış Eylem Servisi’nin varlığı, üye devletlerin kendi dış politikalarını oluşturmalarını ve yürütmelerini hiçbir şekilde engellememektedir. Komisyon’ un yasa önerisi hazırlama yetkisi olmadığı gibi Avrupa Parlamentosu da etkin bir rol oynayamamaktadır.¹⁷⁸

1.4.2. Ortak Güvenlik ve Dış Politika Araçları

O.G.D.P. eylemleri çeşitli şekillerde gerçekleştirilmektedir. Lizbon Antlaşması ile değişik Avrupa Birliği Antlaşması (A.B.A) 25.maddeye göre Birlik, O.G.D.P.’yi aşağıdaki şekillerde yönlendirir:

- a) “Genel yönlendirici ilkeleri belirleyerek,
- b) Aşağıdakileri belirleyen kararları kabul ederek:
 - i. Birlik tarafından yürütülecek eylemler
 - ii. Birlik tarafından benimsenecek tutumlar

¹⁷⁷ Tangör, A.g.e., s.678

¹⁷⁸ Tangör, A.g.e., s.679

- iii. (i) ve (ii) bentlerinden belirtilen kararların uygulanmasına ilişkin düzenlemeler.
- c) Üye devletler arasında, politikaların yürütülmesinde, sistematik iş birliği güçlendirilerek.”¹⁷⁹

“A.B., ortak eylemler ve ortak tutumlar benimseyebilmektedir. Bundan başka, siyasi baskı kurmak için diplomatik kanalları kullanabilmekte, dış politika konularına ilişkin açıklama veya bildirge yayınlamaktadır. A.B, özellikle ortaklık ya da iş birliği antlaşması olan devletlerle ilişkilerinde, ticari, ekonomik, finansal, teknik, kültürel, bilimsel vd. iş birliği biçimlerini de kullanabilmektedir. A.B.’ nin ekonomik gücünü kullanan bu tür politika araçları da dolaylı yoldan O.G.D.P. kapsamındadır. Bir başka deyişle, ortaklık antlaşmaları, iş birliği antlaşmaları ve yardım antlaşmaları da O.G.D.P. kapsamında baskı aracı olarak kullanılabilir.”¹⁸⁰

A.B. Zirvesi, üye ülkelerin önemli ortak çıkarlarının söz konusu olduğu durumlarda A.B.’ nin uygulaması gereken stratejileri belirleme görevi verilmektedir. Ortak stratejiler, özellikle ortak eylemler ile ortak tutumlar vasıtasıyla Bakanlar Konseyi tarafından hayata geçirilir. Bunun yanı sıra Bakanlar Konseyi’ nin A.B. Zirvelerinde tartışılmak üzere A.B. Zirvesine ortak strateji önerme yetkisi de bulunmaktadır.¹⁸¹

Konsey, A.B.’ nin altı ayda bir toplanan Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinde belirlenen genel ilkelere uygun olarak somut hedefler saptar. Bu hedeflere ulaşılabilmesi için üye devletlerinin bütün kaynaklarını seferber ettikleri eşgüdümlü bir eylem gerçekleştirilir.¹⁸²

A.B.’ nin hedeflerinin gerçekleşmesi yönünde iş birliği sağlanmasını temin eden ortak tutumların amacı, iş birliğini daha düzenli ve sistematik bir hale getirmek

¹⁷⁹ Lizbon Antlaşması ile değişik A.B.A. 25. Madde, Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği’nin İşleyişi Hakkında Antlaşma, (Çev. T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği), Aralık 2011

¹⁸⁰ Tangör, **A.g.e.**, s.680

¹⁸¹ Tangör, **A.g.e.**, s.681

¹⁸² Tangör, **A.g.e.**, s.682

olup, üye devletlerin Konsey toplantısında **oybirliği** ile kabul ettikleri bu tutumları izlemesi ve savunması mecburidir.¹⁸³

1.4.3. Ortak Güvenlik ve Dış Politikaya Getirilen Eleştiriler

Avrupa Siyasi İşbirliği, O.G.D.P’ nin öncülü olarak kabul edilmektedir. Her ne kadar, üye devletler arasındaki diyalogu geliştirse de, çoğu zaman sadece “reaktif” olarak kalmış olması ile eleştirilmiştir.¹⁸⁴ Nitekim Avrupa Topluluğu’ nun dış politikada daha etkin olabilmesi için, Sovyetler Birliği’ nin yıkılması gerekecektir. Bununla birlikte, Maastricht Antlaşması ile, O.G.D.P, geniş ölçüde hükümetlerarası bir nitelik kazandığını yukarıda belirtilmiştir. Üye devletlerin karar almaya dair kontrolü terk etmemesi sebebiyle, Birliğin diğer çerçevelerinden, Bakanlar Konseyi, Komisyon, Adalet Divanı vd. metod olarak ayrılmışlardır. Netice itibariyle Birlik olarak dış politikada etkin olunmadığına dair¹⁸⁵ de eleştirilmektedir.

Topluluk metodu, birinci sütun olarak Maastricht Antlaşmasında kurucu öge olmakla birlikte, O.G.D.P. kurumsal mekanizmalarla desteklenmemektedir. Bu da O.G.D.P’ nin zayıflığını göstermektedir.¹⁸⁶ Dönem başkanlığı ihdas edilmiş ve altı ayda bir değişmesi öngörülmüştür. Bu durumun dış politikada süreklilik sağlamayacağı düşünülebilir. Zira her dönem başkanlığı döneminde üye devletler kendi dış politikalarını A.B. katına yüklemeye çalışmakta ve A.B. dış politika mekanizmalarını kendi çıkarları lehine kullanmaya çalışmaktadır. Birinci sütunda olduğunun aksine, üye ülkelere adaptasyon baskısı yapılamamaktadır.¹⁸⁷

Hükümetlerarası bakış açısı, realizmden etkilenmekle birlikte, uluslararası kuruluşların iş birliği sınırlarını aşabileceğini öngörmektedir. Pazarlıklarla devletleri etkileyebilmekle birlikte, pazarlıkların sonuçları büyük devletleri etkilememektedir.

¹⁸³ Tangör, **A.g.e.**, s.682

¹⁸⁴ Robert Dover, The EU’ s Foreign, Security and Defence Policies; (Ed.) Michelle Cini, **European Union Politics**, 2nd Ed. 2007, s. 239-245; Simon Nuttall, The Two Decades of EPC Performance; (Ed.) E. Resenberger, P. Tervrent, W. Wessels, **The Foreign Policy of the European Union: From EPC to CFSP and Beyond**, Lynne Rienner Publishers, 1997

¹⁸⁵ Eva Gross, **The Europeanization of National Foreign Policy, Continuity and Change in European Crisis Management**, Palgrave, 2011, s.4

¹⁸⁶ Stephan Keukeleire, Jennifer Macnaughtan **The Foreign Policy of European Union**, Palgrave, 2008, s.11-13

¹⁸⁷ Gross, **A.g.e.**, s.14

Pazarlıklar küçük devletlerin anlaşmalara karşı direncini kırabilmek için küçük kazançlar sunabildiği gibi, tehdit de edebilmektedir.¹⁸⁸

David Baldwin' e göre devletlerin dış politikalarında kullanılan dört farklı tip enstrüman vardır:¹⁸⁹

- Propaganda veya bir takım sözel ifadeler (Demarchés)
- Diplomatik müzakereler
- Ekonomik, parasal ve piyasa dayanaklı araçlar
- Askeri güç

A.B. çoğu zaman diplomatik ve ekonomik gücünü kullanmaktadır. Propaganda, bildiriler, AB yapısına çoğu zaman uygun gelmemektedir. Çünkü, üye devletlerin mutabık kalması zor olmaktadır. Askeri güç kullanımı ise, sınırlı ölçüde olup, sadece barışın korunması, insani yardım ve kriz yönetimi operasyonları ile sınırlı kalmaktadır. Her ne kadar dış politika A.B. içinde çıkış yakalamış olsa da, içerdiği prosedürleri gereği diğer sütunlara nazaran yavaş kalmaktadır.¹⁹⁰ A.B' nin en güçlü dış politika araçları birinci sütun olarak tabir edilen Topluluklar sütunundadır. Üçüncü ülkelerle yapılan anlaşmalar, gerçekleştirilen ekonomik yardımlar, Birliği dünyanın en büyük ticaret bloğu yapmaktadır. Bu da A.B' ye dış politika alanında önemli ölçüde manevra kabiliyeti kazandırmaktadır.¹⁹¹ Ancak burada en önemli nokta, üye devletlerin Birlik çıkarlarını, kendi çıkarları ile çakışmadığı sürece kabul etmesidir. Bu açıdan bakıldığında Birliğin dış politikasının sonucunda, tüm üye devletlerin çıkarlarının dengede tutulmaya çalışılmasıdır. Dolayısıyla A.B' nin aldığı her başarılı karar, bu dengenin gözetilmesi sonucudur.¹⁹²

¹⁸⁸ Karen E. Smith, **European Union Foreign Policy in a Changing World**, Polity, 2003 s.4

¹⁸⁹ **A.e.**, s.5

¹⁹⁰ **A.e.**, s.52

¹⁹¹ **A.e.**, s.53

¹⁹² Reinhardt Rummel, Jörg Wiedemann, Identifying Institutional Paradoxes of CFSP, **Paradoxes of European Foreign Policy**, (Ed) Jan Zielonka, Kluwer Law International, 1998, s.61-62

Ortak dış politika, Avrupa Birliği' nin diğer ülkelerle olan ekonomi eksenli ilişkilerinde bir nevi katalizör* görevi üstlenmektedir. Özellikle, Almanya' nın Yugoslavya' nın parçalanması sürecinde Hırvatistan' ı tanınması yönündeki faaliyeti ve Yunanistan' ın aynı krizde Makedonya' nın tanınmasına engel olması ile Türkiye ile olan sorunlarını Avrupa Birliği' nin gündemine taşıma gayreti bu duruma örnek gösterilebilir.

1.4.4. Dış Politika Açısından Avrupalılaşıma

Dış politika sürecinde ulusal olarak uyum sağlama anlamına gelen Avrupalılaşıma terimi, 1980' lerin sonlarına doğru Avrupa Siyasal İşbirliği'nin ilerlemesi, 1991' de Ortak Güvenlik ve Dış Politika'nın gelişmesi ve Komünist ideolojinin yıkılmasıyla birlikte giderek yaygınlaşmaya başlamıştır.¹⁹³

Avrupalılaşımayı daha idealist yönden irdeleyen Ben Tonra, Avrupalılaşımayı şu şekilde tanımlamaktadır: "... İnşa edilmiş ulusal dış politikaların dönüşümünde bir yol; kollektif Avrupa politika yapıcılığının karmaşık sisteminden uzakta, normları ve beklentileri nihayetinde içselleştiren profesyonel rollerin tanımlanmasıdır."¹⁹⁴ Burada dönüşümden kastedilen, üye devletlerin dış siyasetini giderek A.B.' ye doğru yönlendirmesi, A.B. normlarına ve standartlarına doğru evrilmesidir.¹⁹⁵

Avrupalılaşımayı realist yönden değerlendiren hükümetlerarasıcıların, devletlerin ulusal çıkarlarını A.B.' den bağımsız olarak tanımladıkları daha önce dile getirilmişti. Üye devletler A.B.' den bağımsız olarak, güçlerini ulusal çıkarlarından almakta, Avrupa dış politikasının şekillendirilmesinde ve politikaya etki edilmesinde

* Katalizör ifadesi, kimya biliminden ödünç alınmıştır. Tanım itibariyle, bizatihi kimyasal tepkimeye girmedeği halde, tepkime sürecini hızlandıran madde/araç olarak adlandırılmaktadır. Burada ortak dış politikaya "katalizör" anlamının atfedilmesinin sebebi, ortak dış politika'nın yapısı itibariyle kendi başına etkin olamamakla birlikte, ekonomi politikası ile birleştiğinde güçlü bir A.B. dış siyaseti yaratabildiği yönündeki düşüncemizdir. (M.K.T)

¹⁹³ Kevin Featherstone, M.Claudio Radaelli, **The Politics of Europeanization**, Oxford University Press, 2009, s.10

¹⁹⁴ Ben Tonra, Denmark and Ireland; **The Foreign Policies of European Union Member States**, (Ed) Ian Manners, Richard G. Whitman, Manchester University Press, 2000, s.229

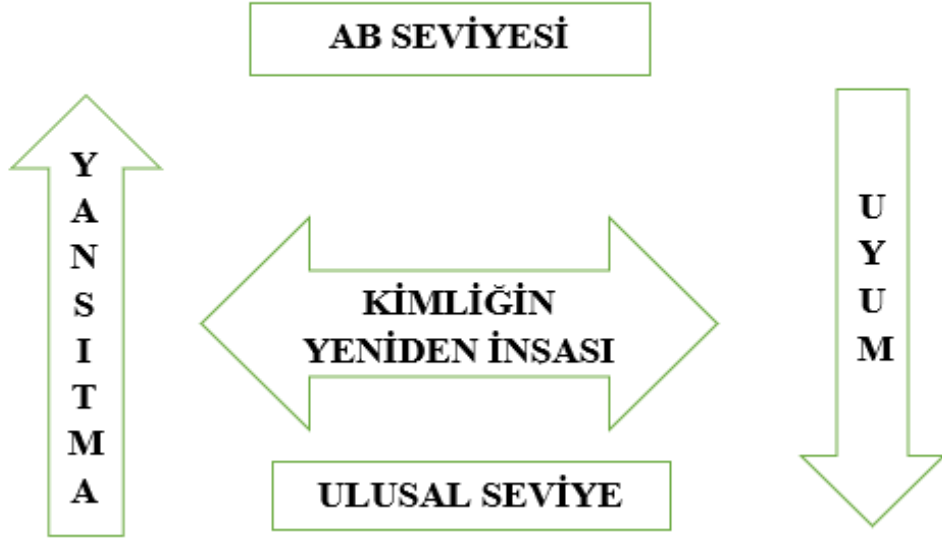
¹⁹⁵ Ruben Wong, "The Europeanization of Foreign Policy"; **International Relations and the European Union**, (Ed), Christopher Hill, Michael Smith, Oxford University Press, 2005, s.144

öncü bir rol oynamaktadır. Devletlerarasındaki iş birliğinin seviyesi ellerindeki çıkarların niteliğine bağlı olmaktadır.¹⁹⁶

Dış politikanın Avrupalılaşmasını incelerken, iki boyutlu Avrupalılaşma (Yukarıdan Aşağıya ve Aşağıdan Yukarıya) konusu ele alınacaktır. Reuben Wong, **Tablo 4'** te görüldüğü üzere söz konusu Avrupalılaşma sürecini üç aşamada tanımlamıştır:¹⁹⁷

- Yukarıdan Aşağıya → Ulusal Uyum
- Aşağıdan Yukarıya → Ulusal Yansıtma
- Kimliğin Yeniden İnşası

Tablo 4. Avrupalılaşma

Kaynak: Ruben Wong, “The Europeanization of Foreign Policy”; **International Relations and the European Union**, (Ed), Christopher Hill, Michael Smith, Oxford University Press, 2005, s.136

¹⁹⁶ Wong, “The Europeanization of Foreign Policy”; s.146

¹⁹⁷ Wong, “The Europeanization of Foreign Policy”; s.135-136; Eva Gross, **The Europeanization of National Foreign Policy, Continuity and Change in European Crisis Management**, Palgrave, 2011, s.16

Ruben Wong' a göre ulusal uyum süreci reaktif olup, A.B. politikaları ulusal düzeye indirgenmektedir. Sadece politikalar değil, bütünleşme süreci kapsamında gerekli olan düzenlemeler de dahil edilmektedir. Bu noktada, A.B. etkisinin üye devletlerin uyum kapasitesine bağlı olduğunu, dolayısıyla ulusal kurumlarla A.B.'nin çatışabilme ihtimali olduğunu belirtmektedir.¹⁹⁸

Yansıtma sürecinde ise devletler, çıkarlarının gerektiği ölçüde politikalarını, çıkarlarını ve ideallerini A.B. katına yüklemeyi amaçlarlar. Burada üye devletlerin pro-aktif olduğu kabul edilmektedir.¹⁹⁹ Söz konusu yükleme sürecine dair Alan Milward, İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte ilk zamanlar Birliğin kuruluşunun, savaş sonrası yeniden kurulan ulus devletler ile gerçekleştirildiğini savunur. Ayrıca büyük devletlerin ulusal politikalarını Avrupalılaştırarak etkilerini daha geniş bir sahaya yaymayı amaçladığını ifade eder. Bu sayede devletler hem uluslararası alanda nüfuzlarını arttıracaklar hem de büyük devlet olmanın maliyetlerini azaltacaklardır. Küçük devletler bile bu süreçte, karşılıklı bağımlılığın sonuçlarını azaltabileceklerdir.²⁰⁰ Benzer düşünceye sahip olan Moravcsik de, üye devletlerin çıkarlarını A.B. politika yapıcılığına yükselttiğini dile getirmekte ve bunu devletler arası pazarlık olgusuna, müzakerelere ve bazı zamanlarda ortak anlaşmalara varan devletlerin birbirlerine yaptığı yan ödemelere vurgu yapmaktadır. Zira devletler, A.B. faaliyetlerinin temel aktörleridir.²⁰¹

Kimliğin yeniden inşası ise, gerek A.B. katından gerekli düzenlemelerin alınması gerekse A.B. katına devletlerin politikalarını ihraç etmesi halinde, ulus devletlerin politika yapıcıları ve karar alıcılarının, bir başka deyişle siyasi ve bürokratik elitlerin, “Avrupalı” olması ve eşgüdüm refleksi ile hareket etmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla ulusal çıkarlara göre değil, Avrupa çıkarlarına göre karar alınmasıdır.²⁰² Wong' un kategorize ettiği üç aşamaya dair özet tablo, aşağıda yer almaktadır.

¹⁹⁸ Wong, “The Europeanization of Foreign Policy”; s.136-137;

¹⁹⁹ A.g.e. s.139

²⁰⁰ Alan Milward, *The European Rescue of the Nation State*, 2nd Edition, 2000, s.1-21

²⁰¹ Andrew Moravcsik, Negotiating the Single European Act: National Interests and Conventional Statecraft in the European Community, *International Organizations* 45:1, 1991, s.45

²⁰² Wong, “The Europeanization of Foreign Policy”, s.142

Tablo 5. Ulusal Dış Politikanın Avrupahlaşmasının Üç Boyutu

Ulusal Dış Politikanın Avrupahlaşmasının Üç Boyutu	
Avrupahlaşmanın Yönü	Ulusal Dış Politikanın Göstergeleri
Adaptasyon ve Politikanın Yayılması	Avrupa siyasi ajandasının giderek dikkat çekmesi
	Ortak amaçlara bağlılık
	Ortak Politika çıktılarının Ulusal Rezerv Alanlarına nazaran öncelik kazanması
Ulusal Yansıtma	Devletin ulusal nüfuzunu dünya çapında arttırma girişimi
	Devletin dış politikalarını diğer devletlere nüfuz ettirme girişimi
	Devletin A.B.’ yi “şemsiye” veya muhafaza olarak görmesi
Kimliklerin Yeniden İnşası	Siyaset yapıcı elitlerin arasında normların ortaya çıkması
	Avrupa çıkarları ile Ulusal çıkarlar arasında tanımların ayrışması

Kaynak: Ruben Wong, “The Europeanization of Foreign Policy”; **International Relations and the European Union**, (Ed), Christopher Hill, Michael Smith, Oxford University Press, 2005, s.142

İKİNCİ BÖLÜM

KARAR ALMA MEKANİZMALARI

2.1. AVRUPA BİRLİĞİ KARAR ALMA MEKANİZMALARI

Bu bölümde Avrupa Birliği nezdinde karar alma mekanizmaları değinilmiş olup, A.B. organlarının yetkileri doğrultusunda söz konusu mekanizmalarda üye devletlerin var olan etkinliği sorgulanmıştır.ERCÜMENT TEZCAN’ın da işaret ettiği gibi, A.B. organları sadece üye devletlerin A.B.’ye yetki transferi yaptıkları konularda karar alabilmektedir. Aksi taktirde A.B. organlarının A.B.’nin yetki sahibi olmadığı bir konuda karar almaları gibi bir durum çıkmaktadır ki bunun ne hukuken ne de siyaseten izahı mümkündür.²⁰³ A.B.’nin en sert/ en yoğun müktesebata sahip olduğu alanlar, münhasır yetkiye sahip oldukları alanlardır. Tam tersine, destek/koordinasyon yetkisine sahip alanlarda sert/yoğun müktesebattan bahsetmek mümkün değildir.²⁰⁴

Bugün de karar alma üçgeni olarak bilinen Konsey-Komisyon-Parlamento üçlüsü A.B. karar alma mekanizmalarında ön planda yer almaktadır. Lizbon Antlaşmasıyla bu sürece kısmen de olsa ulusal parlamentolar eklenmiştir. Ancak yine de karar alma süreci bu üç organın tekelinde değildir. Zira bu organların yanı sıra karar alma sürecine katılan çok sayıda oluşum söz konusudur. Bu üç organın yanı sıra yüzlerce komite ve çalışma grubu vardır.²⁰⁵

2.1.1. Üye Devletlerin Karar Alma Mekanizmalarında Belirleyicilikleri

Karar alma mekanizmasındaki bir diğer ilginçlik üye devletlerin karar alma sürecini bloke edebilme kapasitesiyle ilgilidir. Bu husus A.B.A. ve A.B.İ.H.A.’da birçok konuda yer almaktadır. Örneğin O.G.D.P. alanında nitelikli çoğunlukla karar alınan bir konuda üye devlet, hayati ulusal menfaat gerekçesiyle konuyu Avrupa Konseyine götürebilir. Böyle bir durumda O.G.D.P. Yüksek Temsilcisi, bu üye

²⁰³ ERCÜMENT TEZCAN, “Avrupa Birliğinde Politika Yapımı/Karar Alma”, (Ed.) BELGİN AKÇAY, İLKE GÖÇMEN, *Avrupa Birliği, Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar*, Seçkin Yayınları, 3.Baskı, Eylül 2016, s.346

²⁰⁴ TEZCAN, “Avrupa Birliğinde Politika Yapımı/Karar Alma”, s.346

²⁰⁵ A.e., s.348

devlet tarafından kabul edilebilir bir çözüm bulmakla görevlendirilir. Bundan bir sonuç çıkmazsa Bakanlar Konseyi nitelikli çoğunlukla konuyu Avrupa Konseyi' ne havale eder. Avrupa Konseyi bu konuda **oybirliği** ile karar almak zorundadır. Bu noktada oybirliği ile karar alınması itiraz eden üye devleti tatmin edecek bir karar alınmasını gerektirir ki, bu yine bir devletin tek başına karar alınmasını engellemesiyle eş anlamlıdır.²⁰⁶

2.1.2. O.G.D.P. Kapsamında Karar Alma

Her ne kadar Lizbon Antlaşması ile sütunlu yapı kaldırılmış olsa da, bazı alanlarda özel karar alma usulleri devam etmektedir. O.G.D.P. alanında hükümetlerarası nitelikli bir karar alma mekanizması geçerli olup, bu alanda A.B.İ.H.A. kapsamında yer alan ne olağan ne de özel yasama usulü geçerlidir.²⁰⁷ Bu alanda karar organı, Devlet ve Hükümet Başkanlarından oluşan Avrupa Konseyi' dir. Avrupa Konseyi, O.G.D.P. alanında Birliğin menfaatlerini ve stratejik hedeflerini belirlemekle yükümlüdür. Bu alanda inisiyatif yetkisi üye devletlere ve O.G.D.P. Yüksek Temsilcisi' ne aittir. Yüksek Temsilci, tek başına ya da Komisyon' un desteğiyle bu alanda gerekli teklifleri hazırlar ve Avrupa Konseyine sunar. Avrupa Parlamentosu' nun yetkileri sınırlı olup, Parlamento çoğu durumda sadece bilgilendirilmekte, temel tercihlerin yapılması durumunda görüşü sorulmaktadır.²⁰⁸

Lizbon Antlaşması ile O.G.D.P. alanında da, geçiş prosedürünün geçerli olduğu vurgulanmıştır. Buna göre, Avrupa Konseyi alacağı bir kararla O.G.D.P. alanında oybirliği yerine nitelikli çoğunluk kuralını geçerli kılabilecektir. Ancak askeri sonucu olan konularda veya savunmayla ilgili konularda geçiş prosedürü geçerli değildir. Burada da ulusal parlamentoların bu yönde alınacak bir karara itiraz etme olanakları bulunmaktadır. A.B.A. 48/7 maddesine göre Avrupa Konseyi' nin bu çerçevedeki inisiyatifleri ulusal parlamentolara da bildirilir. Bu bildirimden itibaren 6 ay içinde bir ulusal parlamentodan itiraz gelirse, bu konuda karar alınamaz. Avrupa Konseyi, Parlamento' nun uygun görüşünü aldıktan sonra oybirliği ile karar verir.²⁰⁹

²⁰⁶ Tezcan, **A.g.e.**, s.348

²⁰⁷ Tezcan, **A.g.e.**, s.349

²⁰⁸ Tezcan, **A.g.e.** s.351

²⁰⁹ Tezcan, **A.g.e.** s.352

O.G.D.P. alanındaki konularda güçlendirilmiş iş birliğine izin veren karar Konsey tarafından **oybirliği** ile alınır. Parlamenteoya sadece bilgi verilir. Güçlendirilmiş iş birliğine sonradan katılmak isteyen üye devletlerin katılımı konusundaki karar O.G.D.P. alanında ise Konsey tarafından, A.B.İ.H.A. kapsamında ise Komisyon tarafından verilir. Üye devletler arasında oluşturulacak daimi yapısal iş birliği sürecinde ise Komisyon ve Parlamento karar alma mekanizmasının tamamen dışında tutulmuştur.²¹⁰

2.1.3. O.G.D.P. Kapsamında Karar Alma Süreçleri

Bülent Tangör, O.G.D.P. kapsamında karar alma süreçlerinin diğer politikalardan ayırıcı özellikleri olarak şunları vurgulamıştır:

(1) Dış ve güvenlik politikası her yeni antlaşma reformu sürecinde Avrupa Tek Senedi'nden itibaren A.B.A ve A.B.İ.H.A' nın dışında bırakılmıştır. Bunun sonucunda Komisyonun rolü ve etkisi O.G.D.P.'de çok sınırlı kalmıştır. Ayrıca A.B. mahkemeleri yargı yetkisi dışında kalmıştır. Avrupa bütünleşmesinin motorları olan Komisyon ve Adalet Divanı O.G.D.P. dışında kalmıştır.²¹¹

(2) O.G.D.P. alanında alınan kararlar, A.B.İ.H.A. kapsamında alınan kararlardan çok daha farklı bir usulde gerçekleşmektedir. A.B.İ.H.A.'da politikalarda Konsey **nitelikli çoğunluk** ile oylamasıyla karar alabiliyorken ve A.P. ortak karar usulü ile kararlarda söz alabiliyorken, O.G.D.P.'de bu usuller söz konusu değildir. Lizbon Antlaşması ile değişik A.B.A.'da O.G.D.P. konularının bazılarında **nitelikli çoğunluk** ile karar alabilmenin yolu açılmıştır.²¹² Ancak bu durumlarda dahi herhangi bir üye devlet, yaşamsal önem taşıdığı ve ulusal politika gerekçesi ile **nitelikli çoğunluk** oylamasıyla karar almasının önüne geçebilir. A.P.'ye danışmanlık rolü verilmekle birlikte, Avrupa Parlamentosu' nun O.G.D.P. alanında yasama tasarrufu yoktur. O.G.D.P.'de kararlar A.B. Zirvesi ve Bakanlar Konseyi tarafından, istisnalar dışında, **oybirliği** ile alınmaktadır.²¹³

²¹⁰ Tezcan, A.g.e., s.364

²¹¹ Tangör, "Dış Güvenlik ve Savunma Politikaları", s.694

²¹² Tezcan, A.g.e., s.366

²¹³ Tangör, A.g.e., s.694

(3) O.G.D.P.' nin yoğun danışma düzenlemeler ağı üzerine kurulmasıdır. Düzenli olarak siyasi ve bürokratik düzeyde toplantılar yapılmakta, üye devletler arasında ve üye devletler ile Birlik arasında temaslar kesintisiz sürdürülmektedir. Üye devletler arasında iş birliği olanağının sürekli açık tutulması sağlanmaya çalışılmaktadır.²¹⁴

(4) O.G.D.P.' nin kendine özgü bir organa sahiptir: Birlik Dışışleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi. Amsterdam Antlaşması ile kurulan Yüksek Temsilciliğin yetkileri arttırılmıştır.²¹⁵

2.1.4. Bakanlar Konseyi İçinde Karar Alma

Konseyde, genel olarak oybirliği, nitelikli çoğunluk ve basit çoğunluk olmak üzere üç ayrı karar alma sistemi mevcuttur.

Oybirliği; dış politika, güvenlik ve savunma, vergilendirme, sosyal güvenlik ya da genişleme gibi hassas alanlarda geçerlidir. Üyelerden birinin veya birkaçının çekimser kalması oybirliği ile karar alınmasını engellemez. A.B. antlaşmasının 31.maddesi uyarınca Birlik nüfusunun en az üçte birini temsil eden ve toplam üye devlet sayısının en az üçte biri oranında ($28/3=9$) çekimser kalması durumunda O.G.D.P. alanında karar alınamaz.²¹⁶

Basit çoğunluk; Konsey İttüzüğünün kabulü, usulle ilgili konular, Komisyon' dan bir konuda çalışma yapmasını ve öneri sunmasını isteme gibi sınırlı sayıdaki konuda geçerli olup, yarıdan bir fazla devletin ($15/28$) olumlu karar alması yeterlidir.²¹⁷

Nitelikli çoğunluk sistemi en çok uygulama alanı olan sistemdir. Lizbon Antlaşmasından öncesi ve sonrası olmak üzere ikiye ayrılmalıdır.

Lizbon Antlaşması öncesi dönemde nitelikli çoğunlukla karar alınabilmesi için belirli sayıda oy katsayısının karar lehinde olması gerekir. Bu sistemde her üye devletin bir oy katsayısı bulunmaktadır. Bu katsayı üye devletlerin nüfuslarına,

²¹⁴ Tangör, A.g.e., s.695

²¹⁵ Tangör, A.g.e., s.695

²¹⁶ Tezcan, A.g.e., s.370

²¹⁷ Tezcan, A.g.e., s.370

büyükliklerine göre değişmekteydi. Komisyon' un teklifi üzerine karar veriliyorsa belirli sayıda oy katsayısının varlığı yanı sıra üye devlet katsayısının basit çoğunluğu (15/28) sağlaması yeterlidir. Diğer durumlarda oy katsayılarına ilaveten daha yüksek sayıda (19/28) üye devletin de karar lehine oy kullanması gerekir.²¹⁸

Lizbon Antlaşması sonrası dönemde çifte çoğunluk denilen bir sistem uygulanmaktadır. Oy katsayıları yer almamakta olup bunların yerine doğrudan nüfus kriteri getirilmiştir. **Komisyon' un** ya da **Yüksek Temsilci' nin** teklifi üzerine veriliyorsa en az 15 üye devlet olmak üzere üye devletlerin en az %55' inin (15/28) karar lehine oy kullanması gerekir. Ayrıca karar lehine oy veren üye devletlerin, Birlik nüfusunun en az %65' ini temsil etmesi gerekir. Diğer durumlarda ise üye devletlerin en az %72' sinin (20/28) karar lehinde oy kullanması gerekir. Ayrıca bu devletlerin de Birlik nüfusunun en az %65' ini temsil etmesi gerekir.²¹⁹

Bu noktada **azınlık kararına** değinmek gerekir. Şayet bir kararın alınmasını engelleyecek azınlığa yakın bir azınlık olursa bu durumda bu azınlığı oluşturan üye devletler nitelikli çoğunlukla alınacak bir kararın makul bir süre içerisinde yeniden görüşülmesini isteyebilirler. Ancak bunun için karar alınmasını engelleyecek azınlığın hem nüfus açısından hem de üye devlet sayısı açısından en az %75' inin sağlanması gerekir. Bir başka deyişle, Birlik toplam nüfusunun en az % 26' ını temsil eden en az 3 üye devlet bu talebi iletebilir. Talep üzerine Konsey, makul bir süre içinde görüşmeleri yapmakla yükümlüdür. 1 Nisan 2017 tarihinden itibaren nüfus oranı %19' a düşmüş, temsil eden devlet sayısı yine 3 olmuştur.²²⁰

2.1.5. Parlamento İçinde Karar Alma

Gerek yasama usulü olsun gerek bunun dışında karar alma süreçleri olsun, Parlamento' nun karar alma sürecine katılımı parlamento komisyonu yoluyla olmaktadır. Parlamento' nun bir konudaki görüşünün somutlaşması, Parlamento' nun

²¹⁸ Tezcan, A.g.e., s.370

²¹⁹ Tezcan, A.g.e., s.371

²²⁰ Tezcan, A.g.e., s.371

ilgili komisyonunun teklifi ya da konuyu derinlemesine inceleyip analiz etmesi ve rapor oluşturması sonrasında somutlaşmaktadır.²²¹

Bir teklif veya konu Parlamento'ya gelir gelmez Başkan bunu ilgili komisyona havale etmektedir. Komisyona geldiğinde bir veya iki raportör atanır. Raportör tarafından hazırlanan rapor daha sonra komisyon tarafından tartışılmakta ve sonuçta komisyonun görüşü ortaya çıkmaktadır. Gerek komisyonun görüşü gerekse rapor, Konsey' in tutumu veya Komisyon' un teklifi üzerine değişiklikler önermeye yetkilidir.²²²

Karar alma mekanizmaları sonucu kabul edilen kararlar veya düzenlemeler karar alma mekanizmalarının çıktılarını oluşturmaktadır. Bu ıktılar; tüzük, yönerge ve karar gibi hukuken bağlayıcı oldukları gibi, tavsiye ve görüş gibi bağlayıcı olmayabilirler.²²³ O.G.D.P alanında temel çıktı, karar olsa da, yasal niteliğine haiz değildir. Görüşler bağlayıcı değildir. Parlamento, Komisyon veya Konsey tarafından görüş verilebildiği gibi, Komiteler de görüş sunabilir.²²⁴

2.2. A.B. GENİşLEME SRECI MEKANİZMASI

ye olmak isteyen devlet başvurusunu Konsey' e gönderir. Konsey, Komisyon' un görüşünü aldıktan sonra oybirliği ile karar verir. Kabul şartları ve kabulün gerektirdiği uyarlamalar ye devletlerle başvuran devlet arasında yapılacak bir antlaşma ile belirlenir. Konsey' in oybirliği ile karar alabilmesi için Parlamento' nun uygun görüşünün alınması koşulu eklenmiştir.²²⁵

Lizbon Antlaşması' nın yürürlüğe girmesi ile birlikte, Avrupa Parlamentosu ve ulusal parlamentoların bilgilendirilmesi sürece yeni bir aşama olarak eklenmiştir. Konsey, bir başvuruyu alır almaz, herhangi bir oylama yapmaksızın, bu başvuruyu geçici görüş bildirmesi için Komisyon' un avis olarak bilinen ve tavsiye niteliği

²²¹ Tezcan, **A.g.e.**, s.372

²²² Tezcan, **A.g.e.**, s.372

²²³ Tezcan, **A.g.e.**, s.376

²²⁴ Tezcan, **A.g.e.**, s.376

²²⁵ Sinem Akgl Açıkmeşe, "Avrupa Birliğinde Genişleme", (Ed.) Belgin Akçay, İlke Göçmen, **Avrupa Birliği, Tarihçe, Teoriler, Kurumlar, Politikalar**, 3.Baskı, Eylül 2016, s.736

taşıyan geçici görüş hazırlaması mevzuatta öngörülen bir durum olmayıp, bugüne kadar gerçekleşen genişlemeler sonucunda ortaya çıkmış olan bir uygulamadır.²²⁶

Konsey aday ülke ile müzakerelerin açılması kararını vermeden önce Komisyon' un bu konuda çeşitli tavsiyeler içeren görüşünü beklemektedir. Komisyon' un geçici görüşü bağlayıcı olmamakla birlikte, Konsey genellikle bu görüşlerle uyumlu bir yaklaşım sergilemektedir. İstisnai olarak 1976 yılında Yunanistan başvurusu hakkında olumlu olmayan bir görüş bildirmesine rağmen, Konsey' in siyasi kaygılarla müzakerelere başlanması yönünde bir karar almıştır.²²⁷

Konsey, Komisyon' un geçici görüşünü dikkate alarak katılım müzakerelerinin açılıp açılmaması konusunda oybirliği ile karar alır. Müzakerelere başlanması kararı oldukça hassas ve önemli bir konu olduğundan devlet ve hükümet başkanları düzeyinde alınır.²²⁸

Üyelik müzakerelerinin başlatılmasının ve yürütülmesinin amacı, aday ülkenin A.B' ye hangi şartlarda katılabileceğini belirlemek, bu ülkenin katılımla birlikte Topluluk müktesebatını benimsemesini ve etkili biçimde uygulamasını sağlamak ve nihai olarak bu ülkeyi üyelik hedefine ulaştırmaktır. Adayların katılımla beraber Topluluk müktesebatını kabul etmeleri beklendiğinden, müzakereler özellikle bu ülkelerin Topluluk müktesebatını kabul etme ve uygulama şartları üzerinde odaklanır.²²⁹

Katılım müzakereleri resmi olarak hükümetlerarası konferansla başlar. Bu konferansın ardından katılım müzakereleri iki aşamalı olarak ilerler: "Tarama" olarak adlandırılan ilk aşama, Komisyon tarafından ilgili aday ülke ile yakın danışma içerisinde yürütülür. Bu aşamada hedeflenen, aday ülkenin konuyla ilgili uzmanlarından oluşan müzakere heyetine, müktesebatın her bir bölümünün ayrıntılı biçimde ayrıntılı biçimde açıklanması, ilgili ülkenin Topluluk müktesebatına ne derece uyum sağladığının tespit edilmesi ve uyum için alınacak önlemlerin belirlenmesidir. Komisyon, tarama sürecinin sonunda müktesebatın taranan

²²⁶ A.e. s.737

²²⁷ Açıkmeşe, **A.g.e.**, s.739

²²⁸ Açıkmeşe, **A.g.e.**, s.739

²²⁹ Açıkmeşe, **A.g.e.**, s.739

bölümüne ilişkin olarak müzakerelerde çıkabilecek sorunlar hakkında raporlar hazırlar ve bu rapor Komisyonun ilgili başlıkta A.B. taslak müzakere pozisyonunu hazırlamada esas alınır.²³⁰

Müzakerelerin ikinci aşaması olan “fili müzakereler” e geçilmeden önce aday ülke, tarama sürecinin tamamlanmış olduğu ve müzakere için hazır olduğunu düşündüğü müktesebatın ilgili bölümü hakkında müzakere pozisyonunu hazırlayıp A.B.’ ye sunar. Komisyon da Konsey’ in isteği üzerine aday ülke ile A.B.’ nin ortak müzakere pozisyonuna ilişkin taslak metni hazırlayıp Konsey’ e sunar. Konsey, fiili müzakerelerin açılıp açılmamasına oybirliği ile karar verir. Konsey’ in ortak pozisyon belgesini oybirliği ile kabul etmesinin ardından başlayan fiili müzakerelerde ilgili müktesebat başlığı hakkında aday ülkenin pozisyonu ile A.B.’ nin pozisyonu ortak bir paydada birleştirilmeye çalışılırken katılım şartları ve geçiş düzenlemeleri hakkında hükümetlerarası pazarlıklar söz konusudur. Esas müzakereler üye devletlerin A.B. daimi temsilcileri ile aday ülkenin müzakere heyeti arasında yürütülür.²³¹

Müzakerelerin daha hızlı ilerlemesini sağlamak için müzakere başlıklarının geçici olarak kapatılması formülü icat edilmiştir. Aday ülkenin ilgili başlıktaki mevzuatı ulusal mevzuatı ile uyumlu hale getirme ve bu mevzuatı etkili biçimde uygulama konularında taahhütte bulunması ile geçiş düzenlemesi talebinde bulunmaması hallerinde söz konusu başlıktaki müzakereler geçici olarak kapatılır. Nihai olarak kapatılması, aday ülkenin ulusal mevzuatını Topluluk müktesebatı ile uyumlu hale getirme ve bu mevzuatı etkili biçimde uygulama bakımından tatminkâr bir seviyeye ulaşmasına bağlıdır.²³²

Müzakere başlıklarının tamamının kapatılması sonrasında taslak antlaşması oluşturulur. Antlaşma, Komisyon’ a görüş alınması için gönderilir. Komisyon’ un görüşü bağlayıcı değildir. Akabinde taslak antlaşma Avrupa Parlamentosuna gönderilir. Şayet Parlamentonun görüşü olumsuz ise, Konsey’ de oybirliği ile karar alınsa bile aday devlet üyeliğe kabul edilemez. Şayet Parlamento olumlu görüş

²³⁰ Açıkmeşe, **A.g.e.**, s.740

²³¹ Açıkmeşe, **A.g.e.**, s.740

²³² Açıkmeşe, **A.g.e.**, s.741

verirse de, Konsey bu görüşe uymak zorunda değildir. Katılım kararı üye devletlerin hükümet ve devlet başkanları düzeyinde oybirliği ile kabul eder. Akabinde, aday ülke ile üye ülkeler arasında katılım antlaşması imzalanır. Katılım antlaşmalarının üye devletlerin ulusal parlamentolarında onaylandıktan sonra A.B. Resmi Gazetesinde yayınlanan tarihte yürürlüğe girer.²³³

2009 Lizbon Antlaşması ile gerçekleştirilen düzenleme ile bir aday devletin A.B.' ye üye olmasının son aşaması, tüm üye devletlerin ulusal parlamentolarından onay alınmasına bağlıdır. Bu nedenle aday devlet olan Türkiye mevcut genişleme sürecinde, A.B. nezdinde tüm müzakere sürecini tamamlamış olsa bile, şayet herhangi bir üye devletin ulusal parlamentosundan A.B.' ye tam üye olabileceğine dair uygunluk kararı çıkmadığı takdirde Türkiye A.B.' ye tam üye olamayacaktır. Yunanistan ve G.K.R.Y' nin üye devlet olduğu A.B.' ye giriş için bu durumda bu iki devletle pazarlık yapılması ve belki de ulusal çıkarlarından taviz verilmesi gerekecektir. Kaldı ki, böyle bir pazarlık sürecinden sonra dahi, üye devletlerin parlamentolarından uygunluk kararının çıkması kesin olmayacaktır. Bunun yanı sıra, Avrupa Parlamentosu' nun Türkiye aleyhine aldığı kararlar ve/veya düzenlenen raporların bağlayıcı niteliği bulunmasa da, Türkiye ile ilgili yapılacak olası bir oylamada çıkması muhtemel sonuç hakkında bizlere bir nebze de olsa fikir vermektedir.

²³³ Açıkmeşe, A.g.e., s.742

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YUNANİSTAN DIŞ POLİTİKASININ AVRUPALILAŞMASI

3.1. YENİDEN YAPILANMA VE BAŞVURU DÖNEMİ (1974-1981)

1959 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğuna üyelik için müracaat eden Yunanistan'ın o dönemki sosyo-ekonomik şartları parlak sayılabilir niteliktedir. Zira hemen iç savaş sonrasındaki yıllar (1950-1970), kuşkusuz Yunanistan'da daha önce görülmedik bir sosyo-ekonomik değişme dönemidir. “Yıllık ortalama %6,6'lık bir büyüme oranının sürüklediği Yunanistan kelimenin tam anlamıyla az gelişmiş bir ekonomi ve toplumdur, çok şey vaat eden, yeni sanayileşen bir ülkeye dönüşmüştür. Bu derin dönüşümün temel tezahürleri şunlardır:

- a) Son derece başarılı bir kırsal kesime elektrik götürme programı;
- b) 1940'lar boyunca süren 10 yıllık yabancı işgali, iç karışıklıklar ve topyekün bir iç savaşın hemen hemen tümüyle yıktığı altyapının yeniden kurulması;
- c) Yüksek kentleşme oranları;
- d) Okuma-Yazma oranında kayda değer artışlar;
- e) Sınai üretimde açık seçik bir artış;
- f) Yunan toplumunda modernlikle yakından bağlantılı kültürel pratiklerin ve değerlerin kademeli ama kuşkuyla yer bırakmayan yükselişi.

Dolayısı ile 1970'li yıllar geldiğinde Yunanistan bir avuç yeni sanayileşen ülkeyle birlikte birinci dünya diye adlandırılan büyümlü çevrede yer alma talebi için tam gazla yol almaktadır.”²³⁴ Ne var ki, ekonomik gelişmeye karşılık siyasal bunalımdan çıkamayan Yunanistan' da 21 Nisan 1967' de küçük rütbeli subayların öncülüğünde darbe gerçekleşmiş ve 7 yıl boyunca devam edecek olan Albaylar Cuntası iktidara gelmiştir. 1973 Ekonomi Bunalımının ve öğrenci eylemlerinin yanı sıra cuntaya bağlı E.O.K.A (B)' nin Kıbrıs adasının Yunanistan' a ilhakı amacıyla Makarios' u devirme

²³⁴ Graham Allison-Kalipso Nikolaydis (Der.), **Yunan Paradoksu**, Doğan Yayıncılık, 1.Baskı Ekim 1999 (Çev. Bülent Tanatar) s. 38

teşebbüsü sonucunda Türkiye, 20 Temmuz 1974' te Kıbrıs' a müdahale etmiştir. Müdahaleden hemen dört gün sonra cunta içinde yer alan etkili isimlerin talebiyle Konstantin Karamanlis Yunanistan' a dönmüştür.²³⁵

Yunanistan'ın Avrupalılaşması sürecinde milat olarak 1974 yılının verilmesi yanlış olmaz. Kıbrıs Barış Harekatı'ndan sonra 1967'den beri devam eden askeri cuntanın meşruiyetini kaybetmesiyle seçimler 1974 yılının Kasım ayında yapılmış ve Yeni Demokrasi Partisi oyların %54'ünü almıştır. İktidara gelen Karamanlis'in başkanlığındaki hükümet demokrasiye geçiş sürecinde hızla reformları başlatmıştır. "Cuntanın düpedüz iflas etmiş ve belirgin biçimde halkın gözünden düşmüş olması, Karamanlis' e verilen ve giderek artan desteğin, Karamanlis' in kendi gücüyle birleşmesiyle beraber askeri yönetimden çoğulcu demokrasiye yapılacak yumuşak geçiş güven altına alınmıştır. Bundan sonraki yedi yıl boyunca, siyasal sistem şimdiye kadar olduğundan çok daha etkili işlemiştir."²³⁶

Bu süreçte en yüksek pay, cunta sonrası "demokrasi kahramanı" gözüyle bakılan Konstantin Karamanlis' e aittir. Zira Karamanlis A.T. üyeliğini, Yunanistan'ın sosyo-ekonomik modernleşmesini gerçekleştirmek, siyasal istikrarı uygulamak, demokrasinin gelişimini desteklemek ve dış güvenliği sağlamak olarak görmektedir.²³⁷ Başlıca sloganı "**Yunanistan Batınıdır**" olan Karamanlis, 6 yıllık Başbakanlık sürecinde dış politikaya ağırlık verecektir. Başlıca konu Yunanistan' ın A.T.' ye girişini hızlandırmaktır. 1961' deki üyelik anlaşması tam üyeliğin 1984' te gerçekleşeceği olasılığını belirtmekle birlikte Karamanlis, geleneksel destekçisi ABD ile ilişkilerinin bozulabilmesi, demokratik kurumların yerine oturabilmesi ve algıladığı "Türkiye tehdidine" karşılık bu süreci çabuklaştırmaya kararlıdır.²³⁸ Nihayetinde katılım talebinde üç saik ağır basmaktadır: "(1) Türkiye ile yaşanan

²³⁵ Detaylı bilgi için, Richard Clogg, Yunanistan' ın Kısa Tarihi, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, Birinci Baskı, Ekim 2015, (Çev.Dilek Şendil), s.160-165

²³⁶ Richard Clogg, **Modern Yunanistan Tarihi**, İletişim Yayınları, 2.Baskı 2007, (Çev.Dilek Şendil), s.207-210

²³⁷ P.C. Ioakimidis, "The Europeanization of Greece: An Overall Assessment", **Europeanization of Southern Periphery**, (Ed) Kevin Featherstone-Geroge Kazamias, Frank Cass, 2001 s.77

²³⁸ Clogg, **A.g.e.**, s.217

ihtilaf (2) A.B.D. ile A.T. arasında denge kurma çabası (3) Değişen (ulusal) siyasi manzara”²³⁹

(1) Bu tezi destekleyen bir görüşe göre 1974 Harekatı’nın hemen sonrası dönemde Karamanlis’in üç seçeneği mevcuttur: Bunlardan ilki, Türkiye’ye karşı ani bir saldırı gerçekleştirmektir. Ancak cunta döneminde kuvvetlerin büyük kısmı Atina’yı korumak için çekildiğinden Ege’deki adalar olası bir işgale karşı savunmasızdır. İkinci seçenek, zaman kazanmak için ateşkes yapılması ve daha sonra Türklerin adadan çıkarılması için kitlesel bir harekattır. Ancak bunun da Arap-İsrail savaşına benzer bir intikam zincirine dönüşme ihtimali vardır. Son seçenek ise askeri boyutu hariç olmak üzere, Kıbrıs ve Ege konularında politik, ekonomik ve diplomatik baskı uygulamaktır. Karamanlis de son seçeneği tercih etmiştir.²⁴⁰

(2) Askeri cunta yönetiminden hemen sonra Yunanistan’ ın tam üye olması Yunanistan’ ın kırılgan nitelikli demokrasisine rağmen yeniden yapılanmasının bir yolu olarak görülmektedir. Zira cuntanın varlığı ve Kıbrıs hareketinin gerçekleşmesi kamuoyu nezdinde anti-Amerikan eğilimini güçlendirmekle birlikte A.T. üyeliğine “çıpalanma” ihtiyacı hissedilmiştir.²⁴¹ A.T.’ ye Yunan toplumunda, daha güvenilir, meşru ve demokratik gözüyle bakılmaktadır. Birinci hedef, yeni kurulan demokratik siyasi sistemin ve kurumların konsolidasyonu, ikinci olarak Yunanistan’ ın çevresinde ve uluslararası sistemde pozisyonunun ve pazarlık gücünün güçlendirilmesi olarak kabul edilmektedir. Böylelikle yabancı güçlere, özellikle A.B.D.’ ye bağımlılık azalmış olacaktır.²⁴² 1974 Kıbrıs Barış Harekatı sonrası A.B.D.’nin Kıbrıs politikasına tepki göstermek amacıyla N.A.T.O.’ nun askeri kanadından çekilen Yunanistan, A.B.’ ye tam üyelik başvurusu yaparak hem Türkiye lehine değişen dengeyi tekrar kurmak hem de A.B. kurumlarını örgütsel platform

²³⁹ Sypros Economides, The Europeanisation of Greek Foreign Policy, **West European Politics**, 28:2, 471-491, 2005

²⁴⁰ Theodore A. Coulombis, “Introduction: The Impact of EC Membership on Greece’s Foreign Policy Profile”, **Greece and EC Membership Evaluated**, (Ed), Panos Kazakos-P.C. Ioakimidis, Pinter Publisher’s Ltd.1994, s.191

²⁴¹ Yannis Valinakis, Greece’s European Policy Making, GreeSE Paper No.63 **Hellenic Observatory Papers on Greece and Southeast Europe**, October 2012, s.4

²⁴² P.C. Ioakimidis, “The EC and the Greek Political System Overview”, **EC and Membership Evaluated**, (Ed.) Panos Kazakos-P.C. Ioakimidis, Pinter Publisher’s Ltd.1994 s.139

olarak kullanarak, Ege ve Kıbrıs konularında Türkiye'ye karşı avantajlar elde etmeyi amaçlamıştır.²⁴³

Karamanlis'in en büyük kaygısı, A.T.' nin Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in başvurularını birlikte ele alarak, müzakereleri genelleştirmesidir. Başbakan Yunanistan'ın özel bir muameleye mazhar olduğunun kanıtı olarak, Yunanistan'ın 1984 yılında katılımını öngören 1961 tarihli Atina Antlaşmasına atıfta bulunmuştur. Cunta döneminde Fransa' da sürgün yaşamış olan Karamanlis, elinden gelen her türlü çabayı göstermiştir.²⁴⁴ Nihayetinde 12 Haziran 1975 yılında Yunanistan, Konsey' e tam üyelik başvurusunu iletmıştır.

“Türkiye’ nin aleyhine gerçekleşen bu durumu ortadan kaldırabilmek için Ankara’ da üç seçenek üzerinde durulmuştur. Birincisi, Yunanistan’ ın tam üyeliğinin engellenmesidir. İlişkilerin bu derece sorunlu olduğu bir dönemde, Brüksel’ in Ankara’ nın cılız baskılarına boyun eğmeyeceği değerlendirilerek bu seçenekten vazgeçilmiştir. İkincisi, Türkiye’ nin de tam üyelik için başvurusudur. Ancak ekonomik durumun bozukluğu, geçiş koşullarının yerine getirilmemiş olması Başbakanı Süleyman Demirel’ in Milliyetçi Cephe hükümetinde yer alan ve A.T. karşıtı Milli Selamet Partisini gücendirme kaygısı sebebiyle bu seçenekten de vazgeçildi. Üçüncü seçenek, Yunanistan ‘ın üyeliğinin Türkiye’ ye zarar vermemesi için Topluluktan tavizler ve garantiler istenmesidir. Bu seçenek Ankara tarafından benimsenmiştir.”²⁴⁵

Yunanistan’ ın tam üyelik başvurusu karşısında, Türkiye “mesaj diplomasisi” mekanizmalarını devreye sokarak, A.B. üyesi ülkelere gönderdiği diplomatik mesajlar yoluyla, Yunanistan’ ın üyeliğinin Türkiye-A.B. ilişkileri üzerinde yaratacağı olumsuz etkilerden duyduğu kaygıyı ifade etmiştir.²⁴⁶ Yunanistan’ın tam üyelik başvurusunun tartışıldığı 24 Haziran 1975 Lüksemburg Zirvesi’nde yayınlanan bildiride, Yunanistan’ ın tam üyeliğinin A.B.-Türkiye ilişkilerini

²⁴³ Harun Arıkan, “Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde Yunanistan Faktörü”, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi No:28, Mart 2003, s.118

²⁴⁴ Desmond Dinan, *Avrupa Birliği Tarihi*, (Çev. Hale Akay), Kitap Yayınları 1.Baskı 2008 s. 215

²⁴⁵ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası Cilt I*, İletişim Yayınları, 8.Baskı, 2005, s.849

²⁴⁶ Arıkan, “Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde ...”, s.118 Bkz. İlhan Tekeli ve Selim İlkin, *Türkiye ve Avrupa Topluluğu: Ulus Devletini Aşma Çabasındaki Avrupa’ya Türkiye’nin Yaklaşımı*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1993, s.240

etkilemeyeceği deklare edilerek, Türkiye' ye siyasi güvence verilmiştir.²⁴⁷ Söz konusu güvencenin hükmü 1990' lı yıllarda geçersiz kalacaktır.

O dönem Avrupa Komisyonu' nun Yunan ekonomisinin ortak pazarın ana rekabet koşullarına dayanmaya hazır olduğu konusunda bazı kuşkuları olmasına rağmen Karamanlis A.E.T. üyeleri (özellikle Fransa ve Federal Almanya) ve Avrupa Komisyonu nezdinde yürüttüğü etkin lobicilik faaliyeti ile Yunanistan' ın Topluluğa tam üye olmasını sağlamıştır.²⁴⁸ Avrupa Komisyonu' nun Yunanistan' ı yetersiz görmesine rağmen Avrupa Birliği Konseyi' nin tam üyeliğe sıcak bakmasının sebebi olarak, Fransa ve Federal Almanya' nın Konsey nezdindeki ağırlığından kaynaklandığı düşünülmektedir. Zira Komisyonun aşağıda yer alan uyarısına rağmen söz konusu iki devletin çıkarları doğrultusunda Yunanistan' ın A.T.' ye üye olduğu pekala söylenebilir.²⁴⁹ Hattı zatında 1970' lerin standartlarına bakıldığında müktesebat sınırlı ve A.S.İ zayıf olmasına rağmen, Yunanistan' ın Topluluk politikalarına uyumu için üyelik sonrası süreç beklenmiştir.²⁵⁰ Komisyonun görüşü aşağıda yer almaktadır:

“Avrupa Topluluğu, Yunanistan ile Türkiye arasındaki tartışmalı konularda bir taraf değildir ve olmamalıdır da... Yunanistan'ın muhtemel üyeliği Türkiye ile bu ülke arasındaki Topluluğun dikkatle takip ettiği dengeye kaçınılmaz bir şekilde yeni bir unsur eklemektedir... Komisyon, 24 Haziran tarihli Konsey'in almış olduğu (Yunanistan'ın üyelik talebini kabul eden) deklarasyonuna işlerlik kazandırmak için, Yunanistan'ın bu talebinin değerlendirmeye alınmasının Topluluk ile Türkiye arasındaki ilişkileri etkilememesi ve Ankara Anlaşması tarafından garantiye alınan

²⁴⁷ Arıkan, “Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde ...”, s.119

²⁴⁸ Valinakis, “Greece's European Policy Making”, s.3

²⁴⁹ Bağımsızlık ilanından kısa bir süre kurulan krallık rejiminde “atanmış” olan ilk kral, Bavyera prensi Otto' dur. Otto' nun çocuğu olmaması üzerine Danimarka prensi George, Büyük Devletlerin (İngiltere-Fransa-Rusya) mutabakatıyla kral naibi olmuş, Ortodoks itikadına geçmiş ve akabinde I. Giorgios adıyla hanedanlığa dahil olmuştur. Bugün dahi Almanya' nın ve Fransa' nın Yunanistan ile çok kuvvetli siyasi ve ekonomik bağlarının olması sadece A.B. üyeliği ile açıklanabilecek bir durum değildir. Keza, kesintili de olsa demokrasi rejimine yöneldiği halde on yıllardır -adeta hanedan gibi- Yunanistan siyasetinde var olan Venizelos, Papandreou ve Karamanlis ailelerinin de Avrupa devletleri ile ilişkileri başlı başına birer araştırma konusudur. (M.K.T)

²⁵⁰ Valinakis, A.e., s.6

Türkiye'nin haklarına bir hanel gelmemesi için münhasır tedbirlerin alınması gerektiği kanaatindedir.”²⁵¹

(3) Yunanistan'da dış politika, iç politika tartışmalarından çoğu zaman etkilenmektedir. Hükümetler dış politikayı seçimlerde ulusal zafer ve başarı iddiasıyla kullanmaktayken, olumsuz durumlarda muhalefet ise aksini iddia ederek seçimlerde kamuoyunu etkilemeye çalışmaktadır. Bu bağlamda cuntanın yıkılışından sonra kurulan siyasi partilerin kamuoyunu dış politika tercihleriyle etkilemeye çalıştıkları görülmektedir.²⁵² Örneğin, Yunan kamuoyunun A.T. üyeliğini genç demokrasilerini güçlendirmek için desteklemesine rağmen Yeni Demokrasi Partisi' nin esas tercih sebebi dış faktörlerdir. Zira N.A.T.O. içinde Türkiye'ye karşı bulamadığı desteği başka uluslararası kaynaklardan aramıştır.²⁵³ Bu değerlendirme Karamanlis önderliğindeki Yeni Demokrasi Partisi' ne ait olup, bu dönemde PASOK ve K.K.E. (Yunan Komünist Partisi) tarafından paylaşılmamaktadır. Yeni Demokrasi Partisinin aksine PASOK, A.T. üyeliğinde önceliği ekonomik boyutta görmektedir. PASOK' un görüşüne göre ekonomik birliktelikler siyasal iş birliğine yönelimi sağlamaktadır. Ayrıca büyük üye devletler, küçükleri etkilemekte ve olası siyasal rollerini kısıtlamaktadır.²⁵⁴ 1 Ocak 1981 tarihinde yürürlüğe girmesini öngörülen anlaşmanın onaylanması Mecliste tartışılırken gerek PASOK gerek Komünist parti görüşmeleri boykot etmişlerdir.²⁵⁵ Ancak yıllar sonra bakıldığında K.K.E. haricinde tüm partilerin bunda hemfikir olduğu görülmektedir.²⁵⁶

Sonuç itibariyle Yunanistan'ın 1975'ten itibaren başlayan Avrupalılaşması sürecinde pragmatik bir tutum sergilediğini görmekteyiz. Bir yandan tıpkı İngiltere gibi A.T. üyeliğinde pazarlık marjı elde etmeye çalışırken aynı zamanda güvenlik unsurunu ön plana çıkararak, A.T.' nin desteğini sağlamaya çalışmaktadır. A.T, Yunanistan' ın Türkiye ile yaşaması muhtemel bir tansiyonda, Yunanistan' ın

²⁵¹ Bulletin of the European Communities, Supplement 2/76

²⁵² Dimitrios Kavakas, "Greece", **The Foreign Policies of EU Member States**, (Ed), Ian Manners- R. Whitman, Manchester University Press, 2000, s.150

²⁵³ Yannis G. Valinakis, "Security Policy", **Greece and EC Membership Evaluated**, (Ed), Panos Kazakos - P.C. Ioakimidis, Pinter Publisher's Ltd.1994, s.200

²⁵⁴ Valinakis, "Security Policy...", s. 201

²⁵⁵ Clogg, "Modern Yunanistan Tarihi", s.218

²⁵⁶ Ioakimidis, "The EC and the Greek ...", s.141

güvenliğini garanti eden bir nevi “siyasal dayanışma sistemi” olarak görülmektedir.²⁵⁷ Bu sebeple A.T’ ye katılım düşüncesinde dış politika ve güvenlik düşüncesi diğerlerine nazaran daha öne çıkmaktadır. Bu da ulusal çıkarların Topluluğa ve onun dış politika yapım sürecine yansıtılmasına sebep olmuştur.²⁵⁸

Yunanistan Soğuk Savaş sırasında ve hemen sonrasında tehdidin yönünün değiştiği tezini iki defa ileri sürecektir. Birincisi, Kıbrıs Harekatının hemen sonrasında Sovyet tehdidinden ziyade “Doğu” tarafından gelen Türkiye kaynaklı tehdit algısı ve diğeri, Soğuk Savaşın bitimi itibariyle Yugoslavya’ nın aniden dağılması sonucu Balkanlarda ortaya çıkan istikrarsızlığın yarattığı, bir çeşit “kuşatılmışlık” yönündeki tehdit algısıdır. Her ikisinin merkezinde Türkiye’ yi görmesi sonucu A.T./A.B. zeminindeki dış politikasını Türkiye endeksli olarak kurgulamıştır, dersek yanılmış olmayız.

3.2. A.B. SİYASETİNDEN UZAKLAŞMA DÖNEMİ (1981-1995)

1981 yılı Yunanistan siyasi tarihi için bir dönüm noktası sayılabilir. Zira 1 Ocak 1981 tarihi itibariyle hem Avrupa Topluluğu’ nun resmen üyesi olunmuştur hem de aynı yıl seçimlerde yedi yıllık Yeni Demokrasi Partisi hükümetini deviren PASOK tek başına iktidara gelmiştir. Bundan sonraki 10 yılda Yunanistan’da iç politika ve dış politika dengelerinde gözle görülür değişimler yaşanmıştır. Konstantin Karamanlis Cumhurbaşkanı olmuş, seçimlerden galip gelen PASOK lideri Andreas Papandreou ise Başbakanlık koltuğuna oturmuştur.

Yunanistan Kıbrıs Harekatı’ndan sonra tepki olarak NATO’dan ayrılmıştı. Ancak 1980’ de tekrar dönüş yapması için tüm üyelerin onaylaması gerekmekte idi. Bir başka deyişle, Türkiye’ nin veto etmemesi gerekmekte idi. “NATO'nun ABD'li yeni komutanı General Rogers, Devlet Başkanı Orgeneral Evren'le yaptığı görüşmelerde kendi adıyla anılacak olan planı kabul ettirmiştir. Buna göre, Türkiye, Yunanistan' ın NATO' nun askeri kanadına dönüşü konusunda uyguladığı vetoyu hemen kaldıracak, Yunanistan' ın dönüşünden sonra da, Ege'deki komuta kontrol alanları iki devlet arasında yapılacak görüşmelerle çözüme kavuşturulacaktır. 20

²⁵⁷ Valinakis, “Security Policy...”, s. 200

²⁵⁸ Economides, “The Europeanisation ...” s.471-491

Ekim 1980' de, Devlet Başkanı Evren' in Rogers' ın ‘asker sözüne’ güvenerek planı onaylamasıyla birlikte, Yunanistan’ın en büyük sıkıntısı karşılıksız olarak ortadan kaldırılmıştır. Türkiye de Yunanistan' a karşı elinde bulundurduğu tek kozu kaybetmiştir.”²⁵⁹

Andreas Papandreou' nun Yeni Demokrasi ve Merkez Birliği partilerinin birleşimiyle meydana gelen siyasal oluşumu (PASOK) siyasi sahneye çıkmıştır. Seçmenlerin büyük bölümünün milliyetçilikle bezediği sosyalist söyleminin ve "ulusal bağımsızlık, halkın egemenliği, sosyal özgürlük ve demokratik yapılanma" sloganının büyümesine kapıldığı açıktır.²⁶⁰ PASOK’ un yükselişinin tarihi bir önemi vardır. Zira iç savaştan sonra mağlup çıkan sol kesimin haksızlığa uğramış olduğu hissini bertaraf edilmesi ve travmanın atlatılması demektir.²⁶¹ 1977 seçimlerinde Yeni Demokrasi Partisi %42 oy oranıyla birinci olmakla beraber PASOK' un elde ettiği sonuç da (%25) etkileyicidir. Milliyetçilik, özellikle de Türkiye'ye karşı ödün vermez bir politika yandaşlığıyla beraber kullandıkları sosyalist söylem birleşince seçmenlerin azımsanmayacak bölümünden karşılık görmüştür.²⁶² Seçimlerde Karamanlis'in sloganı "**Yunanistan Batınıdır**" iken Papandreou' nun sloganı "**Yunanistan Yunanlılarıdır**" olması partinin ideolojisi hakkında bir nebze fikir vermektedir.²⁶³

Bununla birlikte, Andreas Papandreou’ nun liderliğindeki PASOK’ un muhalefetteyken kullandığı söylemi, A.T’ ye üyelikten sonra yavaş yavaş terk ettiği görülebilir. Seçimlerde değişim sloganıyla özellikle genç kesimden yüksek oranda oy alan PASOK iktidara geldiğinde vaat ettiği değişikliklerde yüzeysel davranmıştır. Bu yüzeysellik dış politika konularında da geçerlidir.²⁶⁴ 1981-95 yıllarının “A.B. Siyasetinden Uzaklaşma Dönemi” olarak adlandırılmasının sebebi olarak, Yunanistan’ ın dış politikasını, Avrupa Topluluğu politikalarından bağımsız tutmaya çalışması, buna karşılık olarak A.T.’ den olabildiğince ekonomik yardım almaya

²⁵⁹ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası II. Cilt**, İletişim Yayınları, 8.Baskı, 2005, s.105

²⁶⁰ Clogg, “**Modern Yunanistan Tarihi**”, s.211

²⁶¹ George Pagoulatos, “**Greece**”, The European Union and The 2003 Presidency, Research and European Issues N°21 December 2002, s.4, <http://www.notre-europe.asso.fr/Etud21-fr> (Çevrimiçi), Giriş: 10.07.2019

²⁶² Clogg, “**Modern Yunanistan Tarihi**”, s.220

²⁶³ Clogg, **Yunanistan’ ın Kısa Tarihi**, s.175

²⁶⁴ Clogg, “**Modern Yunanistan Tarihi**”, s.230

yönelmesi olarak görülebilir. Bir başka deyişle, iki yönlü Avrupalılaşma kapsamında, ne Topluluk politikalarını ulusal düzeye indirmekte isteklidir ne de Topluluk politikalarına dahil olmaya gayretlidir. Uzaklaşma dönemini; ödünsüz ve katı siyasetin uygulandığı 1981-85 Dönemi ile göreceli olarak esnemenin başladığı ancak ulusal çıkarlardan taviz verilmediği 1985-95 Dönemi olarak inceleyebiliriz.

3.2.1. 1981-1985 Dönemi

81-85 yılları PASOK' un ilk döneminde Topluluğa karşı agresif ölçüde ideolojik, anti kapitalist ve milliyetçi retoriklerle yaklaşmıştır. Hatta PASOK o yıllarda Sosyalist Enternasyonel' de yer almayan tek sosyalist partidir.²⁶⁵

PASOK yönetimi ne N.A.T.O.' dan çekilmiş ne de A.B.' den ayrılmayla sonuçlanacak katı bir politikaya yönelmiştir. "N.A.T.O.' dan çıkma söylemi, Türk tehlikesini öne sürerek bazı askeri tatbikatlardan çekilme dışında sessizce rafa kaldırılmıştır. A.B. üyeliğinden ayrılma konusunda halk oylamasına gitme önerisi Hükümet tarafından gündeme getirilmesine rağmen bu da gerçekleşmemiştir. Zira halkoylamasına gitme yetkisi sadece Cumhurbaşkanıya verilmiş bir yetki olması sebebiyle ve Karamanlis'in de halkoylamasına gitmeyeceği bilinmektedir. Üstelik Papandreou 1984' te parti kongresinde A.T' den ayrılmanın ülke ekonomisine çok büyük zararlar vereceğini açık bir dille ifade ederek geçmişe sünger çekmiştir. Buna karşılık A.T.' den alınan yardımlarının siyasal ve ekonomik yapıda kullanılması eğilimi 1980' ler boyunca devam edecektir."²⁶⁶ Pragmatik bir lider olan Papandreou' nun bu tavrının sebebi daha sonra ortaya çıkacaktır. Zira Mart 1982 memorandumunda Topluluk politikalarına daha fazla yaklaşımın, Yunan ekonomisinin yapılanması için verilecek ekonomik desteğe bağlı olduğu vurgulanmıştır.²⁶⁷ Dışişleri Bakanlığının ağırlığı arttırılmış, uzman kadrolar yerine çoğunlukla tecrübesiz olan Bakan danışmanları rol almıştır. Ekonomik yakınlaşma devam etmesine rağmen siyasi uzaklaşma aynı şekilde sürmüştür.²⁶⁸

²⁶⁵ George Pagoulatos, Greece, The European Union and The 2003 Presidency, **Research and European Issues**, N°21, December 2002, <http://www.notre-europe.asso.fr/Etud21-fr>, s.5, Çevrimiçi, Giriş: 19.07.2019

²⁶⁶ Clogg, "Modern Yunanistan Tarihi", s.232

²⁶⁷ Valinakis, "Greece's European Policy Making", s.7

²⁶⁸ Valinakis, "Greece's European Policy Making", s.10

PASOK' un yükselişe geçtiği bu yıllarda partinin gücünün Yunanistan' ın Avrupa' ya bütünleşmesi sınırlıdır. Yunanistan' ın temel amacı, A.S.İ' nin hükümetlerarası niteliğine uygun olup, A.S.İ ile ilişkisini “Yunan merkezli”, bağımsız ve onurlu dış politika olarak adlandırmaktadır. Sadece dışişleri bakanları seviyesinde toplantılara ve Avrupa Komisyonu toplantılarına katılım sağlanmaktadır. Ortak Avrupa siyasi politikası için herhangi bir katkısı bulunmamaktadır.²⁶⁹

Örneğin, 1983 Stuttgart deklarasyonunda, Yunanistan'ın kendi dış politikasını şekillendirmeye hakkı olduğunu ve sınırlandırılmayacağına dair şerh düşmüştür. Paradoksal olarak, bu deklarasyonun antlaşmaya ve imzalayıcılarına karşı hukuki bir gücü de bulunmamaktaydı. Dooge komitesinde Yunan temsilcisi, Avrupa Siyasi İşbirliği'nin amacının zayıflatılmasını ve “Ortak Politikanın Sistemik Formülasyonu ve Uygulaması” ndan “Dış Politikanın Sorunlarında Genel Pozisyonlarının Sistemik Formülasyonu” na çevrilmesini teklif etmiştir.²⁷⁰ Yunanistan' ın A.T. nezdindeki siyaseti “Bir ayak içeride bir ayak dışarıda” olarak adlandırılmakta, 1990' ların ortalarına kadar Topluluktan farklı politikalara sahip olması sebebiyle A.S.İ' ye ve derinleşen Avrupa bütünleşmesine bir engel olarak tanımlanmaktadır.²⁷¹

Bu girişim bize, ortak dış politikanın ulus-üstü bir yapılanmaya yönelmesinden ziyade daha çok hükümetlerarası niteliğe haiz olması yönünde olması gerektiğine dair Yunanistan' ın tavrını göstermektedir. Bu bağlamda amacın üye devletlerin dış politika sorunlarının Topluluk katına yönlendirilebilmekle birlikte, Topluluk olarak ulus-üstü nitelikte bir dış politika yapım sürecine girilmemesi olarak da anlaşılabilir.

Yunanistan bu dönemde A.S.İ. ortaklarıyla herhangi bir ittifak sergilememiştir. Örnek verilmek gerekirse; Polonya, Batı Avrupa' ya Pershing II ve Cruise füzelerinin yerleştirilmesi, Balkanların nükleer silahlardan arındırılması teklifi, Ortadoğu' da Libya, Suriye ve Filistin Kurtuluş Örgütü konularında takındığı

²⁶⁹ Charalambos Tsardanidis & Stelios Stavridis, The Europeanisation of Greek Foreign Policy: A Critical Appraisal, *Journal of European Integration*, 2005, 27:2, s.225-226

²⁷⁰ Valinakis, “Security Policy ...”, s. 202

²⁷¹ Pagoulatos, “Greece”, s.5

tutum, Kore jetinin SSCB tarafından düşürülmesi gibi konularda ortaklarından ayrı hareket etmiştir.²⁷² Yunanistan' ın A.T. üyeleriyle ters düşmesinin en çarpıcı örneği, 1983 yılının ikinci yarısında A.T.' ye başkanlık edildiği dönemde yaşanmıştır. “Sovyetler Birliği, Kore havayollarının Boeing 747 uçağını düşürdüğünde, Dışişleri bakanı Yannis Haralamboulos A.T. nezdinde tepkileri yatıştırmayı başarmıştır. İsrail'in Lübnan'ı işgal etmesini karayan ve Filistin Kurtuluş Ordusu' nu destekleyen sözlerinde de Papandreou gözünü budaktan sakınmamıştır. 17 Kasım örgütünü²⁷³ etkisiz kılmayı başaramaması, ABD ile olan ilişkileri daha da zora sokmuştur.”²⁷⁴ Bu durum bize dönemin iktidarının bağımsız dış politika izlemek adına hem Avrupalı müttefikleriyle hem de ABD ile ters düştüğünü göstermektedir. Bu durumun belli başlı dört nedeni vardır: “(1) Sosyalist PASOK hükümetinin bağımsız dış politika uygulama tercihi (2) A.S.İ kapsamında büyük devletlerin baskısından kaçınmak (3) Kıbrıs sorunu ve Türkiye ile olan ilişkilerinde A.T tarafından gelecek siyasi, ekonomik, sosyal maliyet içerecek herhangi bir kararın önüne geçmek (4) Washington' dan uzak durmak”²⁷⁵ Paradoksal olarak her ne kadar Yunanistan her ne kadar A.T. üyesi de olsa anti-A.B.D. ve anti-Batı duyguları çok güçlüdür.²⁷⁶

1975'ten başlayıp 1985'e kadar süren 10 yıllık süre zarfında Yunanistan'ın Avrupalılaşması süreci değerlendirildiğinde üç sonuca varabiliriz: “İlk olarak, Avrupalılaşma süreci iç politik çevreyi bilhassa etkilemiş olup, öncelikle cunta sonrası demokratik ortamın korunması ve güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Özellikle beklenen durum, A.T' nin ülkeyi herhangi bir dış tehdide karşın "güvenli ağ" a dahil etmesidir. O dönemde yapılan araştırmalar A.T.' nin, Yunanistan' ın demokrasiye geçişini sağlayacak güçlü bir aktör olarak görüldüğünü göstermektedir. İkinci olarak, A.T üyeliğinin gereklerinin yerine getirilmesi için baskı mekanizmasının kurulmasıdır. A.T.' ye olan kararsız bakış açısına rağmen, Yunan hükümeti ve

²⁷² Tsardanidis, Stavridis, “The Europeanisation of Greek Foreign Policy ...”, s.226

²⁷³ Cunta döneminde Atina Politeknik öğrencilerinin 17 Kasım 1973 tarihinde ayaklanmasından ilham alarak kurulan Marksist-Leninist tandanslı terör örgütü olup, başta ABD/NATO olmak üzere çeşitli hedeflere saldırılar düzenlemiştir. Türkiye de bu saldırılara hedef olmuş ve diplomatlarını kaybetmiştir. Örgütün yapısı ve Yunan siyasetindeki etkisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. George Kassimeris, **Europe' s Last Red Terrorists**, Hurst&Company London, 2001

²⁷⁴ Clogg, **Modern Yunanistan ...**, s. 233

²⁷⁵ Tsardanidis, Stavridis, **A.e.**, s.227

²⁷⁶ Tsardanidis, Stavridis, **A.e.**, s.228

bürokrasisi her gün baskıları müzakere etmektedir ve Avrupa politika yapıcılığı, koordine ediciliği ve Avrupa kurumlarıyla iletişimi sağlayıcılığından sorumlu tutulmaktadır. Bu yüzden Avrupalılaşma sürecinde, idare, yeni departmanlar ihdas ederek müzakereye dahil etmiştir. Üçüncü olarak, dış politika doğrultusunun Batı'ya doğru çevrilmesi ve istikrarlı hale getirilmesidir. Bunun için de uluslararası ortamda ittifaklara girilmesidir.”²⁷⁷

1980' lerin ilk yarısında Papandreou İngiltere tarzında şartları yeniden müzakere eden bir yol çizmiş ve A.B.' den aldığı ekonomik yardımı yükseltmiştir. 1980' lerde PASOK ortak dış politika konularında öteki ortaklardan ayrı durmuş ve ulusal egemenliğin transferinde kararsız tutum sergilemiştir.²⁷⁸ 1985 seçimlerinden sonra açıklanan hükümet programında PASOK' un Avrupa Siyasal İşbirliği' ne olan şüpheli tutumu Roma Antlaşmasının revize edilmesi ve Avrupa Siyasal İşbirliği' den yararlanılması yönünde değişmiştir. Öyle ki, 1980'lerin başında Yunanistan'ın A.T.' nin güvenlik boyutuna dahil olması ikinci yarısında, 1985 Milan Zirvesi' nde bu tutumu yumuşamıştır. Siyasal iş birliğinde Yunanistan'ın sergilediği negatif tutumun kaynağı büyük devletlerin dış politika konularında küçükleri etkileyebileceği şüphesidir. Ancak bu şüphe güvenlik boyutunda geçerli değildir. Atina, Avrupa Siyasal İşbirliği' nin güvenlik konularına dahil olmasına karşı olmamakta, hatta "Avrupalı" kimliğini öne çıkararak özel sorunlarını dahil etmektedir. Örnek olarak Hükümetlerarası Konferansta A.T' nin Türkiye üzerine baskı yapmasını talep etmiştir.²⁷⁹

3.2.2. 1985-1995 Dönemi

Avrupalılaşma sürecinin bu döneminde aşamasında, sadece iç sebepleri değil, aynı zamanda A.T.' nin de üye devletlere karar alma sürecinde bağlılığı arttırmayı ve sosyo-ekonomik sistemini derinleştirmeyi başlamasını görüyoruz. Tek Senet' in imzalanmasıyla başlayan süreç, iç pazarların tesisinin programlanması ve yeni

²⁷⁷ P. Ioakimidis, “Contradictions in the Europeanisation Process”, **Greece in a Changing Europe**, (Ed) Kevin Featherstone–Kostas Ifantis, Manchester University Press, 1994, s.38

²⁷⁸ Kevin Featherstone, “Introduction”, **Greece in a Changing Europe**, (Ed.) Kevin Featherstone–Kostas Ifantis, Manchester University Press, 1994 s. 5

²⁷⁹ Valinakis, “Security Policy ...”, s. 202

yapısal politikaların üye devletlerin sistemlerine nüfuz etmesiyle devam etmiştir.²⁸⁰ Bir başka deyişle ulusal dış politikalar yavaş yavaş ortak dış politikaya doğru yönlendirilmeye başlanmıştır. Bu yönelim sadece A.T. siyasi birliğinin içselleştirilmesini değil, aynı zamanda ulusal dış politikanın A.T. katına yüklenmesini de içermektedir.

1981-85 yılları arasında Yunanistan' a yapılan A.T. yardımlarıyla birlikte, kamu harcamalarında yaşanan aşırı harcamalarının yanı sıra devlet ekonominin birçok alanına hakim olmuştur. Yaşanan bütçe açıklarının nihayetinde mali sıkıntı yaşanması sebebiyle 1985 yılında ekonomik program uygulanmak zorunda kalınmıştır.²⁸¹ Yunanistan'a ekonomik yönden eleştiriler de söz konusudur. Öncelikle adeta “dipsiz kuyu” olarak görülen Yunanistan aldığı yardımların karşılığını çok az verebilmiştir. 1985 yılında A.T. bütçesinin %8'si Yunanistan'a ayrılırken, Yunanistan'dan bütçeye yapılan katkı sadece %3 oranında kalması ve buna rağmen ekonomisinin zayıflaması eleştirileri haklı kılmaktadır.²⁸² 1985 yılında PASOK açıkladığı yeni hükümet programıyla A.T' ye karşı bakış açısını ve politikalarını değiştirmiştir. Bunda A.T' den gelen ekonomik yardımların da önemli bir etkisi olduğu kuşku götürmemektedir. Zira 1981 yılından bu yana yılda 4 milyar Euro²⁸³ destek alan Yunanistan, gelen bu yardımlarla tarım kesimini sübvans etmiş ve PASOK iktidarı iç politikada konumunu güçlendirmiştir. Gelen yardımların karşılığında bir ekonomik paket ortaya konmuş ve liberal ekonomiye geçişte birtakım düzenlemeler yapmaya başlamıştır.²⁸⁴

1985' ten itibaren Yunanistan' ın A.T. zirvelerinde sürekli “dayanışma” vurgusu yaparak “Avrupalılık” kimliğini ön plana çıkarmaya çalıştığı görülmektedir. Kendisini Batıya ait olarak gören Yunanistan'ın çevre ülkelerle olan ilişkilerinde Avrupa Topluluğu üyeliğini diplomatik bir kaldıraç olarak görmüş, A.T. üyeliğini çevre ülkelerle ilişkilerinde baskı unsuru olarak da kullanmaya çalışmıştır.²⁸⁵ Bu

²⁸⁰ Ioakimidis, “**Contradictions ...**”, s. 40

²⁸¹ Ioakimidis, “**The Europeanization of Greece: An Overall Assessment ...**”, s.83

²⁸² Featherstone, “**Introduction**”, **Greece in a Changing Europe**, s.5

²⁸³ T. Coulumbis-P. Yannas, “Greek Foreign Policy Priorities for the 1990's”, **Greece in a Changing Europe**, (Ed) Kevin Featherstone – Kostas Ifantis, Manchester University Press, 1994, s.160

²⁸⁴ T. Coulumbis-P. Yannas, **A.e.** s.161

²⁸⁵ Featherstone, “**Introduction ...**”, s.9

dönemde PASOK Avrupa bütünleşmesinin destekleyicisi olmuş, Avrupa Tek Senedini desteklemiş, Ortak Tarım Politikasının, toplumsal iş birliği konularının ve daha geniş A.T. bütçesinin şampiyonluğunu yapmış, Maastricht Antlaşmasını kabul etmiştir. 1989 yılından itibaren A.T. politikalarına karşı milliyetçi tonlar taşımasına rağmen ana akım Avrupa sosyalist partilerine de dahil olmuştur. Bununla birlikte 1988-89 yılları arasında yaşanan ekonomik popülizm, Yunanistan'ın Avrupalılaşma sürecinde dikkate değer ölçüdedir.²⁸⁶

Yunanistan'ın Avrupa Birliği' nin bir politik güce dönüşmesini desteklemesinin ardından güvenlik kaygılarının yattığı anlaşılmaktadır. Ancak Tek Senet' ten itibaren başlayan süreç Maastricht Antlaşmasıyla noktalandığında, sonuç tam olarak Yunanistan'ın istediği gibi olmamıştır. Her ne kadar Batı Avrupa Birliğine dahil olarak güvenlik kuşağını (B.M, NATO ve B.A.B) perçinlemiş olsa da, Yunanistan'ın, bölgesel anlaşmazlıklarına destek için Batı Avrupa'dan medet umma ihtimalinde bazı sınırlar vardır.²⁸⁷ B.A.B. üyelerinin Yunanistan'ın katılımıyla ilgili protokolünde Brüksel Antlaşması' nın karşılıklı savunma taahhüdünün Yunanistan ile bir NATO üyesi arasındaki bir ihtilaf durumunda uygulanamayacağını belirten maddesi bunun bir işaretidir.²⁸⁸

1980'li yıllar hem Türkiye hem de Yunanistan için dönüm yıllarıdır dersek, yanlışmış olmayız. Zira her iki ülkede de mevcut olan tek parti iktidarları (ANAP ve PASOK) ülkelerin siyasi kaderlerini etkilemişlerdir. 1981'de A.B' ye tam üye olan Yunanistan ile 1987'de tam üyelik başvurusunda bulunan Türkiye'nin ilişkileri bu tarihten itibaren başka bir boyut kazanmıştır. Bunun hemen öncesinde iki ülke ilişkilerini test edecek bir bunalım doğacaktır: **Ege Kıta Sahaneliği Krizi**

Mart 1987' de Ege Denizi'nde yükselen gerilimin hem gelişimi hem de sonuçları açısından üzerinde durulması gereken bazı noktalar vardır. Öncelikle, Türkiye'nin o döneme kadar Yunanistan'ın bölgede yaptığı sondajlara sessiz kaldığı halde, Mart 1987' de, A.T.' ye tam üyelik başvurusundan bir süre önce neden böylesine bir bunalımın ortaya çıktığına değinmek gerekir. "Akla gelen diğeri bir

²⁸⁶ George Pagoulatos, "Greece", s.6

²⁸⁷ Allison-Nikolaydis, **Yunan Paradoksu ...**, s. 86

²⁸⁸ Allison-Nikolaydis, **A.e.**, s. 86

olasılık, Yunanistan' ın bunalımı bilinçli olarak arttırıp, Türkiye'nin A.T.' ye tam üyelik başvurusu öncesinde Türkiye' yi saldırgan bir ülke olarak göstermeye çalışarak, başvurunun olağan süreçten geçmesini engelleme düşüncesinde olduğudur.”²⁸⁹

27 Şubat 1987’de Yunan Dışişleri Bakan Yardımcısı Kapsis Türkiye’nin Atina Büyükelçisi’ne Bern Bildirisini tanımadıklarını söylemiştir. “Yunanistan, bu ülkenin de ortağı bulunduğu Kuzey Ege Petrol Şirketi’ nin Taşoz Adası’ nın 10 mil doğusundaki bir bölgede petrol arama ve sondaj yapmayı planlamasının ardından, Yunanistan’ın bu şirketi ulusallaştırmak istemesi, ulusal karasuları sınırları dışında petrol arama ve sondaj çalışmalarına gidilmesini yasaklayan 1976 Bern Anlaşması’na aykırı bir davranış oluşturmuştur. Türkiye, bu duruma karşı çıkmış ve Bern Anlaşması’na aykırı düşen bu gibi davranışlara izin vermeyeceğini açıklamıştır. Türkiye ve Yunanistan arasında çıkan gerginlik, karşılıklı suçlamalarla tırmanma gösterirken, Türkiye, Yunanistan’ın tartışmalı bölgelerde petrol aramasını önlemek için harekete geçeceğini açıklamış ve Piri Reis araştırma gemisini Ege Denizi’ne göndermiştir. Gerginliğin artmasına koşut olarak, her iki ülkede de silahlı kuvvetler alarma geçirilmiş ve sonunda bunalımın giderilebilmesi için NATO, A.E.T. ülkeleri ve ABD’nin yoğun çabası gerekmiştir. Yunan savaş uçaklarının Ege Denizi’nde araştırma faaliyetlerini yürüten Piri Reis araştırma gemisini taciz etmesi, iki ülke arasında sert protesto notalarına konu edilmiştir.”²⁹⁰

Papandreou, muhalefetteyken kullandığı söylem ile iktidara geldikten sonraki eylemleri arasındaki çelişkiyi Yunan seçmen kitlesine tek bir gerekçeyle açıklama yolunu seçmiştir: “Türk tehdidi”. Karamanlis iktidarını Türkiye’ye aşırı ödün vermekle suçlayan Papandreou, iktidara geldikten sonra Yunanistan’a tehlikenin "Kuzeyden değil, Doğudan" geldiğini söyleyerek, dış politikasını bu tehdit üzerine temellendirmiştir. Bu yolla hem Yunan halkının son derece hassas olduğu bir konuyu sürekli gündemde tutmuştur. Papandreou Yunanistan' ın NATO' dan ve A.T.' den çıkmayarak ve ABD ile askeri iş birliğini sürdürerek hem Türkiye' ye karşı

²⁸⁹ İlhan Uzgel, Ulusal Çıkar ve Dış Politika, **İmge Kitabevi**, s.355

²⁹⁰ <http://www.turkishgreek.org/ikili-iliskiler/uyusmazliklar/ege-denizi-ne-iliskin-uyusmazliklar/item/6-kita-sahanligi> (Çevrimiçi), Giriş Tarihi: 03.07.2019

diplomatik avantaj elde ettiğini, hem de Türkiye' nin Ege' deki yayılma eğilimini önleyebildiğini söylemiştir.²⁹¹ Örneğin, Mart 1987'de Ege Denizi'nde yükselen gerilimin hem gelişimi hem de sonuçları açısından üzerinde durulması gereken bazı noktalar vardır. Öncelikle, Türkiye' nin o döneme kadar Yunanistan'ın bölgede yaptığı sondajlara sessiz kaldığı halde, Mart 1987' de, A.T.' ye tam üyelik başvurusundan bir süre önce, neden böylesine bir bunalımın ortaya çıktığına değinmek gerekir. Akla gelen diğer bir olasılık, Yunanistan' ın bunalımı bilinçli olarak arttırıp, Türkiye'nin A.T.' ye tam üyelik başvurusu öncesinde Türkiye' yi saldırgan bir ülke olarak göstermeye çalışarak, başvurunun olağan süreçten geçmesini engelleme düşüncesinde olduğudur.²⁹²

1987 yılında Türkiye A.T' ye tam üyelik başvurusu ile hem Topluluğun Türkiye üzerindeki etkisi artmış, hem de Yunanistan' a önemli bir koz vermiştir. Yunanistan A.T. içinde olmanın tüm olanaklarını kullanmış ve Kıbrıs üzerindeki baskılarını daha da arttırabilmiştir. Yunanistan bundan sonraki bütün resmi açıklamalarında Türkiye'nin A.T.' ye tam üyelik konusu ile Kıbrıs sorunu arasında doğrudan bir bağ olduğunu vurgulamıştır. Türkiye' nin yaptığı tam üyelik başvurusunun bir diğer önemli yanı, A.T. ile bütünleşme isteğinin resmen dile getirilmesinin ardından, gerek Rum tarafının gerekse Yunanistan' ın A.T. üzerinde Türkiye' ye Kıbrıs konusunda baskı yapılması yolundaki taleplerinde bir artış olmasıdır. “Örneğin, Kıbrıs Rum Meclis Başkanı Lissarides, Türkiye' nin tam üyelik başvurusunun ardından A.T. ülkelerini ziyaret ederek, A.T.' nin Türkiye'ye baskı yapmasını ve Kıbrıs' taki işgal sona ermeden Türkiye'nin tam üyeliğinin kabul edilmemesini istemiştir. Yunanistan' ın ve Rumlar' ın sorunu daha çok A.T' ye getirmelerinin bir diğer nedeni B.M. gibi kuruluşlarda alınan kararların yaptırım gücü bulunmaması ve hem Yunanistan' ın A.T.' nin tam üyesi olması, hem de Topluluğun elinde daha fazla baskı aracı bulunmasıdır.”²⁹³

Avrupa Komisyonu' nun Türkiye' nin başvurusuna ilişkin görüşü 18 Aralık 1989 tarihinde açıklanmıştır. Rapor Türkiye'nin A.T.' ye üye olabilecek bir ülke

²⁹¹ Oran, “Türk Dış Politikası II. Cilt”, s.104

²⁹² Uzgel, A.g.e., s. 355

²⁹³ Uzgel, A.g.e., s.362

olduğunu belirtmiş, ancak bunun gerçekleşebilmesi için bir tarih verilemeyeceği duyurulmuştur.²⁹⁴ Raporda, tam üyeliğin gerçekleşebilmesi için, aşılması zorunlu olan ekonomik ve politik engeller sıralanmıştır. Raporun değindiği bir başka sorun ise Türkiye' nin, A.B.' ye üye ülkelerden olan Yunanistan ile arasındaki anlaşmazlık durumlarıdır. Bu bağlamda özellikle Kıbrıs sorununun Birleşmiş Milletler anlayışı çerçevesinde çözüme ulaşamamış olması A.B. ile Türkiye arasındaki engellerden sayılmıştır. Tam üyeliğe yönelik görüşmelerin neden başlatılamayacağının nedenleri bu engellerin tümü olarak gösterilmiştir.²⁹⁵

Yunanistan, Topluluğa tam üye olduğu 1981 yılından itibaren, Topluluk politikalarına uyumu ve ülkenin sosyo-ekonomik gelişimi için almış olduğu mali yardımların karşılığında A.T. bütçesine yeteri kadar destek verememesinin yanı sıra, PASOK' un popülist politikaları, toplumu hastalık gibi kemiren ve kökleri İç Savaşa kadar giden, ideolojik olarak "intikamcı" yaklaşımlar (örneğin, kendi partisine destek vermeyen vatandaşların kamu hizmetine girmesinin zorlaşması gibi), yine toplumun önemli sorunlarından birisi olan klientilizm (kayırmacılık) ile birlikte, vuku bulan yolsuzluklar sonucunda 1980' lerin sonuna doğru Koskotas Skandalı patlak vermiştir. "Bürokrat-Siyasetçi-İşadamı üçgeninde meçhul kalan mali yardımların akıbeti sebebiyle Yunanistan' ın imajı A.T. nezdinde kötüye gitmeye başlamıştır. Nihayetinde 1990' da yapılan seçimler sonucunda PASOK' un yerine Yeni Demokrasi Partisi iktidara gelmiştir."²⁹⁶ Nisan 1990'da Yeni Demokrasi Partisi' nin galibiyeti, A.T etrafında şekillenen "Avrupahılaşmış" güvenlik sistemine dinamizm kazandırmıştır.²⁹⁷

Avrupa Siyasal Birliği modeli Yunanistan'a bir takım önemli avantajlar sağlamıştır. Avrupa Siyasal Birliği modeline istinaden iki önemli argüman mevcuttur: Birincisi, Avrupa Birliğine doğru adım atılmasında, Avrupa bütünleşmesine güvenlik/savunma boyutunun da eklenmesi; diğeri ise, diğer

²⁹⁴ http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-topluluga-katilim-talebiyle-ilgili-olarak-komisyon-tarafindan-verilen-gorus-20-aralik-1989_tr.mfa (Çevrimiçi), Giriş: 19.08.2019

²⁹⁵ Deniz Vardar, "Türkiye-A.B. İlişkileri", **Türk Dış Politikası Analizi** (Der.) Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, 2003, s.449

²⁹⁶ Clogg, **Yunanistan' ın Kısa Tarihi**, s.190-196

²⁹⁷ Valinakis, **Security Policy ...**, s. 204

güvenlik örgütlerine nazaran A.T üyeliğinin daha çekici gelmesidir. Zira Türkiye'nin dışlandığı bir güvenlik politikası, Yunanistan'ın toprak bütünlüğünü garanti etmektedir.²⁹⁸ Dönemin Dışişleri Bakanı Samaras' ın siyasal birlik haricindeki bir ekonomik/parasal birliğin iki vitesli Avrupa tehlikesi yaratacağı ve Yunanistan'ı Avrupa çevresinde tehlikeye (çevreden kasıt Balkanlar ve Türkiye'dir) atacağını işaret etmesi Yunanistan' ın gayesini açıkça göstermektedir.²⁹⁹

“1990 Mayıs ayında siyasal birliğe yönelik Yunan Memorandumunda, güçlü bir biçimde aşağıdaki amaçlara vurgu yapılmıştır:

- Topluluğun demokratik tabanını güçlendirmek için Avrupa Parlamentosu' nun etkinliğinin artırılması,
- Bakanlar Konseyi' nin etkinliğinin artırılarak, nitelikli çoğunluğuna geçilmesi,
- Komisyon' un yeteneğinin genişletilmesi,
- Yeni politikalarla Avrupa bütünleşmesinin desteklenmesi,
- Avrupa Topluluğu sürecine güvenlik ve savunma politikasının da eklenmesidir.

Yeni Demokrasi Partisi Batı Avrupa Birliği' ne üyeliği birincil hedef olarak belirlemiştir.”³⁰⁰ Siyasal birlik müzakerelerinde, Yunanistan aktif bir rol oynamaya çalışmış ama bilhassa Ortak Güvenlik ve Dış Politika'nın geleceğinin şekillenmesi üzerine odaklanmıştır. Mayıs 1990 memorandumunda Topluluğun Avrupa' da yegâne istikrar ve refahın inşası tartışılmıştır.³⁰¹ Bununla birlikte, Yeni Demokrasi Partisi de dış politikada A.B.' den farklılaşmaktadır. Söz konusu farklılaşmanın iki sebebi mevcuttur: **(1)** Ekonomik bozulmanın devam etmesi **(2)** Makedonya' ya karşı uygulanan milliyetçi siyasette A.B. ile ayrışılmasıdır. Bununla birlikte Yunanistan, 1985-87 yıllarından itibaren başlatılan A.B.' ye ekonomik yaklaşma programının

²⁹⁸ Valinakis, *Security Policy ...*, s. 204

²⁹⁹ A.e. s.205

³⁰⁰ A.e. s.205

³⁰¹ A.e. s.206

sonuçlarını 1990' lı yılların ikinci yarısından itibaren almış ve A.B. nezdinde kaybetmiş olduğu kredibilitateyi geri kazanmıştır.³⁰²

Bir görüşe göre, 1980' lerde ve 1990' ların başında kamuoyu, yabancı ülke desteğine karşı olmasına rağmen Yunanistan bağımsız dış politika üretmeye eğilimli değildir. Bu yıllarda Başbakan'ın dış politikaya baskın olması, kendisini gündem belirleyicilerin içinde ayrı bir konuma getirmiştir. 1993 yılında Yunanistan, Birlik içinde bir Avrupa ülkesinden ziyade bir Balkan ülkesi gibi davranmıştır.³⁰³ Zira Atina' nın dış politikasını, Sovyetler Birliğinin dağılmasından çok daha fazla, Doğu Avrupa ülkelerinde yaşanan gelişmeler ve Yugoslavya'nın parçalanmasının sonuçları etkilemiştir. Böyle olunca, Balkanların yeniden yapılanması sürecinde Yunanistan' ın komşularıyla ilişkileri son derece olumsuz başlamıştır Arnavutluk'la yaşanan azınlık sorunları, Makedonya ile bir isim bunalımı olarak ortaya çıkan ama tarihsel kökenleriyle birlikte düşünüldüğünde bir egemenlik sorunu haline dönüşen anlaşmazlıklar, Sırbistan ile tarihsel dostluk sonucunda Bosna ile bozulan ilişkiler ve tüm bu sorunlarda Atina' nın takındığı tutum sadece Balkanlı komşularla ilişkilerin bozulmasına değil, ABD ve Avrupalı devletler nezdinde ciddi prestij kaybetmesine de neden olmuştur. Bu sebeple Yunanistan Türkiye'nin etkinleştiği bir bölgede mevzi kaybetmeye başlamıştır.³⁰⁴ Atina'yla Ankara arasındaki ilişkiler, Avrupa' nın en tehlikeli çatışma potansiyeli olan noktalardan biri olarak kalmıştır. Özellikle A.B.D' deki Batılı gözlemciler, Balkanlar'da somut çatışmalar yaşanırken bile Yunanistan'ı ve Türkiye'yi içine çekecek daha geniş bir çatışmanın çıkması ihtimalinden endişe duymuştur.³⁰⁵

Mitsotakis, PASOK döneminde giderek bozulmuş olan Türk-Yunan ilişkilerinde ciddi bir diyalog süreci başlatmak ve Ankara'yı ziyaret etmek istediğini dile getirerek başbakanlık koltuğuna oturmuştur. Türk ve Yunan başbakanlar ilk kez 6 Temmuz 1990' da Londra'daki NATO doruk toplantısında bir araya gelmişler ve

³⁰² P.C. Ioakimidis, "The Europeanization of Greece" s.80

³⁰³ Theofanis Exadaktylos, The Case of EU involvement in the Western Balkans: Europeanizing Greek Foreign Policy, **Working Paper presented at the ECPR Joint Sessions**, Rennes, 11-16 April 2008, s.15

³⁰⁴ Oran, "Türk Dış Politikası II. Cilt", s.441

³⁰⁵ Kostas Ifantis, "Yunan-Türk Yakınlaşmasının Yansımaları: Yunanistan' ın İlişkilendirme Stratejisinin Sistemsel Gereklilikleri", (Çev.) Birgül Demirtaş Coşkun, **Türkiye-Yunanistan Eski Sorunlar, Yeni Arayışlar**, ASAM Yayınları, 2002, s.87

diyalogun sürdürülmesini kararlaştırmışlardır. Ancak Eylül 1990’ da A.B.’nin dondurmuş olduğu 700 Milyon Dolar tutarındaki krediyi Türkiye ile ilişkileri normalleştirmek adına serbest bırakma girişiminin Yunan vetosu ile engellenmesi ikili ilişkilerde yeni bir bunalıma sebep olmuştur.³⁰⁶ Yunanistan’ ın bu girişimlerinin sebebi olarak, Türkiye’ nin Balkanlarda yavaş yavaş nüfuzunu arttırması olarak görebiliriz. Daha sonra Öcalan krizinde ortaya çıkacağı üzere, Yunanistan bir taraftan A.B. organları nezdinde Türkiye aleyhinde politika uygulamakta, öbür taraftan da PKK ile ilişkiye girmekten kaçınmamaktadır.³⁰⁷ 1993 yılında yapılan seçimlerde tekrar PASOK iktidara gelecek, başbakanlık koltuğuna Papandreou oturacaktır.

Aday ülkelerin Avrupalılaşması sürecinde A.B.’ nin uyguladığı “koşulluluk” politikasının benzerinin 1990’ ılı yıllarda Yunanistan tarafından Türkiye’ ye karşı uygulandığı dile getirilmişti. Yunanistan’ ın olumsuz koşulluluk adı verilen politikasının temellerini;

- Kıbrıs’ta bulunan Türk askeri varlığı
- Ege kıta sahanlığı sorununun Uluslararası Adalet Divanı’ na götürülmesi
- Türkiye’ deki Rum azınlığın hakları

oluşturmaktadır. Söz konusu siyasetin iki dayanağı vardır: **(1)** Türkiye’ nin A.B. ile ilişkisini engellemek **(2)** A.B.’ nin Türkiye’ ye olan mali desteğini durdurmak³⁰⁸ Bu kapsamda, A.T.-Türkiye Katılım Antlaşması kapsamında düzenlenmiş olan uyum protokolünü imzalamayı reddetmiş, Aralık 1994’ te A.B. – Türkiye Katılım Antlaşmasına bağlı Gümrük Birliği protokolünü de veto etmiştir. Yunanistan A.B.’ nin G.K.R.Y. ile tam üyelik müzakerelerinin başlaması kararı ile Mart 1995’ te vetosunu kaldırmıştır. Ancak Yunanistan’ ın vetosunu kaldırmasının önemli sebeplerinden biri de Avrupa Komisyonunun Roma Antlaşması 169.madde³⁰⁹

³⁰⁶ Oran, **A.g.e.**, s.443

³⁰⁷ Oran, **A.g.e.**, s.444

³⁰⁸ Apostolos Agnantopoulos, The Europeanization of National Foreign Policy: Explaining Greek Support for Turkey’s Accession, **Southeast European and Black Sea Studies**, 2013, 13:1, s.73

³⁰⁹ Komisyon, üye devletlerden birinin işbu Antlaşma gereğince üzerine düşen yükümlülüklerden birini yerine getirmediği kanısına varırsa bu devlete kendi görüşlerini sunma imkanı tanıdıktan sonra,

gereğince Avrupa Topluluğu Adalet Divanı' na gitme ihtimalidir.³¹⁰ Bununla birlikte Yunanistan, A.B.' nin 4. Mali Protokol kapsamında Türkiye' ye göndereceği 1,7 Milyar ECU tutarındaki mali yardımı da veto etmiştir.³¹¹

Körfez Savaşı sonrasında uluslararası siyasetin ilgi alanının Akdeniz ülkelerinden ziyade Ortadoğu' ya kayması ile Yugoslavya' nın ani ve hızlı biçimde parçalanması Yunanistan' ın kaygılarını arttırmıştır. Zira Türkiye' nin konumunun önem kazanması ve Yugoslavya' nın parçalanması sonucu ortaya yeni devletlerin çıkması sonucunda güvenlik kaygıları artmıştır. Bu kaygıları neticesinde özellikle Makedonya' ya yönelik ambargo siyaseti ile birlikte Yunanistan' ın AB' ye üyelik amacı sorgulanır hale gelmiştir.³¹² Avrupa Komisyonu, 1995 yılında Avrupa Adalet Divanı' na başvurmuştur. Nitekim Yunanistan çok geçmeden ambargoyu kaldırmak zorunda kalmıştır. Bunun haricinde Yunanistan, Türkiye ile yaşanan hava sahası sorunlarını O.G.D.P. gündemine getiremediği gibi Kardak krizinde de A.B. çözüme dahil olmamıştır.³¹³

Yukarıdan aşağıya Avrupalılaştırmanın tezahürü olarak, 1985-1995 yılları arasında yavaş yavaş Avrupa bütünleşmesinin Yunan dış politikasında nüfuzu giderek artmıştır. Sebeplerini şöyle sıralayabiliriz: “**(1)** Avrupa Tek Senedi ile Yunanistan A.S.İ' nin savunma konularına katılmaya başlamıştır. Her ne kadar siyasi sekreterlik kurulmasını istemese de, B.A.B. üyeliğine gidecek olan savunma ayağına katılmıştır. **(2)** Zayıflayan ülke ekonomisinin ancak Avrupa fonlarıyla istikrara kavuşacağını anlamıştır. **(3)** Gorbaçov' un S.S.C.B.' nin başına geçmesiyle birlikte, ‘Avrupa kartının’ iki kutuplu dünya düzeninde üçüncü bir alternatif olması ihtimali artmıştır. **(4)** A.S.İ. Yunanistan' ın diplomatik yeteneklerini geliştirmiştir. 1987 yılında tam üyelik başvurusu yapan Türkiye ile ilişkilerinde bu durum tezahür etmiştir. Mart 1987 bunalımında yaşanan Türk-Yunan gerilimi artık sadece NATO

bu konuda gerekçeli görüşünü bildirir. İlgili devlet, Komisyonun belirlediği süre içinde bu görüşe uygun hareket etmezse Komisyon, Adalet Divanı' na başvurabilir. (Roma Antlaşması 169/1; 169/2)

³¹⁰ Agnantopoulos, “The Europeanization of National Foreign Policy: ...” s.73

³¹¹ A.e., s.74

³¹² Economides, “The Europeanisation of...”, s.479

³¹³ Tsardanidis, Stavridis, “The Europeanisation of Greek Foreign Policy: ...” s.229

ve B.A.B.’ in değil, A.S.İ’ nin de konusu olmuştur.”³¹⁴Bununla birlikte Yunanistan, Avrupalılaşıma olgusunu O.D.G.P. nezdinde sadece ulusal çıkarlarını geliştirmek veya ulusal çıkarlarını zorluklara karşı korumak için kullanmıştır. Bir başka deyişle, O.G.D.P Avrupalılaşıma mantığından ziyade sadece Yunan dış politikasının taleplerini karşılamak için kullanılmıştır.³¹⁵ Economides’ in makalesinde yer aldığı gibi, aşağıdan yukarıya projeksiyonu ile ulusal çıkarlar ve dış politika tercihleri Avrupa tarafından belirlenmemiş ve dönüştürülmemiş, bilakis Yunanistan tarafından Avrupa gündemine getirilmiştir.³¹⁶

Yunanistan’ ın Türkiye’ ye karşı yürüttüğü veto siyasetinin başarılı olmasının iki temel nedeni olduğu söylenebilir: **(1)** Diğer üye devletlerin Türkiye ile olan ikili ilişkileri sayesinde Yunan vetosunu by-pass etmesi sebebiyle veto en önemli öncelik olmaktan çıkmıştır. **(2)** Yunanistan’ ın Avrupa Parlamentosundaki siyasi ağırlığı ile Türkiye’ nin olumsuz insan hakları siciline istinaden yardımların kesilmesine dair bir dizi karar³¹⁷ alınmasını sağlamıştır.³¹⁸

3.3. A.B. SİYASETİNE YAKLAŞMA DÖNEMİ (1996 ve SONRASI)

1991 yılında imzalanan Maastricht Antlaşmasıyla birlikte A.B. üyelerinin uyması gereken mali kriterlerin yerine getirilmesi için Avrupa Komisyonunun gözetiminde ekonomik yakınlaşma programı uygulamaya başlayan Yunanistan, söz konusu program kapsamında kamu harcamalarının ve kamu borçlarının azaltılmasını, faiz oranlarının düşürülmesini ve finansal istikrarın sağlanmasını amaçlamıştır. “1996 yılında kurulan Simitis hükümetinin ilk amacı Maastricht kriterlerine uymak için süratle düzenlemeleri gerçekleştirmek olmuştur. Zira o dönem Birlik üyeleri içinde en yüksek bütçe açığına sahip olan Yunanistan (%12,5) uyguladığı disiplin programı ile 1999 yılında bütçe açığını %0,9 oranına düşürmüştür.”³¹⁹

³¹⁴ Charalambos Tsardanidis & Stelios Stavridis (2005) The Europeanisation of Greek foreign policy: A Critical Appraisal, *Journal of European Integration*, 27:2, s.227

³¹⁵ Agnantopoulos, “The Europeanization of National Foreign Policy:” s.73

³¹⁶ Economides, s.471-491

³¹⁷ <https://ec.europa.eu/archives/bulletin/en/9601/p109003.htm> (Çevrimiçi), Giriş: 21.06.2019

³¹⁸ Agnantopoulos, “The Europeanization of National Foreign Policy:” s.74

³¹⁹ Ioakimidis, “The Europeanization of Greece: ...” s.81

Yunanistan' ın bütçe disiplini gerçekleştirilmesinde en önemli etkenlerden birisi silahlanma harcamalarını azaltmak olmuştur ki, bunu sağlamanın yegâne yolunun Türkiye ile olan ilişkilerinde yeni bir düzene geçilmesiyle mümkün olduğu söylenebilir. Bosna savaşının sona ermesi, akabinde Papandreou' nun çekilmesi ve kısa süre sonra ölümü ile birlikte Yunan siyaset sahnesinde yeni bir yüz yerini alacaktır: Simitis.

Simitis' in Başbakan olması sonucunda Yunan dış politikasında belirgin bir değişim yaşanmaya başlanmıştır. Bu değişim öncelikli olarak, politika diline yansımıştır. Yunanistan artık dış politika sorunlarını “Uluslararasılaştırma” ve “Çoktarafılaştırma”³²⁰ siyaseti ile A.B. katına yüklemeyi hedeflemiştir. 1990' larda Maastricht, Amsterdam, Nice Antlaşmaları ile birlikte, A.B. ülkelerinin ortak siyasi dayanışmasına vurgu yapan Amsterdam Antlaşması 11.2 maddesine³²¹ atfen, Yunanistan A.B.' yi kendisi için savunma garantisi olarak görmüştür. Bu şekilde Yunanistan, ulusal güvenlik hedeflerini A.B. seviyesine yükseltmeyi amaçlamıştır.³²² Böylelikle A.B. Yunan dış politikasının temel konularını şekillendirmeye başlamıştır. Türkiye ile ilişkileri, Kıbrıs, Balkanlar, Akdeniz gibi konular A.B.' nin uluslararası faaliyetinde çok taraflı konuları olmuştur. Tüm bunlar A.B.' nin sadece Yunan ulusal çıkarlarını daha iyi şekilde desteklememiş, aynı zamanda Avrupa dış politikasının nüfuz etmesi, formüle edilmesi ve üretilmesinde daha güçlü bir mekanizma oluşturmuştur.³²³ Aşağıdan yukarıya Avrupalılaşıma olarak da ifade edebileceğimiz bu kırılmanın yaşanmasında önemli bir kriz rol oynayacaktır: **Kardak Krizi**

3.3.1. Kardak Krizi

25 Aralık 1995 günü Figan Akad isimli Türk ticaret gemisi, Kardak kayalıklarında karaya oturmuştur. Bu olayla ilgili olarak Dışişleri Bakanlığı ve

³²⁰ Oran, A.g.e. s. 482

³²¹ O.G.D.P. başlığı altında 11/2. Maddesi şu şekilde geçmektedir: “Üye devletler Birliğin dış politika ve güvenlik politikasını, bağlılık ve karşılıklı dayanışma ruhu içinde tam ve faal olarak destekler. Üye devletler, karşılıklı politik dayanışmalarını geliştirmek ve ilerletmek için birlikte çalışırlar. Birliğin çıkarlarına karşı olan veya Birliğin uluslararası ilişkilerde bir birleştirici güç olarak etkinliğini olası zedeleyici hareketlerden kaçınırlar. Konsey bu ilkelere uyulmasını sağlar.” Gayri resmi Türkçe çeviri, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları: 162, İstanbul, Haziran 2000, (Yayına Hazırlayan: Cenk Bolayır)

³²² Özlem Terzi, Europeanisation of Foreign Policy and Candidate Countries: A Comparative Study of Greek and Turkish Cases, **Politique Européenne**, No:17, Automme 2005, s. 113-136

³²³ Tsardanidis, Stavridis, A.g.e., s.226

Ankara'daki Yunanistan Büyükelçiliği arasında teati edilen notalardan sonra Kardak kayalıklarının egemenliği konusundaki anlaşmazlıklar resmi bir nitelik kazanmıştır. “Kaza mahalline tesadüfen ilk gelen Yunan Sahil Güvenlik botu, bir yandan Türk gemisine yardım teklif ederken, diğer yandan da geminin Yunan karasularında olduğunu bildirmiştir. Buna karşılık, Türk gemisinin kaptanı ise yardım teklifini geri çevirerek Türk karasularında olduğunu ve Türk Sahil Güvenlik Komutanlığı'ndan yardım talebinde bulunduklarını söylemiştir.”³²⁴

Karaya oturan gemiye yardım, gemiden yapılan istek üzerine Yunanistan'dan gelmiştir. Bunun üzerine Ankara 29 Aralık'ta bir nota göndererek, Yunan botlarının kendi karasularına girerek kaza geçiren gemiye yardım etmesini protesto etmiştir. Atina söz konusu kayalıklar kendisine ait olduğu için gemiyi kurtarma operasyonu yapma yetkisinin de kendisine ait olduğunu ileri sürmüştür. Türkiye bu gerekçeye karşı çıkınca egemenlik sorunu tartışılmaya başlanmış ve iki ülke arasındaki gerilimin dozu sürekli artmıştır.³²⁵

Yunanistan'ın Kilimli Adası Belediye Başkanı, 26 Ocak 1996 günü aralarında çocukların ve papazların da bulunduğu bir grupla Kardak kayalıklarına gelerek Yunan bayrağını dikmiştir. Olayın duyulması ve Türk medyasının da olaya müdahil olması üzerine, 27 Ocak günü Hürriyet Gazetesi muhabirleri Yunan bayrağını indirerek Kayalıklara Türk bayrağını dikmişlerdir.³²⁶

28 Ocak 1996 tarihinde Yunanistan'da hükümet baskılara dayanamayarak Kardak kayalıklarına askeri bir birliği göndererek Türk bayrağını indirtmiş ve ağır silahlarla takviye edilen birlik kayalıklardan büyük olanına konuşlanmış. Aynı gün Atina'daki Türk Büyükelçisi Yunanistan Dışişleri Bakanlığı'na çağrılarak kayalıkların Yunanistan'a ait olduğu ve yaklaşanlara ateşle karşılık verileceği uyarısında bulunmuştur.³²⁷ Kardak kayalıklarından üzerinde Yunan bayrağı dikilmiş olmakla birlikte asker bulunmayan küçük olanına Türk komandolarının çıkmasına

³²⁴ Ali Kurumahmut, **Ege'de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar**, T.T.K,1998 s.12

³²⁵ Oran, **A.g.e.**, s.465

³²⁶ Kurumahmut, **Ege'de ...**, s.13

³²⁷ <http://www.turkishgreek.org/ikili-iliskiler/uyusmazliklar/ege-denizi-ne-iliskin-uyusmazliklar/item/9-egemenligi-antlasmalarla-devredilmemis-ada-adacik-ve-kayaliklar> (Çevrimiçi), Giriş: 21.07.2019

karar verilmiş ve bu plan 31 Ocak 1996 tarihinde başarıyla uygulanarak Türk SAT komandoları ikinci kayalığa çıkmışlardır. Bu noktada iki ülkenin savaşın eşiğine gelmesine A.B.D. engel olmuştur.³²⁸

Bunalım sonrasında bir açıklama³²⁹ yapan A.B. Komisyonu, Yunanistan ile dayanışma içinde olduğunu, A.B' nin güney sınırının Yunanistan'ın güney sınırı olduğunu belirttikten sonra, Gümrük Birliği çerçevesinde Türkiye ile yüksek düzeyli bir ilişki oluşturulmasının hedeflendiğini, bu ilişkinin temelinde demokratik prensiplerin, uluslararası hukuka saygının ve hiçbir şekilde kuvvete başvurulmaması ilkesinin bulunduğunu hatırlatmıştır.³³⁰

A.B. Komisyonunun açıklaması, Simitis' in başarılı siyasetinin sonucu olarak görülebilir. Nitekim, Yunanistan' ın sınırlarının A.B. sınırı olduğu belirtilmiş ve Türkiye' nin Yunanistan ile yaşadığı sorunun aslında A.B. ile yaşadığı vurgulanmıştır. Burada 1970' li yıllarda Karamanlis' in A.T' yi A.B.D.' ye karşı bir denge unsuru ve güvenlik desteği olarak görmesinin yeniden tezahürü olarak dile getirilebilir. Simitis, A.B' yi adeta bir güvenlik şemsiyesi olarak kabul etmiş ve siyasetini buna göre şekillendirmiştir.

1990' ların ikinci yarısında Yunanistan, Balkan politikasını değiştirmiş ve giderek A.B. ile uyumlaştırma yoluna gitmiştir. A.B üyeliğinin getirmiş olduğu avantaj ile Balkan ülkeleri nezdinde ağırlığını arttırarak, A.B. ve A.B.D nezdinde önceki yıllarda kaybetmiş olduğu itibarını geri kazanmaya çalışmıştır. Kısa zamanda gerçekleştirdiği politika değişikliğinin sonuçlarını da almaya başlamıştır. Özellikle, Kıbrıs konusunda A.B. nezdinde gerçekleştirilen girişimler ve A.B' nin Lüksemburg Zirvesinde Yunanistan ve G.K.R.Y. lehine açıklamaları buna örnek gösterilebilir.

3.3.2. Lüksemburg Zirvesi ve Gündem 2000

1997 yılı Türkiye' nin A.B. ile ilişkilerinde dönem noktalarından birisi olarak kabul edilebilir. Zira A.B. üyesi büyük devletlerde Hristiyan Demokrat partilerinin etkinliği Türkiye' nin adaylığının sorgulanmasına sebep olmuştur. Tam üyelik yerine

³²⁸ A.y.

³²⁹ <https://ec.europa.eu/archives/bulletin/en/9601/p104097.htm> (Çevrimiçi), Giriş: 21.06.2019

³³⁰ Oran, A.g.e., s.465

Gümrük Birliği'nde derinleştirme ve iş birliği yaklaşımı ön plana çıkmıştır. Nitekim yaklaşık 10 yıl sonra da benzeri biçimde imtiyazlı ortaklık yaklaşımı muhafazakar kesim tarafından dile getirilmiştir.

12-13 Aralık 1997'de düzenlenen Lüksemburg Zirvesinde ele alınan konular, "Gündem 2000" raporu ve genişleme süreciyle ilgili stratejik kararların alınmasıydı. Zirvenin sonuç bildirisinin 35.paragrafında³³¹, Türkiye'nin A.B.'ye üyeliği adeta dört özel koşula bağlanmaktaydı.³³² "Bunlar; insan hakları alanında norm ve uygulamaların A.B. ile uyumlaştırılması çerçevesinde başlatılan ekonomik ve siyasi reformların takibi; azınlıklara saygı gösterilmesi ve azınlıkların korunması; Yunanistan ve Türkiye arasında tatmin edici ve istikrarlı ilişkilerin oluşturulması, anlaşmazlıkların özellikle U.A.D. yoluyla çözülmesi ve B.M. Güvenlik Konseyi kararlarından hareketle Kıbrıs'ta siyasi bir çözüme ulaşmak amacıyla B.M. koruması altında yürütülen müzakerelere Türkiye'nin destek vermesi olarak sayılmıştır."³³³

G.K.R.Y ile üyelik müzakerelerinin başlaması kararına karşılık Türkiye için herhangi bir üyelik süreci öngörülmemiş olması sonucu Türkiye A.B. ile siyasi ilişkilerini askıya alma kararı almıştır.

3.3.3. Öcalan Krizi

Türkiye'nin uzun yıllardır uğraştığı PKK terör örgütünün elebaşısı Abdullah Öcalan'ın 15 Şubat 1999 tarihinde yakalanıp getirilmesinden sonra ortaya çıkan bulgular yeni bir krizi doğurmuştur. Öcalan'ın ifadesine göre yıllar boyunca örgüte destek olan ülkeler arasında NATO müttefiki Yunanistan da vardır. Bunun üzerine Türkiye Yunanistan'ı teröre destek vermekle suçlamıştır.³³⁴

Öcalan'ın yakalanma sonrasında, Ankara Yunanistan'ı sert bir dille eleştirdiği gibi, Cumhurbaşkanı Demirel, tıpkı Ekim ayında Suriye'ye yaptığı sert açıklamanın

³³¹ https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/032a0008.htm, (Çevrimiçi), Giriş: 05.08.2019

³³² Oran, A.g.e., s.346

³³³ Oran, A.g.e., s.347

³³⁴ Öcalan'ın yakalanışı ve sonrası için, ayrıca Yunanistan'la ilgili kısımlar için bkz. Tuncay Özkan, **Operasyon**, Doğan Yayınları, 2000

benzerini Yunanistan'a da yapınca Yunanistan alarmına geçmiştir. Ayrıca uluslararası politikada da Yunanistan'ın prestiji olumsuz etkilenmiş ve Atina, ABD ve A.B. tarafından kınanmıştır.

“Öcalan bunalımı sırasında Yunanistan’ da yönetimin Türkiye ile ilişkileri daha da bozacak ve Türkiye’ nin sert tepkilerini çekecek bir krizi yönetmekte zorlandıkları görülmektedir. Yunanistan’ da Öcalan ve genel olarak Kürtlere sempatiyle yaklaşan siyasetçi ve asker-sivil bürokratlar Öcalan’ a siyasi sığınma hakkının verilmesi için hükümeti etkilemeye çalışırken, Simitis hükümeti bir yandan bu baskılara karşı direnç göstermiş diğer yandan da Öcalan’ dan kurtulmaya çalışmıştır.”³³⁵

Öcalan fiyaskosundan sonra Yunanistan siyasi krize girmiş ve üç bakan koltuğunu kaybetmiştir. Bu bakanlardan biri de Türkiye’ye karşı olumsuz tutum sergileyen Theodoros Pangalos’ tur. Pangalos’ un yerine geçen Yorgo Papandreu ise Simitis’ in ilişkileri yumuşatma politikasında baş aktör olmuştur. Türkiye’ deki muadili İsmail Cem ile beraber yeniden ilişkileri rayına oturtmak için çalışmışlardır.

3.3.4. Yakınlaşma Çabaları

Bu değişimdeki en önemli etkenlerden biri Türkiye’de Ağustos 1999’ da, Yunanistan’ da Eylül 1999’ da meydana gelen deprem felaketleridir. “1999 Öcalan krizi iki ülke ilişkilerinde tarafları müzakere-diyalog sürecine girmeye zorlaması bakımından olumlu bir etki yaratmakla kalmamış aynı zamanda Türkiye’ nin A.B. çıpasına bağlanmasının da yolunu açmıştır. Bu süreçte iki ülkede peş peşe yaşanan depremler halklar arasında dostluk ve dayanışma duygularını yeniden gün ışığına çıkartmış ve A.B. tarafından Türkiye’ ye yapılamayan yardımlar konusunda Yunanistan’ ın veto engeli de aşılabılmıştır.”³³⁶ 1999 yazındaki ikili görüşmeler ve Türkiye’de Ağustos 1999’da yaşanan deprem felaketinden sonra Yunanistan daha önce veto ettiği mali fonların Türkiye’ye aktarılmasına izin vermiştir. Türk-Yunan yakınlaşmasındaki bir başka etken ise Kosova krizidir. İki ülke de etnik, siyasi,

³³⁵ Fuat Aksu, **Türk-Yunan İlişkileri, Kıbrıs Sorunu, AB: Türkiye’nin Gordion Düğümü**, Yayınlanmamış Makale, 2011

³³⁶ Fuat Aksu, **Türk – Yunan İlişkileri: İlişkilerin Yönelimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir İnceleme**, Ankara: SAEMK Yayınları, 2001, s.246-248

askeri ve dini açıdan kendilerini yanı başlarında patlak veren bu krizin içinde bulmuşlardır. Balkanlar' daki bu karışıklık karşısında Türkiye ve Yunanistan düşmanlıktansa diyalogu, hatta iş birliğini tercih etmeyi uygun bulmuşlardır.³³⁷ Ayrıca Yunanistan' ın Simitis yönetimiyle birlikte dış politikasını A.B. ile bütünleşmesini derinleştirmeye ve ortak para birimine girmeye yöneltmesi, Arnavutluk ve Makedonya gibi komşularıyla birlikte Türkiye ile de ilişkilerini yeniden düzenlemesine yol açmıştır.³³⁸

3.3.5. Helsinki Zirvesi ve Türkiye-A.B. Müzakere Sürecine Doğru

1999 Helsinki Zirvesinde Türkiye' nin adaylık statüsünün kesinleşmesinde Almanya' nın Sosyal Demokrat/Yeşiller koalisyonunun da ciddi ölçüde katkısı olduğu söylenebilir. Bununla birlikte Yunanistan, Türkiye' nin adaylığını veto etmemek için G.K.R.Y' nin A.B.' ye katılımını kesinleştirmek ve 2004 yılına kadar U.A.D' a götürülmesini sağlanmasına dair metni ekletmiştir.³³⁹

1997 Lüksemburg Zirvesinde A.B.' nin Türkiye' yi dışlayıcı tutumu, Türkiye' nin o dönem göstermiş olduğu kararlı tepkisi ve dönemin uluslararası konjonktürün göreceli olarak Türkiye' nin lehine değişmesi ile yavaş yavaş olumlu yöne evrildiği söylenebilir. A.B. nezdinde Türkiye' ye muhalefet eden Almanya' da Hristiyan Demokratların seçimleri kaybetmesi ve Sosyal Demokrat/Yeşiller koalisyonunun iktidara gelmiş olması, A.B.D. Başkanı Bill Clinton' un 1998 yılı Cardiff ve Viyana Zirveleri öncesi Yunanistan' a ve diğer A.B. üyesi devletlere telkinde bulunması, Yunanistan' ın, Makedonya ve ekonomik batıklar yüzünden A.B. nezdinde bozulmuş olan itibarını yavaş yavaş düzeltmeye başlaması, keza Türkiye ile yaşadığı Öcalan Krizi sonucu, “teröre destek veren ülke” konumuna düşmemeye gayret etmesi, Türkiye' nin 1998 yılında, G.K.R.Y.' yi kapsayan N.A.T.O. genişlemesini veto etmesi, Türkiye' nin sahip olduğu güçlü ordusu sayesinde 1997 Arnavutluk ve 1999 Kosova Krizinde katıldığı operasyonlarda

³³⁷ Amikam Nachmani, “Komşu Batı’ ya Ne Diyor? Türk-Yunan İlişkileri”, **Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası**, (Der.) Barry Rubin, Kemal Kirişçi, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2002 s. 146

³³⁸ İlhan Uzgel, “Türkiye ve Balkanlar: İstikrarın Sağlanmasında Türkiye' nin Rolü”, **Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası**, (Der.) Barry Rubin, Kemal Kirişçi, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2002 s. 116

³³⁹ Agnantopoulos, **A.g.e.**, s.75

başarılı olması Türkiye' nin A.B. nezdinde önemli bir aktör olduğunu kanıtlamıştır. Özetle belirtmek gerekirse, gerek A.B. gerekse A.B.D. "Batı' dan kopan Türkiye" riskini almak istememiş ve tekrar Türkiye' nin A.B. ile bağlantısını kurabilmek için adaylık sürecinin başlatılmasına karar verilmiştir. Lüksemburg Zirvesinde "ehil devlet" olarak kabul edilen Türkiye' nin A.B. adaylığı sürecinde rol gösterici olarak kabul edilen İlerleme raporları A.B. Komisyonu tarafından yayınlanmaya başlamıştır.

1998 İlerleme Raporunda, Kıbrıs ile ilgili Türkiye aleyhinde kullanılan "işgalci" tabiri³⁴⁰, alenen Yunanistan söyleminin tezahürü olarak görülmektedir. Keza, "Türkiye ve bir A.B. üyesi devlet olan Yunanistan arasında, kıta sahanlığının sınırının çizilmesi konusundaki anlaşmazlıklar dahil, Ege denizi alanında bazı anlaşmazlık konuları vardır. Türkiye, bazı adacıklar ve kayalıklar üzerinde de egemenlik iddiasında bulunmaktadır. Tarafların karasularının sınırları da sorunludur." ifadesi de A.B.' nin Türkiye' nin Yunanistan ile yaşadığı sınır uyuşmazlığında dengeyi koruyucu rol üstlenmekten ziyade Yunanistan lehine taraf olduğunu göstermektedir. Bu tarihten itibaren yayınlanan İlerleme raporlarında, A.B. Kıbrıs sorununun çözümü için B.M. görüşmelerini takip ettiğini hissettirmiştir.

Yunanistan' ın 1990' ların ortalarına kadar uyguladığı "vasat" (**İng: Sub-Optimal**) siyasetine dair (birkaç diplomat ve akademisyen) eleştiriler de yok değildir. Zira Yunanistan' ın uyguladığı veto siyaseti ve A.B. ile mutabık olmayan politikaları Birliğin itibarını sarstığı gibi A.B. üyeliğinin kazanımlarından da tam olarak istifade edemediği dile getirilmektedir. Bu yüzden Türkiye' ye karşı daha gerçekçi politika uygulanmasına karar verilmiş olup, Türkiye' nin A.B. üyeliğini desteklediği politikası "Avrupalı perspektifi" olarak adlandırılmıştır.³⁴¹ Bu kapsamda veto mekanizmasının daha az işletildiği ancak A.B.' nin gözlemleme mekanizması

³⁴⁰ Kullanılan ifade şu şekildedir: "Türkiye, 1974'ten beri Kuzey Kıbrıs' ı işgal altında tutmakta ve yaklaşık olarak 35.000 kişilik bir ordu bulundurmaktadır. 1983 yılında, adanın bu kesimi, bağımsız bir cumhuriyet olduğunu ilan etti. Türkiye dışında, uluslararası toplum bu devleti tanımamıştır. Muhtelif BM kararları, Kuzey Kıbrıs' ın Türkiye tarafından işgalini ve Kıbrıs Cumhuriyeti' ni kuran antlaşmalara aykırı olarak işgal altındaki kesimde bir "bağımsız cumhuriyetin" tek taraflı ilanını kınamış ve mevcut durumun kabul edilemez olduğunu belirtmiştir."

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_19_98.pdf, (Çevrimiçi), Giriş: 06.08.2019

³⁴¹ Agnantopoulos, **A.g.e.**, s.75

ile birlikte Türkiye' nin uyum sürecinin takip edildiği sürece girilmiştir. Örneğin Kopenhag kriterleri ikili sınır uyuşmazlıkların çözümü için U.A.D' ye götürülmesini içermemekle birlikte, söz konusu durumun A.B. müktesebatına eklenmesi³⁴², A.B.' nin "çatışma çözücü" değerini yükselteceği düşünülmektedir.³⁴³ Bu noktada, Yunanistan' ın aslında tek başına Avrupa siyaseti tayin edemediği ancak konjonktürel olarak A.B. üyesi büyük devletlerin siyasetine uyum sağladığı taktirde ulusal çıkarlarını Birlik nezdinde maksimize edebildiği kanaatine varabiliriz. Zira dış politikanın hükümetlerarası niteliği sebebiyle ancak devletlerarası iş birliği devam ettiği ölçüde veya daha önemlisi üye devletlerin çıkarlarının birbirleri ile uyumlu olduğu ölçüde dış politika Avrupalılaşabilmektedir.

Aralık 1999' daki A.B.' nin Helsinki Zirvesi Türkiye' ye ilk defa kesin üyelik vizyonu vererek Türkiye-A.B. ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu zirvede Avrupalı liderlerin Türkiye' yi A.B.' ye üye olabilecek bir aday olarak tescil etmeleri, iki taraf arasındaki gerginliği büyük oranda ortadan kaldırmıştır. Ancak Türkiye' ye adaylık statüsü verilmesinin bazı koşulları bulunmaktadır. 10-11 Aralık A.B. Helsinki Bildirgesi' nin 4. maddesi³⁴⁴ açık bir biçimde A.B. üyeleri ve aday ülkelerin kendi aralarındaki sorunları ikili görüşmeler ve Uluslararası Adalet Divanı yargısı yolu ile 2004 yılı sonuna kadar çözümlemelerini ve bu sürecin A.B. Konseyi tarafından izleneceğini belirlemiş bulunmaktadır. "Yunanistan Türkiye' nin adaylığı konusunda veto hakkını kullanmamayı kabul ederken, Türkiye de Yunanistan' la arasındaki problemleri 2004 yılına kadar ikili görüşmelerle çözüm bulmaya çalışma sözü vermiştir. Söz konusu tarihe kadar iki ülkenin aralarındaki meselelerle ilgili olarak anlaşmaya varmaları mümkün olmazsa, Avrupa Konseyi, problemlerin

³⁴² <http://www.mfa.gov.tr/helsinki-zirvesi-10-11-aralik-1999.tr.mfa>, (Çevrimiçi), Giriş: 18.08.2019

³⁴³ Agnantopoulos, **A.g.e.**, s.76

³⁴⁴ 4. Madde "Avrupa Konseyi, şimdi 13 aday devleti tek bir çerçevede içeren katılım sürecinin kapsayıcı mahiyetini yeniden teyit eder. Aday devletler, üyelik sürecine eşit bir temelde katılmaktadırlar. Avrupa Birliği'nin Antlaşmalarda ifade edilen değerlerini ve amaçlarını paylaşmalıdırlar. Bu bakımdan, Avrupa Konseyi, anlaşmazlıkların BM Şartı'na uygun olarak barışçı yoldan çözülmesi ilkesini vurgular ve aday devletleri süregiden sınır anlaşmazlıklarını ve ilgili diğer meseleleri çözmek için her türlü gayreti göstermeye davet eder. Bunda başarılı olunamadığı takdirde, anlaşmazlığı makul bir süre içinde Uluslararası Adalet Divanı'na götürmelidirler. Avrupa Konseyi, süregiden anlaşmazlıklara ilişkin durumu, özellikle üyelik süreci üzerindeki yansımalarıyla ilgili olarak ve en geç 2004 yılı sonuna kadar Uluslararası Adalet Divanı yoluyla çözüme bağlanmalarını teşvik etmek amacıyla gözden geçirecektir. Ayrıca, Avrupa Konseyi, Kopenhag'da belirlenmiş olan siyasi kriterlere uyumun üyelik müzakerelerinin açılması için ön şart olduğunu ve tüm Kopenhag kriterlerine uyumun AB'ye üye olarak katılımın temelini oluşturduğunu hatırlatır."

Lahey'deki Uluslararası Adalet Divanı'na götürülmesini tavsiye etmeyi düşünecektir. Buradan da anlaşıldığı gibi 2004 tarihi, problemlerin Divan'a transferi için konulmuş bir son tarihi ifade etmemektedir. Fakat A.B. Konseyi, o tarihte sorunların çözümü konusunda ulaşılan aşamayı gözden geçirecek ve gerekirse tavsiyede bulunacaktır.”³⁴⁵

1996 ve sonrası dönemde Yunan dış politikası konuları artık doğrudan A.B. prizmasından geçmektedir. “Yeni karakteristikleri aşağıda yer almaktadır:

- Yunan dış politikası Avrupa bütünleşmesinin mantığını büyük bir başarıyla içselleştirmiştir. 1994 yılında Makedonya’ ya karşı uyguladığı politikanın aksine 1999 Kosova krizinde O.G.D.P. ile uyumlu hareket etmiştir.
- 1980’lerde sergilediği engelleyici tutumun aksine O.G.D.P.’ nin en sıkı uygulayıcılarından birisi olmuştur. 2003 Avrupa Birliği Zirvesinde O.G.D.P. için reform yapılmasını ve nitelikli oy sistemine geçilmesini teklif etmiştir.
- Kıbrıs sorununda, Türkiye ile ilişkilerinde, Güney Doğu Avrupa ve Akdeniz ülkeleri ile ilişkilerinde kendi politikalarını A.B.’ nin politikalarına göre uyarlayıp yansıtmıştır.
- Dış politikaya katılım sağlanmış, A.B. kurumlarında daha aktif olunabilmesi için sivil toplum örgütlerinden ve diğer kurumlardan destek sağlanmıştır.”³⁴⁶

Ancak tüm bu örneklerle rağmen Yunanistan, Türkiye ile olan ilişkilerinde istediği düzeyde birlik dayanışmasından yararlanamadığına dair görüş de mevcuttur. Bu görüşe göre, birlik dayanışması bizatihi A.B.’ nin “iç işleyişi” ile ilgili olup, dış ilişkilerde yeterli alan bulamamaktadır. Hatta diğer A.B. üyesi ülkelerden dahi yeterli desteği bulamamıştır. Çünkü daha önce yaşanmış olan bazı krizlerde -Falkland, Yugoslavya- bizatihi kendisinin birlik dayanışmasına meydan okuyucu tavrı nedeniyle, Türkiye ile olan sorunlarında birlik dayanışması arayışı samimi olarak

³⁴⁵ Nasuh Uslu, **Türk Dış Politikası Yol Ayrımında**, Anka Yayınları, 2006 s. 131

³⁴⁶ Tsardanidis, Stavridis, **A.g.e.**, s.228

kabul edilmemektedir.³⁴⁷ Ancak yine de Yunanistan' ın Katılım Antlaşması kapsamında diğer üye devletlere uyguladığı baskı her ne kadar Topluluk dayanışmasını zedelese de, A.B. – Türkiye ilişkilerinde kendi adına yeteri kadar güç kazandığı söylenebilir.³⁴⁸

3.3.6. Türkiye – A.B. Müzakere Süreci ve Yunanistan

17 Aralık 2004 tarihli Brüksel Zirvesi ile Türkiye' nin Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığı vurgulanarak, müzakerelerin başlayabileceği yönünde karar alınmıştır. Ancak Zirve sonuç bildirgesinin 20. paragrafında mevcut sınır ihtilaflarının barışçıl yollarla çözümüne vurgu yapılmakta, katılım sürecine etki eden mevcut uyuşmazlıkların gerektiğinde Uluslararası Adalet Divanı' na götürülmesi lüzumu teyit edilmektedir.³⁴⁹ 20.paragraftaki ifadeler şu şekildedir:

“A.B. Konseyi, iyi komşuluk ilişkilerine koşulsuz bağlılık ihtiyacını vurgulayarak, Türkiye'nin komşularıyla ilişkilerinde kaydedilen iyileşmeyi ve Birleşmiş Milletler Sözleşmesinde yer alan anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesi ilkesine uygun olarak, henüz çözülmemiş sınır anlaşmazlıklarının çözülmesine yönelik olarak ilgili üye ülkelerle çalışmaya devam etmeye hazır olmasını memnuniyetle karşıladı. A.B. Konseyi, önceki sonuçlara, özellikle bu konudaki Helsinki Sonuçlarına uygun olarak, henüz çözülmemiş sorunlara ilişkin durumu gözden geçirdi ve bu amaca yönelik istikşafı görüşmeleri memnuniyetle karşıladı. Konsey, bununla irtibatlı olarak, katılım süreci üzerinde yansımaları olan çözülmemiş anlaşmazlıkların gerektiği takdirde çözüm bulunması amacıyla Uluslararası Adalet Divanına getirilmesi gerektiğine dair görüşünü teyit etti. A.B. Konseyi, uygun gördüğü şekilde gözden geçirmek üzere, kaydedilen gelişmelerden haberdar edilecektir.”³⁵⁰

³⁴⁷ C. Stephanou, C. Tsardanides, **The EC Factor in the Greece -Turkey-Cyprus Triangle In The Greek-Turkish Conflict in the 1990's: Domestic and External Influences**, (Ed.) D. Contas, 207-229, 1991, London: MacMillan

³⁴⁸ Agnantopoulos, **A.g.e.**, s.74

³⁴⁹ Oran, **Türk Dış Politikası, III.Cilt**, s.353, İletişim Yayınları, 2012

³⁵⁰ https://www.ab.gov.tr/files/_files/Zirve_Bildirileri/PresConc_17122004.pdf, (Çevrimiçi), Giriş: 30.07.2019

3 Ekim 2005 tarihinden itibaren Türkiye – A.B. müzakereleri başlamış olmakla birlikte sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Aynı dönemde Yunanistan’ da, Fransa’ da ve Almanya’ da yaşanan siyasi değişimler, Türkiye’ nin müzakere sürecini yakından etkilemiştir. Almanya’ da Başbakan olan Angela Merkel ile Fransa Cumhurbaşkanı Nicholas Sarkozy’ nin Türkiye’ ye bakış açısı imtiyazlı ortaklık üzerinedir. “İmtiyazlı ortaklığın kesin bir tanımı veya hukuki statüsü olmamakla birlikte, özetle belirtmek gerekirse, kişilerin serbest dolaşımı hariç olmak üzere Türkiye ile Gümrük Birliği ilişkilerinin derinleştirilmesi, mevcut A.B. kurumlarının işleyişine dahil etmeksizin, güvenlik ve savunma alanında karar alma mekanizmalarında yer verilmesi olarak belirtilebilir.”³⁵¹

Oran’ a göre, Yunanistan’ ın imtiyazlı ortaklık düşüncesine bakış açısı olumsuzdur. Zira Türkiye’ nin A.B. ile ilişkilerinin geliştikçe, Ege, Kıbrıs vd. sorunlarda taviz vermeye daha eğilimli olacağını düşünmektedir. İmtiyazlı ortaklık halinde Türkiye’ nin taviz vermeye eğilimli olmayacağını ve bunun da kendi ulusal çıkarlarına uygun olmayacağını hesap etmektedir.³⁵² Bu düşünce liderlerinin söylemlerine de yansımıştır.³⁵³ Ancak 2005 yılından itibaren Türkiye-A.B. ilişkilerinin ana faktörü Kıbrıs olacak ve Yunanistan’ ın Türkiye ile yaşadığı ihtilafların çözümü ikinci planda yer almıştır. Bununla birlikte Avrupa Komisyonunun 2007 yılından itibaren yayınladığı İlerleme Raporlarında Ege sorunu yer almaya devam etmiştir.

³⁵¹ Oran, **A.g.e.**, s.339

³⁵² Oran, **A.g.e.**, s.340

³⁵³ Bakoyanni, “Sınırı olan biziz. Türkiye’ nin Avrupa cumhuriyeti olmasında Yunanistan’ ın çıkarı vardır.” Radikal, 13.04.2009

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ DIŞ POLİTİKASININ AVRUPALILAŞMASI

4.1. BAŞLANGIÇ

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin dış politikasının Avrupalılaşması konusu metodolojik olarak Yunanistan ile aynı yöntem ile değerlendirilecektir. Bununla birlikte kaynakçaya atıfta bulunulurken, özellikle birincil kaynaklarda, orijinal metne sadık kalmak adına “Kıbrıs” ve “Kıbrıs Cumhuriyeti” ifadelerine yer verilmiştir. Kıbrıs sorununun bir bütün olarak irdelenmesi adına Yunanistan' ın A.B. nezdinde faaliyeti de dahil olmak üzere uyguladığı siyaset de bu bölümde anlatılmıştır.

1571 yılında Osmanlı İmparatorluğu' nun topraklarına katılmasından 1878 Berlin Antlaşmasına kadar kesintisiz 300 yıl Türk hakimiyetinde kalan Ada' nın stratejik önemi hiç bitmemiştir. Dün Akdeniz ticaret yolunda kavşak olan Kıbrıs adası bugün de gerek doğal zenginlikleri gerekse Bakü-Ceyhan petrol boru hattı da dahil olmak üzere, Doğu Akdeniz' in petrol nakliyat yolları üzerinde olması sebebiyle stratejik öneme haiz konumunu sürdürmektedir. Hal böyle iken, A.B.' nin - her ne kadar coğrafi konum olarak uzak kalsa da- Kıbrıs adasına kayıtsız kalması düşünülememektedir.

1878 Berlin Antlaşması ile İngiltere, Kars-Ardahan-Batum' un Ruslar tarafından işgali halinde Osmanlı devletine yardım edecek olmasının karşılığı olarak Kıbrıs' ı geçici yönetime aldığı ilan etmiş olsa da, 1914' te Osmanlı devletinin I. Dünya Savaşına katılmasını bahane ederek ilhak etmiştir. Lozan Antlaşması' nın 20. ve 21. maddeleri gereği bu ilhak 1914 yılından itibaren geçerli sayılmıştır.³⁵⁴

II. Dünya Savaşı sonrasında Kıbrıs' ta her iki toplum arasında artan gerilimler ve çatışmalar sonucunda 1955' te Londra Konferansı toplanmış, akabinde 1959 yılında Londra ve Zürih Antlaşmaları³⁵⁵ imzalanmış ve nihayetinde 1960 yılında

³⁵⁴ M. Cemil Bilsel, **Lozan II. Cilt**, Sosyal Yayınları, Eylül 1998, İstanbul, s.261

³⁵⁵ [http://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyetinin-temel-yapisi-zurih-11-subat-1959 .tr.mfa](http://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyetinin-temel-yapisi-zurih-11-subat-1959.tr.mfa), (Çevrimiçi), Giriş: 18.08.2019

Kıbrıs Cumhuriyeti' ni oluşturan Garanti Antlaşması³⁵⁶ yürürlüğe girerek Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında bağımsız bir devlet kurulmuştur. Böylelikle 6 Nisan 1960 yılında Lefkoşa' da imzalanan Kıbrıs Anayasası, Zürih ve Londra Antlaşmaları ile Garanti Antlaşması kapsamında uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Böylece, Kıbrıs' ın iki toplumlu yapısı, uluslararası hukuk tarafından tarafları bağlayarak dokunulmaz kılınmıştır.³⁵⁷

4.2. GÜMRÜK BİRLİĞİ' NE ÜYELİK DÖNEMİ (1972-1990)

Kıbrıs' ın A.E.T ile ilişkilerinin gelişmesi, yeni kurulmuş olan Cumhuriyetin Aralık 1962' de Katılım Anlaşmasına müracaatı kararı ile başlar. Bu karar 1961' de Topluluğa başvuran İngiltere' nin telkini ile verilmiştir. “Zira ‘Commonwealth’ in önemli bir üyesi olan Kıbrıs, hem İngiltere’ nin en önemli ihracat ortaklarından birisi olduğu gibi, esas olarak A.E.T.’ ye katılımı ile İngiltere için imtiyazlı ticaret haklarına kavuşacak olması sebebiyle de caziptir. Ancak adanın Katılım Antlaşmasına başvurusu, De Gaulle’ ün 1963’ te İngiltere’ nin başvurusunu veto etmesi ile sonuçsuz kalmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti, İngiltere’ nin başvurusundan hemen bir yıl sonra, Ağustos 1970’te yeniden müracaat etmiştir. Akabinde 19 Aralık 1972’ de Katılım Anlaşmasını imzalamıştır.”³⁵⁸

Ancak kısa bir zaman sonra Makarios’ un talebi ile Kıbrıs Anayasası’ nın bazı maddelerinin, örneğin Cumhurbaşkanı yardımcısının veto yetkisi gibi, kaldırılması düşünülmüş ve iki toplum arasında yeniden gerginlik baş göstermiştir. 1963 olaylarının çıkması üzerine Türk toplumu hükümetten ve Temsilciler Meclisi’ nden dışlanmıştır. Böylece Türk tarafı A.E.T. ile yapılan ortaklık müzakerelerine katılamamıştır.³⁵⁹

Burada başvurunun ekonomik saiklerle ve daha çok İngiltere’ nin telkini ile gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Ancak Kıbrıs Türk ve Rum toplumları arasında 1963

³⁵⁶ http://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyeti_nin-kurulusuna-iliskin-temel-antlasma-_-1960_ingilizce_tr.mfa, (Çevrimiçi), Giriş: 18.08.2019

³⁵⁷ Rıdvan Karluk, *Avrupa Birliği, Kuruluşu, Gelişmesi, Genişlemesi, Kurumları*, Beta, 11.Baskı, Şubat 2014, s.250

³⁵⁸ Angelos Sepos, *The Europeanization of Cyprus-Polity, Policies and Politics*, Palgrave, 2008, s.34

³⁵⁹ Emine Hatip, *Avrupa Birliği Karar Alma Mekanizmalarında Kıbrıs Sorunu ve Sürecin Sonu Annan Belgesi (1990-2004)*, KUSAD - Cilt:1, Sayı:1, 2018, s.74-98

ve 1967 yıllarında gerçekleşen olaylar neticesinde Başpiskopos Makarios' un Katılım Anlaşmasını adanın uluslararası arenada siyasi ve hukuki statüsünü garanti altına almanın ve o dönem Hükümetten çekilen Türk tarafına baskı yapmanın³⁶⁰ önemli bir yolu olarak gördüğü söylenmektedir.

Yaşanan 1963, 1967 Olayları ve Yunanistan' da Albaylar Cuntasının yedi yıl sürecek olan iktidarı ve bu cuntanın desteği ile Başpiskopos Makarios' un devrilmeye teşebbüs edilmesi ile akabinde gelişen olayların neticesinde Türkiye 1974 yılında, Garantörlük Antlaşmasına istinaden tek taraflı olarak adaya müdahale etmiştir. Müdahalenin sonucunda, adada bulunan Türk toplumu 1975 yılında “de facto” olarak daha sonra 1983 yılında hukuken bağımsız bir devlet kurmuştur. Bugün fiilen iki toplum olan adada Türk toplumunu temsilen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti varlığını devam ettirmektedir. Adayı fiilen ikiye bölen Yeşil Hattın güneyinde ise Güney Kıbrıs Rum Yönetimi egemenliğini sürdürmektedir.

A.E.T. ile Kıbrıs arasında Gümrük Birliği' nin kurulması aşamasında 1974 Harekatı önemli bir dönüm noktasıdır. Başlangıçta 1977' de ve 1982' de iki aşamalı olarak Gümrük Birliği' ne katılım planlanırken, 1974 Harekatı sonucunda Katılım Anlaşması ertelenmiştir. Birinci aşamada gerçekleşen birkaç ilaveden sonra G.K.R.Y, 22 Mayıs 1987' de Gümrük Birliği' ne tam üye olmuştur.³⁶¹

Türk liman ve havaalanları, 1987 yılına kadar G.K.R.Y.'nin kullanımına açıktır. Ancak B.M. Güvenlik Konseyi kararları ve takip eden siyasi gelişmeler; G.K.R.Y.' yi Kıbrıs Adası'nın meşru devlet ve hükümeti olarak tanıtmaya ve kabul ettirmeye yönelik faaliyetler neticesinde 14 Mayıs 1987 tarihinden itibaren G.K.R.Y.' ye kapatılmıştır.

4.3. TAM ÜYELİK BAŞVURUSU VE GELİŞMELER (1990-2004)

A.B.'nin Kıbrıs sorununa doğrudan muhatap olmasının ilk işareti 25-26 Haziran 1990 yılında yapılan Dublin Zirvesi bildirisinde görülmektedir. G.K.R.Y.' nin başvurusu öncesinde Haziran 1990'da Dublin Zirvesi'nde yayınladığı bir

³⁶⁰ Sepos, A.g.e., s.35

³⁶¹ Sepos, A.g.e., s.38

bildiri³⁶² ile ilk kez bir Konsey kararında “Kıbrıs meselesi, Türkiye-A.B. ilişkilerini etkiler” diyerek soruna taraf olmuştur. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’ nin hemen akabinde A.B.’ ye tam üyelik başvurusunun tesadüfi olmadığı zira söz konusu Zirve bildirisinden cesaret aldığı söylenebilir. Nitekim zirvenin hemen sonrasında, 3 Temmuz 1990 tarihinde G.K.R.Y. A.B.’ ye tam üyelik başvurusunda bulunmuştur.

4.3.1. Tam Üyelik Başvurusu

K.K.T.C. A.B. Bakanlar Konseyi’ ne 12 Temmuz 1990 tarihinde bir muhtıra³⁶³ ve 3 Eylül 1990 tarihinde Tamamlayıcı Nota göndererek başvuruya ilişkin itirazını ortaya koymuştur. G.K.R.Y.’ nin tüm adayı temsil etme yetkisi bulunmadığını, yapılan başvurunun 649 sayılı B.M. Güvenlik Konseyi kararına³⁶⁴ aykırı olduğunu, Konsey’ in başvuru karşısında hiçbir işlem yapmamasının en doğru davranış olduğunu, eğer Komisyon’ dan görüş istenecekse konunun özüne ilişkin değil, başvurunun yasal olup olmadığına dair görüş istenmesi gerektiğini belirterek, kendilerinin A.B. üyeliğine ilke olarak karşı çıkmadıklarını ancak, Kıbrıs’ ta üyeliğin toplumlararası görüşmelerin siyasi bir çözüme ulaşmasından sonra söz konusu olabileceğini belirtmiştir.³⁶⁵

G.K.R.Y’ nin başvurusu 17 Eylül 1990 tarihinde Konsey tarafından Komisyon’ a gönderilmiştir.³⁶⁶ K.K.T.C.’ nin gönderdiği muhtırada G.K.R.Y.’ nin tüm Kıbrıs adına yapmış olduğu başvurunun 1960 Anayasasına aykırı olduğu, zira Türkiye’ nin ve Yunanistan’ ın birlikte olmadığı bir uluslararası organizasyona üye olunamayacağı ve bu yüzden başvurunun reddedilmesi gerektiği belirtilmiş olsa da,

³⁶² https://www.consilium.europa.eu/media/20562/1990_june_-_dublin_eng_.pdf, (Çevrimiçi), Giriş: 05.08.2019

³⁶³ <http://www.mfa.gov.tr/chapter4.en.mfa> (Çevrimiçi), Giriş: 09.08.2019

³⁶⁴ <https://digitallibrary.un.org/record/87038#record-files-collapse-header> (Çevrimiçi), Giriş: 22.06.2019 Özetle; “İki toplumun liderlerini, anayasal yönleri ve iki yönlülük açısından bölgesel yönler ve iş birliği konusunda, iki toplumlu olacak bir federasyonun kurulmasını sağlayan karşılıklı olarak kabul edilebilir bir çözüme ulaşma çabalarını sürdürmeye çağırır.” ifadesiyle B.M. Güvenlik Konseyi, o dönem devam eden müzakerelere (Bkz. Gali Fikirler Dizisi) hâlel gelmemesi açısından iki tarafa da yapılan çağrıdır.

³⁶⁵ Baskın Oran, “Türk Dış Politikası II. Cilt”, s.453

³⁶⁶ Rıdvan Karluk, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Beta, 9.Baskı, Mayıs 2007, s.22

Komisyon 30 Haziran 1993 yılında yayınladığı görüşünde³⁶⁷, Topluluğun pozisyonunun B.M. Güvenlik Konseyi kararlarıyla tutarlı olduğundan hükümle itirazı reddetmiş ve G.K.R.Y' nin başvurusunun uygun olduğunu dile getirmiştir.³⁶⁸ Ayrıca A.B. Komisyonu bu görüşünü dile getirdikten sonra, "G.K.R.Y.' nin üyeliğinin, her iki toplumu daha güvenli ve daha refah bir hale getireceğini, her iki toplumu birbirine daha da yakınlaştıracığına inanmaktadır" demiştir. Bu durum bize A.B.' nin Kıbrıs sorununu sahiplendiğini ve kendi direktifleri doğrultusunda çözülmesini arzuladığını işaret etmektedir.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin 3 Temmuz 1990 tarihinde yaptığı başvuru, Birlik Bakanlar Konseyi tarafından 19-20 Temmuz 1993 tarihinde yapılan toplantılarda ele alınarak, "... Kıbrıs Sorununa barışçı, dengeli ve kalıcı bir çözüm bulunmasını beklemeden ..." olumlu olarak cevaplandırılmıştır.³⁶⁹

G.K.R.Y' nin tam üyelik başvurusunun gerisinde belli başlı dört temel amaç olduğu söylenebilir: "(1) Rum yönetiminin 'Kıbrıs Cumhuriyeti' sıfatıyla egemenliğini güçlendirmek, güvenliğini sağlamak. (2) Kıbrıs sorununun çözümünde Birliğin "katalizör" rolü üstlenmesini sağlamak. (3) Demokrasi ve sosyal adaleti güçlendirmek (4) Ekonomik olarak kalkınmak"³⁷⁰ Bu noktada artık üyelik amacının ekonomiden ziyade siyasi yöne evrildiği ve Türk tarafıyla görüşme sürecinde üyelik faktörünü bir pazarlık gücü olarak tutmayı amaçladığı anlaşılmaktadır.

4.3.2. Başvuru Sürecinde Yunanistan Etkisi

1994 yılı Haziran ayında A.B. Bakanlar Konseyi' nin Yunanistan' ın dönem başkanlığında Korfu adasında yaptığı toplantıda, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi' nin temsilciliğinde Kıbrıs Cumhuriyeti, diğer bazı Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile birlikte tam üyelik statüsüne uygun ülkeler arasında sayılmış ve kendilerine daha sonra benzer statüyü elde edenler arasında öncelik tanınacağı karara³⁷¹

³⁶⁷ Bulletin of the European Communities Supplement 4/93

³⁶⁸ Karluk, "Avrupa Birliği ..." s.23

³⁶⁹ Faruk Sönmezoğlu, "Soğuk Savaş sonrası Dönemde Kıbrıs Sorunu", **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der Yayınları, 2004, s. 579

³⁷⁰ Sepos, **A.g.e.**, s.41

³⁷¹ <https://www.consilium.europa.eu/media/21207/corfu-european-council.pdf>, (Çevrimiçi), Giriş: 05.08.2019

bağlanmıştır.³⁷² Genişlemesinin oybirliği ile mümkün olduğu süreçte Yunanistan' ın, Birliğin Doğu Avrupa' ya genişleme sürecini veto etme tehdidi, söz konusu kararın alınmasında etkili olmuştur. Yunanistan veto kartını kullanmaya devam etmiştir. 9-10 Aralık 1994 Essen Zirvesinde Kıbrıs ile müzakere tarihinin belirlenmesi konusunda ısrarcı olmuşsa da, herhangi bir sonuç elde edememiş, sadece Korfu Zirvesi' nde alınan karar teyit edilmiştir.³⁷³ Bunun üzerine Yunanistan bir kez daha veto seçeneğini öne sürmüştür.

6 Mart 1995 tarihinde Türkiye-A.B. Ortaklık Konseyi' nin toplanabilmesi için, bu defa Yunanistan' ın isteği kabul edilmiş ve 1996 yılında yapılacak Hükümetlerarası Konferans' ın bitiminde Kıbrıs' ın tam üyelik başvurusunun görüşülmesi karara bağlanmıştır.³⁷⁴ 6 Mart ve 12 Haziran 1995 tarihlerinde Avrupa Birliği, Türkiye' nin Birlik ile Gümrük Birliği sürecine girmesine paralel olarak, Kıbrıs' ın tam üyelik için hazır olduğu ve başvuruyu yapan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin "Kıbrıs Hükümeti" olarak tek muhatap kabul edileceği yönünde kararlar almıştır.³⁷⁵ A.B. Dış İlişkilerden sorumlu Komisyon Sözcüsü Nico Wegter, 'Kıbrıs' ın bölünmüş olmasının tam üyelik müzakereleri önünde bir engel oluşturmayacağını' belirtmiştir. Nitekim daha sonra Lüksemburg Zirvesi'nde Kıbrıs' a özel bir Katılım Öncesi Strateji uygulaması kararlaştırılmıştır. Bu strateji, TAIEX hizmetlerine erişimi, Topluluk programlarına, Adalet ve İçişleri alanında projelere katılımı öngörmektedir. Komisyon, G.K.R.Y. için bir Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlamış ve G.K.R.Y.' den bir ulusal program hazırlamasını istemiştir.³⁷⁶

Yunanistan' ın aynı dönemde Makedonya ve Arnavutluk üzerine sert politika uygulaması sonucunda hem A.B.D. hem de A.B. ülkeleri nezdinde sorunlu ülke konumuna gelmesi ve tepki çekmesi üzerine, bu ülkelerden daha fazla baskı görmemek adına Türkiye' nin Gümrük Birliği üyeliğine karşı veto uygulamamış,

³⁷² Sönmezoğlu, "Soğuk Savaş ...", s. 581

³⁷³ <https://www.consilium.europa.eu/media/21198/essen-european-council.pdf>, (Çevrimiçi), Giriş: 05.08.2019

³⁷⁴ Karluk, "Avrupa Birliği ve Türkiye" s.24

³⁷⁵ Sönmezoğlu, "Soğuk Savaş ...", s. 581

³⁷⁶ Karluk, "Avrupa Birliği ve Türkiye" s.25

bunun karşılığında G.K.R.Y' nin A.B.' ye üyeliği konusunda güvence almıştır.³⁷⁷ Bu olay da bize dış politikanın Avrupalılaşmasının ancak Birlik üyesi büyük devletler ile aynı frekansta hareket edildiği taktirde mümkün olabileceğini göstermektedir. Nitekim Helsinki Zirvesi öncesi Almanya' nın -iktidar değişiminden kaynaklı- tutum değişikliği, Yunanistan' ın Türkiye nezdinde siyaset değişikliğinde önemli rol oynamıştır.

4.3.3. Avrupa Birliği' nin Kıbrıs Sorununa Nüfuz Etmesi

12-13 Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesi A.B.' nin geleceği için büyük önem arz etmektedir. Zira söz konusu zirveye A.B.' nin Doğu' ya yönelmesi ve 10 ülkenin birden katılımı ile ciddi ölçüde hem nüfusunun hem de sınırlarının genişlemesi söz konusudur. Şüphesiz ki, bu genişleme aşaması hem Türkiye' yi hem de G.K.R.Y' yi etkilemiştir. Bunun için öncelikle Gündem 2000 belgesine değinmek gerekmektedir.

A.B. Konseyi 15-16 Aralık 1995 Zirvesi' nde³⁷⁸ 1996' da başlayıp 1997 Haziran' ında tamamlanması öngörülen Hükümetlerarası Konferans' ın sonuçlanmasından sonra Komisyon' dan adaylık başvurularını değerlendirmesi ve A.B.' nin genişlemesi konusunda bilgi istemiştir. Komisyon 16 Temmuz 1997 tarihinde Gündem 2000³⁷⁹ belgesini sunmuştur. Söz konusu belgede sadece A.B. müktesebatı değil, aynı zamanda O.G.D.P., Adalet ve İçişleri Alanlarında İş birliği ve Ekonomik ve Parasal Birlik hedeflerine ulaşma kapasitesi, adayların dikkate almak zorunda oldukları hususlar olarak yer almaktadır.³⁸⁰ Komisyon' un 1993 yılında G.K.R.Y ile ilgili olumlu bir görüş raporu olduğu için Gündem 2000' de yer almamakla birlikte G.K.R.Y.' nin genişleme sürecine dahil edilmesi öngörülmüştür. Ancak Türkiye aday ülkeler arasında yer almamıştır. Bunun yerine Gümrük Birliği çerçevesinde ilişkilerin derinleştirilmesi öngörülmüştür.³⁸¹ Ayrıca raporda siyasi alanda ilerleme kaydedilebilmesi için, Yunanistan ile ilişkilerin iyileştirilmesi, uluslararası hukuk ilkelerine uyulması, insan haklarının kabul edilebilir seviyeye

³⁷⁷ Oran, *Türk Dış Politikası, III. Cilt*, s.462

³⁷⁸ https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/00400-C.EN5.htm,

(Çevrimiçi), Giriş: 05.08.2019

³⁷⁹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3A160001>, (Çevrimiçi), Giriş: 05.08.2019

³⁸⁰ Karluk, "Avrupa Birliği, Kuruluşu, Genişlemesi, ..." s.192

³⁸¹ Karluk, *A.e.*, s.192

getirilebilir olması ve Kıbrıs konusunda adil ve kalıcı bir çözüm için Türkiye' nin B.M. kararları çerçevesinde çaba göstermesi şartları ileri sürülmüştür.³⁸²

Gündem 2000 raporu Avrupa Birliği' nin Kıbrıs sorununun çözümü için gayet faal rol oynadığını göstermektedir. Nitekim, 24 Şubat 1997 tarihinde Kıbrıs'ın üyeliği konusundaki açıklamasında, bunun gerçekleşebilmesi için adada siyasi bir çözümün şart olduğunu, görüşmelere Türk tarafının da katılımının mutlaka sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Bu açıklamaya sert tepki gösteren Yunanistan da bu durumda birliğin Doğu' ya doğru genişlemesini veto edeceğini ifade etmiştir³⁸³ Ancak Yunanistan' ın büyük bir başarı ile Kıbrıs sorununu A.B.' ye devretmesi sebebiyle veto tehdidi söylemden öteye gitmemiştir. 12-13 Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesi' nde 8 Merkezi ve Doğu Avrupa ülkesi ile G.K.R.Y. ile tam üyelik müzakerelerinin başlamasına karar verilmiş, gerekli takvim, usul ve destek mekanizmaları belirlenmiştir. 31 Mart 1998 tarihinde müzakereler başlamıştır.³⁸⁴

Zirvede Türkiye' nin adaylığa "ehil" olduğu vurgulanmış olmakla beraber 35.paragrafında yer alan hususlar³⁸⁵ Türkiye' nin üyelik sürecinden dışlandığı ve Yunan tezlerinin kabul edildiği şeklinde algılanmasına sebep olmuştur. Nitekim Türkiye, A.B. ile siyasi diyalogunu askıya aldığını açıklamış ve Avrupa konferansına katılmayacağını beyan etmiştir. Keza Türk Dışişleri Bakanlığı yayınladığı açıklama³⁸⁶ ile G.K.R.Y ile müzakerelere başlama kararının 1959-1960 Antlaşmalarına aykırı olduğunu vurgulamıştır.³⁸⁷ Daha öncesinde 20 Ocak 1997' de yayınlanan deklarasyonda³⁸⁸ Ayrıca G.K.R.Y.' nin tek taraflı olarak Birliğe kabul

³⁸² Karluk, A.e., s.198

³⁸³ Sönmezoğlu, "Soğuk Savaş ...", s. 581

³⁸⁴ Karluk, "Avrupa Birliği, Kuruluşu, Genişlemesi, ..." s.204

³⁸⁵ Bkz. III.Bölüm

³⁸⁶ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti-disisleri-bakanliginin-ab-luksemburg-karari-ile-ilgili-aciklamasi-14-aralik-1997.tr.mfa>, (Çevrimiçi), Giriş: 19.08.2019

³⁸⁷ 1959 Zürih ve Londra Anlaşmaları, Kıbrıs'ın Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte üye olmadıkları uluslararası kuruluşlara ve ittifaklara katılamayacağını öngörmektedir. 1960 Garanti Anlaşması, Kıbrıs'ın herhangi bir devletle tamamen veya kısmen siyasi ve ekonomik birliği giremeyeceği hükmünü içermektedir. Ayrıca 1963 yılında Rumların önce Anayasa değişikliği teşebbüsü, akabinde silahlı müdahalesi ile ortaklık devleti yıkılmasına rağmen G.K.R.Y.' nin adanın bütünü temsil edencesine A.B. ile müzakerelere başlaması Kıbrıs sorununu daha da derinleştirmiş ve A.B.' yi resmen soruna taraf haline getirmiştir. Müzakerelerin başladığı 31 Mart 1998 tarihinden itibaren Türkiye' nin karşısında Yunanistan yerine A.B. yer almaktadır. (M.K.T)

³⁸⁸ <http://www.mfa.gov.tr/turkey-trnc-joint-declaration-january-20-1997.en.mfa>, (Çevrimiçi), Giriş: 19.08.2019

edilmesi durumunda K.K.T.C. ile bütünleşme sürecini hızlandıracağını vurgulanmıştır.³⁸⁹ Netice itibarıyla A.B. Yunanistan'ın bizatihi üye devlet olması sebebiyle Türkiye'ye kurulmuş olan karşı asimetrik dengenin tarafı konumuna gelmiştir. Gündem 2000 ile birlikte, aday ülkelerin, Kopenhag kriterlerinin yerine getirilmesi hususunda inceleyen yıllık düzenli raporların 1998 yılından itibaren düzenlenmeye başlanmasına karar verilmiştir. Bu tarihten itibaren Türkiye ile ilgili yıllık raporlarda Kıbrıs konusunun da -tıpkı Yunanistan ile ilişkilerinde olduğu gibi- iştirak alanı bulunduğu görülecektir. Her ne kadar Kopenhag kriterleri için de olmasa da, siyasi bir kriter olarak yer bulmuş ve adeta Türkiye için bir ön şart olmuştur.

Her ne kadar Kıbrıs sorununun çözümü için B.M. uzun yıllar boyunca müzakere süreci yürütmüş olsa da, A.B. sorunun en kısa zamanda çözülmesi adına etkin rol oynadığı görülmektedir. 1999 Helsinki Zirvesinde Türkiye'yi aday devlet olarak ilan edilmekle birlikte, A.B. Konseyi Kıbrıs sorununun çözümü konusunda da görüşünü beyan etmektedir. Zirve sonrası alınan kararlarda Kıbrıs ile ilgili 9.madde gereğince³⁹⁰ B.M.'nin New York'ta başlattığı müzakere sürecinin desteklendiği vurgulanmıştır. Bu durum A.B.'nin sorunun çözümünde çok daha faal olmayı amaçladığını göstermektedir.

1999 Helsinki Zirve kararı ile Türkiye'nin adaylığı kabul edilirken Kıbrıs sorunu bir ön şart olarak görülmemiştir. Ancak, aynı kararda Kıbrıs konusundaki çözümsüzlüğün Rumların üyeliği için bir ön şart oluşturmayacağı³⁹¹ da karara bağlanmıştır. Helsinki Zirvesi sürecinde A.B. Dönem Başkanı sıfatıyla Finlandiya Başbakanı'nın yazmış olduğu mektupta Kıbrıs'ta bir çözümün Kopenhag kriterleri arasında bulunmadığı ve sadece siyasi diyalogun bir parçası olduğu vurgulanmıştır.³⁹² Türkiye, Kıbrıs'a ilişkin bu ifadelerle, özellikle, aday ülke

³⁸⁹ Karluk, "Avrupa Birliği, Kuruluşu, Genişlemesi, ..." s.208

³⁹⁰ "9.(a) Avrupa Konseyi, 3 Aralık 1999 tarihinde New York'ta Kıbrıs meselesinin kapsamlı çözümüne yönelik olarak başlatılan görüşmeleri memnunkula karşılar ve Birleşmiş Milletler (BM) Genel Sekreteri'nin bu süreci başarıyla sonuçlandırma yönündeki gayretlerine güçlü desteğini ifade eder." <http://www.mfa.gov.tr/helsinki-zirvesi-10-11-aralik-1999.tr.mfa>, (Çevrimiçi), 18.08.2019

³⁹¹ "9.(b) Avrupa Konseyi, siyasi bir çözümün Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne katılımını kolaylaştıracağını altını çizer. Üyelik müzakerelerinin tamamlanmasına kadar kapsamlı bir çözüme ulaşılamamış olursa, Konsey'in üyelik konusundaki kararı, yukarıdaki husus bir ön şart olmaksızın verilecektir. Bu konuda Konsey, tüm ilgili faktörleri dikkate alacaktır." <http://www.mfa.gov.tr/helsinki-zirvesi-10-11-aralik-1999.tr.mfa>, (Çevrimiçi), 18.08.2019

³⁹² Karluk, "Avrupa Birliği, ..." s.220

statüsünü kazanmış olmasından duyduğu memnuniyetin etkisiyle itiraz etmedi ve böylece, Kıbrıs sorununun Türk-Yunan ekseninden çıkarak Türkiye-A.B. eksenine girmesine farkında olmaksızın üstü kapalı biçimde onay vermiştir.³⁹³ Bununla birlikte 2004' e kadarki süreçte A.B' nin bu yaklaşımı giderek değişmiş ve Kıbrıs' ta kalıcı bir çözüm bulunamasa dahi Kıbrıs' ın tek yanlı olarak A.B.' ye üye yapılacağı dillendirilirken diğer yandan Kıbrıs sorununun çözümünün Türkiye için bir ön koşul oluşturduğu da ifade edilmeye başlanmıştır.³⁹⁴

2002 yılında B.M. Genel Sekreteri Kofi Annan' ın kendi adıyla hazırlayıp sunduğu planın müzakerelerine başlanmıştır. Ana hatlarıyla plana bakıldığında, içerisinde iki parçalı devletin yer alacağı federal yapıya sahip bir Ortak Devlet kurulmasını öngörülmüş, A.B. üyesi olacak bu devlette, her bir parça devlet tarafından yönetilecek iki ayrı bölge olarak kurgulanmıştır. Federal hükümet ile parça devletlerin statüsü ve birbirleriyle ilişkisi, İsviçre federal hükümetiyle kantonları arasındaki ilişki esas alınarak tasarlanmıştır.³⁹⁵

Haziran 2002 Sevilla' da toplanan A.B. Konseyi' nde yayınlanan sonuç bildirgesinde A.B.' nin Kıbrıs sorununun çözümünü teşvik edici ifadeler kullanmasının yanı sıra A.B. üyesi olarak Kıbrıs' ın “birleşmiş” olarak katılımını destekler niteliktedir.³⁹⁶

Aralık 2002 Kopenhag Zirvesinden önce G.K.R.Y katılım müzakerelerini sonuçlandırmıştır. Zirve sonuç bildirgesinde³⁹⁷ Birliğin birleşmiş bir Kıbrıs' ın üyeliğini tercih ettiğini fakat katılım müzakerelerini tamamlamış olan Kıbrıs' ın üye olarak kabul edileceği vurgulanmıştır. “Bir başka ifade ile çözüm olmasa da Kıbrıs Rumlarının yönetimindeki Kıbrıs Cumhuriyeti' nin A.B.' tam üye olacağı teyit edilmiştir. Kopenhag' ta alınan karar, Yunanistan' ın A.B. genişlemesi sürecini veto etme tehdidi ile yürüttüğü politikanın da başarısı anlamına gelmektedir.”³⁹⁸

³⁹³ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası, III.Cilt**, s.633

³⁹⁴ Fuat Aksu, “**Türk-Yunan İlişkileri, Kıbrıs Sorunu, AB: Türkiye'nin Gordion Düğümü**”, Yayınlanmamış Makale, 2011

³⁹⁵ Oran, **Türk Dış Politikası III. Cilt**, s.638

³⁹⁶ <http://www.mfa.gov.tr/sevilla-zirvesi-21-22-haziran-2002.tr.mfa>, (Çevrimiçi), 19.08.2019

³⁹⁷ <http://www.mfa.gov.tr/kopenhag-zirvesi-12-13-aralik-2002.tr.mfa>, (Çevrimiçi), 19.08.2019

³⁹⁸ Oran, **A.g.e.**, s.646

2003 Selanik Zirvesinde³⁹⁹ Kıbrıs' ın A.B.' ye katılımının iki toplum arasındaki sorunun genel anlamda çözümüne yönelik olarak uygun şartlar yarattığı ve A.B.' nin B.M. Genel Sekreteri' nin çabalarını desteklediği ifade edilmiştir. Kıbrıslı Türk ve Rumlar arasındaki iletişimin ve temasın engelleyen kısıtlamaların yumuşatılmasının iki toplumun A.B. üyesi bir adada beraber yaşayabileceklerini kanıtladığını belirtmiştir. Bu sebeple tüm tarafların B.M. Genel Sekreteri' nin önerileri temelinde müzakerelere tekrar başlamaya davet edilmiştir. Zirve bildirisinin ekinde yer alan 10.Protokol' a göre A.B. Kıbrıs' ı tam üyeliğe davet ederken, Avrupa müktesebatının Kıbrıs' ın her tarafında uygulanamayacağını karara bağlamıştır.⁴⁰⁰ “Bu açıklamadan iki sonuca ulaşmak mümkündür: **(1)** A.B. Kıbrıs sorunu çözülse de çözülmese de G.K.R.Y' yi tam üyeliğe kabul edecektir. **(2)** Müktesebatının adanın her tarafında uygulanamayacağını belirterek Kıbrıs' ın bölünmüşlüğü zımnen kabul etmektedir. Ancak netice itibariyle Katılım antlaşması uyarınca Kıbrıs' ın Birliğe bir bütün olarak alındığını gösteriyordu.”⁴⁰¹

Annan Planı, eş zamanlı olarak ayrı ayrı yapılacak referandumlarla Kıbrıslı Türkler ile Kıbrıslı Rumlar onayına sunulacak ve her ikisinden de olumlu sonuç alınması durumunda yeni Ortak Devlet Türkiye ve Yunanistan ile bir antlaşma imzalayacaktır. Ancak Nisan 2003' te Kıbrıs-A.B. Katılım Antlaşması' nın imzalanması sebebiyle G.K.R.Y' nin A.B. üyeliği geri dönülmeksizin garanti altına alınmıştır.⁴⁰² Tam üyelik sürecinin başından bu yana neredeyse tüm A.B. belgelerinde “Kıbrıs” terimi kullanılmış iken, Katılım Antlaşmasında “Kıbrıs Cumhuriyeti” ifadesinin yer alması, Rum tarafınca savunulan Kıbrıs Cumhuriyeti' nin devamı tezinin daha da güçlenmesi anlamına gelmektedir.⁴⁰³ Selanik Zirvesi ile yapılan açıklamanın Annan Planı' nın Rumlar tarafından reddedilmesinin müsebbibi olduğu söylenebilir. Zira A.B. G.K.R.Y.' ye tam üyelik garantisi vererek müzakerelerde bilfiil Rum tarafını desteklemiştir.

³⁹⁹ <http://www.mfa.gov.tr/selanik-zirvesi-19-20-haziran-2003.tr.mfa>, (Çevrimiçi), 19.08.2019

⁴⁰⁰ Karluk, “Avrupa Birliği ...”, s.257

⁴⁰¹ Oran, *Türk Dış Politikası III. Cilt*, s.650

⁴⁰² Oran, *A.e.*, s.640

⁴⁰³ Oran, *A.e.*, s.650

Aralık 2003 Brüksel Zirvesinde A.B. Konseyi, Kıbrıs' ın kuzey bölümünün kalkınması için Komisyon' dan Katılım Antlaşması' na ilişkin 10.Protokol uyarınca müktesebatın askıya alınma halinin kaldırılması için gerekli tüm adımları atmasını talep etmiştir. Keza Mart 2004 Zirvesinde de A.B. Konseyi, birleşik bir Kıbrıs' ın A.B.' ye katılımı yönünde beyanatta bulunmuştur.⁴⁰⁴

BM Genel Sekreteri Kofi Annan' ın hazırlamış olduğu ve kendi ismiyle anılan “Annan Planı” kapsamında 2002 yılında Türk ve Rum tarafı ile müzakerelere başlanmıştır. Çok defa tadil edilen planın kapsamında Kıbrıs sorununa bulunacak çözüm, iki toplumlu, iki kesimli, tarafların siyasi eşitliğine dayalı bir federasyon esasına dayalı olacaktır. Nihai planda yer alan asıl önemli değişiklik, referandumlarda sorulacak soruya ilişkindir. Yeni referandum sorusunda, önceki planlarda çözüm ile A.B.' ye katılım arasında kurulmuş olan ilişki ortadan kaldırılmıştır. Böylelikle, referanduma “Hayır” denildiğinde, A.B.' ye katılıma da “Hayır” denilmiş olmayacaktır. Yani, referandumdan olumsuz sonuç çıksa dahi Kıbrıs A.B.' ye üye olabilecektir.⁴⁰⁵ Bu esasları dikkate alan Annan Planı uzun müzakereler ve revizyonlar sonucunda 2004 yılında her iki toplumun onayına sunulmuş ve referandum sonucunda kapsamlı çözüm planı Türk toplumu tarafından kabul Rum toplumu tarafından ise reddedilmiştir.⁴⁰⁶

4.4. ÜYELİK DÖNEMİ (2004 -)

G.K.R.Y' nin 1 Mayıs 2004 tarihinde A.B.' ye tam üye olduktan sonra uluslararası siyasette varlık gösterebilmek adına, sadece Kıbrıs sorununun A.B. gündeme getirilmesi değil, aynı zamanda başka konularda da aktif rol oynamak istediği görülmektedir. G.K.R.Y.' nin Kıbrıs sorununun Avrupalılaşması hususunda, 1980 ve 1990 yıllarının Yunanistan siyasetini izlediğini görebilmek mümkündür. Nasıl ki, 1986 yılında Yunanistan 4.Mali Program kapsamında Türkiye' ye yapılacak yardımı veto etmişse, 1994 Korfu Zirvesinde G.K.R.Y.' nin genişleme kapsamına alınmaması durumunda genişleme sürecini veto edeceğini dile getirmişse, keza 1997

⁴⁰⁴ Karluk, A.g.e., s.258

⁴⁰⁵ Oran, A.g.e., s.648

⁴⁰⁶ Fuat Aksu, Uyuşmazlık – Çatışma – Kriz Ekseninde Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı ve Türkiye, s.1-5, t.y.

Lüksemburg Zirvesinde de aynı siyasete devam etmişse, bugün G.K.R.Y. benzer yolu izlemeye devam etmektedir. Ancak Yunanistan' ın üyelik döneminin ilk yıllarında izlediği ayrık dış politikadan farklı bir yol izlemektedir. O dönemde Yunanistan A.B. dış politikasından özerk davranmakta iken, G.K.R.Y. mümkün olduğu sürece A.B. ile koordineli dış politika izlemekte ve ortak dış/savunma politikasına -daha önce belirtildiği gibi- katkıda bulunmaktadır. Bu durum şüphesiz ki, A.B. nezdinde itibarını yükselttiği için, gerek Türk tarafı ile Kıbrıs müzakerelerinde gerekse Doğu Akdeniz' de yaşanan hidrokarbon arama faaliyetlerinde Birlik nezdinde sesini daha yüksek tonda duyurabilmektedir. Bu bakımdan G.K.R.Y. dış politikasını Yunanistan' a nazaran çok daha erken zamanda Avrupalılaştırmaya başladığı söylenebilir.

Türk Dışışleri, Kıbrıs 1 Mayıs 2004' te A.B. üyesi olduğunda karşı karşıya kalacağı olası sorunları bildiğinden, aynı gün resmi bir açıklama yapmıştır. A.B.' ye katılacak olanın yalnızca Rum tarafı olduğuna, Rumların Kıbrıslı Türkleri veya adanın tamamını temsil etmeye yetkili olmadıklarına, Kıbrıs Cumhuriyeti' nin Kıbrıslı Türklere zorla empoze edilemeyeceğine, Türkiye' nin K.K.T.C.' yi tanımaya devam edeceğine ve Rum tarafının A.B. üyeliği nedeniyle Türkiye' nin 1960 Antlaşmalarından kaynaklanan hak ve yükümlülüklerine hanel gelmeyeceğine dikkat çekmiştir.⁴⁰⁷

Açıklamada “kendi anayasal düzenleri altında ve kendi sınırları içerisinde örgütlenmiş bulunan Rumlar”⁴⁰⁸ ifadesine yer verilmiştir. Bu açıklamayla Türkiye, kendi anladığı anlamda bir devletin hükümeti olarak Güney Kıbrıs' ın varlığını kabul etmiş bulunuyordu. A.B. üyelik müzakerelerinde ileride Kıbrıs Rum yetkilileriyle muhatap olma durumunda kalacağını bilen Türkiye' nin önlem alma girişimi niteliğindeydi. Nitekim bu yaklaşımın olumlu sonuçları 17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesinde, Ekim 2005 için müzakere tarihi almasında görülmüştür.⁴⁰⁹ Nitekim A.B. Bakanlar Konseyi, Haziran 2004 Zirvesinde de Türkiye' yi Kıbrıs müzakerelerinde

⁴⁰⁷ Oran, **Türk Dış Politikası III. Cilt**, s.664

⁴⁰⁸ http://www.mfa.gov.tr/tc-disisleri-bakanligi_nin-gkry_nin-ab-uyeligi-ile-ilgili-aciklamasi-1-mayis-2004_tr.mfa, (Çevrimiçi), Giriş: 19.08.2019

⁴⁰⁹ Oran, **A.e.**, s.664

olumlu katkısından dolayı överken diğer yandan G.K.R.Y. ile G.B. müzakerelerine başlamaya davet etmiştir.⁴¹⁰

Bu noktada, referandumda Rumların “Hayır”, Türklerin “Evet” oyu vermesinin sonuçlarına değinmek gerekir. B.M. Genel Sekreteri Kofi Annan referandumun hemen ertesinde Güvenlik Konseyine rapor hazırlamıştır. Sunulan raporda, referandumda Türk tarafının “Evet” oyu vermesi sonucunda BM Genel Sekreterinin Güvenlik Konseyine verdiği raporda izolasyonların kaldırılması yönünde çağrıda bulunmuşsa da, çağrısı karşılıksız kalmıştır. Zira rapor Güvenlik Konseyi’ nin gündemine dahi girmemiştir.⁴¹¹ O dönem G.K.R.Y. ile ilişkilerini geliştiren Rusya’ nın, olası bir oylamada veto hakkını kullanacağını dile getirmesi, her ne kadar hakkaniyetle bağdaşmasa da, ulusal çıkarlar gereği hukukun feda edilebileceğinin açık bir işaretidir.

B.M. gündemine dahi gelemeyen referandumun A.B. nezdinde sonuçları çok farklı olmamıştır. A.B. Bakanlar Konseyi 26 Nisan 2004’ te kabul ettiği bir kararla⁴¹², Kıbrıs Türk Toplumu üzerindeki izolasyonların kaldırılması ve ekonomik yönden kalkındırılmasının adanın yeniden birleştirilmesini sağlayacağını belirtmiştir. Komisyon bu kapsamda biri doğrudan ticaret diğeri 259 Milyon Euro tutarında mali yardım konusunda olmak üzere iki adet tüzük hazırlamıştır.⁴¹³

G.K.R.Y. bu tüzüklerin kaldırılması için hukuki ve siyasi girişimlerde bulunmuştur. A.B. tam üyeliğinden kaynaklanan mekanizmaları ve Birlik içinde dengeleri kullanarak siyasi açıdan engellemiştir. Örneğin adadaki tüm ekonomik kısıtlamaların kaldırılmasını ve K.K.T.C.’ nin Gümrük Birliğine dahil edilmesini öngören plan da İngiltere ve İspanya’ nın desteğine rağmen, Yunanistan’ ın yardımıyla önlemiştir. Lizbon Antlaşmasıyla birlikte Parlamento ve Konsey’ in ortak karar alma sürecine dahilmiş olsa da, Rum tarafının Avrupa Parlamentosunda

⁴¹⁰ Karluk, “Avrupa Birliği ...” s.259

⁴¹¹ Oran, A.e. s.666

⁴¹² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2004:123:TOC>, (Çevrimiçi), Giriş: 30.07.2019

⁴¹³ Oran, A.g.e., s.669

yürüttüğü lobi çalışmaları sonucunda tüzüğün yürürlüğe girmesi engellenmiş bulunuyordu.⁴¹⁴

G.K.R.Y.' nin, A.B. Komşuluk Politikası kapsamında üye devlet olmanın getirdiği avantaj ile K.K.T.C.' yi tanımaya niyetli olan Azerbaycan ve Kırgızistan' ı önlemeye çalışması, diğer üç devletle birlikte (İspanya, Yunanistan ve Romanya) bağımsızlığını ilan eden Kosova Cumhuriyetini tanımaması (tıpkı Yunanistan' ın Makedonya' yı başlangıçta tanımaması gibi), İngiltere' nin K.K.T.C. hamlesine karşılık⁴¹⁵ adada bulunan İngiliz üslerini tartışmaya açması örnek olarak görülebilir. Nitekim G.K.R.Y., A.B. üyeliğinin getirdiği kazanımla NATO içinde mevcut olan “Atlantik-Avrupa” ikileminde Avrupa kanadında yer alarak pozisyonunu güçlendirmek istemektedir.⁴¹⁶

16-17 Aralık 2004 A.B. Brüksel Zirvesi'nde Türkiye, 1963 Ankara Anlaşması'nı tüm A.B. üyelerine genişleten Uyum Protokolü'nü, gerekli müzakerelerin tamamlanmasından sonra 3 Ekim 2005 tarihinden önce imzalayacağını açıklamıştır.⁴¹⁷ Nitekim, Türkiye, 29 Temmuz 2005 tarihinde A.B. dönem başkanı İngiltere ile yürüttüğü görüşmeler sonucunda protokolü onaylamış ve onaylarken de bunun G.K.R.Y.' yi tanıma anlamına gelmeyeceğini bir deklarasyon yayınlarak ilan etmiştir.⁴¹⁸ Deklarasyonun içeriği aşağıda yer almaktadır:

“1. Türkiye, Kıbrıs sorununa siyasi bir çözüm bulunması yönündeki kararlılığını muhafaza etmektedir ve bu yöndeki tutumunu da açıkça ortaya

⁴¹⁴ Oran, **A.g.e.**, s.670

⁴¹⁵ Ekim 2007 yılında Türkiye ile Stratejik Ortaklık anlaşması imzalanarak, Kıbrıs Türklerinin izolasyonunu kaldırmaya amaçlanması (M.K.T)

⁴¹⁶ Sepos, **A.g.e.**, s. 125-130

⁴¹⁷ Açıklamanın Aralık 2004 Zirvesine yansımaları olumlu yönde gerçekleşmiş olup, Zirve sonuç bildirisinde de A.B. tarafından bu memnuniyet vurgulanmıştır: “Avrupa Konseyi, Türkiye'nin, yeni AB üyesi ülkelerin katılımını dikkate alarak, Ankara Anlaşması'nın uyarlanmasına dair protokolü imzalamak yönündeki kararını memnuniyetle karşılamaktadır. Bunun ışığında, Türkiye'nin, ‘Türk hükümeti, Ankara Anlaşması'nın uyarlanmasına ilişkin Protokol’ü katılım müzakerelerinin fiilen başlamasından önce ve AB üyeliğinin mevcut durumu çerçevesinde gerekli olan uyarlamaların üzerinde anlaşmaya varılması ve tamamlanması ertesinde imzalamaya hazırdır’ yönündeki deklarasyonunu memnuniyetle karşılamaktadır.” <http://www.mfa.gov.tr/bruksel-zirvesi--16-17-aralik-2004.tr.mfa>, (Çevrimiçi), Giriş: 18.08.2019

⁴¹⁸ Fuat Aksu, Türkiye – Avrupa Birliği Tam Üyelik Müzakerelerinde Kıbrıs ve Ege Uyuşmazlıkları, **Türkiye – AB İlişkileri: Dış Politika ve İç Yapı Sorunsalları**, Mehmet Seyfettin Erol ve Ertan Efeğil (Der.), Ankara: Alp Yay.,2007, s. 25-59

koymuştur. Bu doğrultuda Türkiye, BM Genel Sekreteri'nin iki-kesimli yeni bir ortaklık devleti kurulmasını hedefleyen kapsamlı çözüme ulaşma yönündeki çabalarını desteklemeyi sürdürecektir. Adil ve kalıcı bir bölgede barışa, istikrara ve uyumlu ilişkilerin tesisine önemli bir katkıda bulunacaktır.

2. İşbu Protokol'de atıfta bulunulan Kıbrıs Cumhuriyeti, 1960'ta kurulan asıl ortaklık devleti değildir.

3. Türkiye bu nedenle, Kıbrıs Rum makamlarının, halihazırda olduğu gibi, Kıbrıs'ta sadece ara bölgenin güneyinde otorite, denetim ve yetki icra ettiği ve Kıbrıs Türk halkını temsil etmediği şeklindeki tutumunu sürdürecektir ve anılan makamların tasarruflarını buna göre muameleye tabi tutacaktır.

4. Türkiye bu Protokol'ün imzalanması, onaylanması ve uygulanmasının, Protokol'de atıfta bulunulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin herhangi bir biçimde tanınması anlamına gelmediğini ve Türkiye'nin 1960 Garanti, İttifak ve Kuruluş Anlaşmalarından kaynaklanan hak ve mükellefiyetlerini haleldar etmediğini beyan eder.

5. Türkiye, işbu Protokol'e taraf olmasının Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile mevcut ilişkilerini değiştirmeyeceğini teyit eder.

6. Kapsamlı bir çözüm bulununcaya değin, Türkiye'nin Kıbrıs'a ilişkin tutumu değişmeyecektir. Türkiye, Kıbrıs'ta kapsamlı bir çözüm sonucunda oluşacak yeni ortaklık devleti ile ilişkiler tesis etmeye hazır olduğunu beyan eder.”⁴¹⁹

Türkiye' nin yayınladığı deklarasyon A.B.' nin tepkisine neden olmuştur. A.B. 21 Eylül 2005 tarihinde karşı deklarasyon yayınlamıştır. Buna göre:

“1. Avrupa Topluluğu ve üye devletleri, Türkiye'nin, Protokol'ün imza aşamasında Kıbrıs Cumhuriyeti'ne ilişkin bir deklarasyon yayınlamaya gerek görmesini esefle karşılar.

⁴¹⁹http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/BasinEnformasyon/Aciklamalar/2005/Temmuz/NO123_29Temmuz2005.htm (Çevrimiçi), Giriş: 18.08.2019

2. Avrupa Topluluğu ve üye devletleri Türkiye'nin deklarasyonun tek taraflı olduğunu, Protokol'ün bir parçası olmadığını ve Türkiye'nin Protokol'de yer alan yükümlülükleri üzerinde hukuki bir etkisi bulunmadığını açıkça belirtir.

3. Avrupa Topluluğu ve üye devletleri, Ek Protokol'ün tam ve ayrımcılık yapmaksızın uygulanmasını ve ulaştırma araçlarına getirilen sınırlamalar da dahil olmak üzere malların serbest dolaşımına ilişkin tüm engellerin kaldırılmasını bekler. Türkiye, Protokol'ü tüm üye devletlere bütünüyle uygulamalıdır. A.B. bunu yakından takip edecek ve 2006 yılında tüm uygulamayı değerlendirecektir. Avrupa Topluluğu ve üye devletleri, ilgili başlıklarda müzakerelerin başlamasının, Türkiye'nin anlaşmadan doğan yükümlülüklerini tüm üye devletlere karşı yerine getirmesine bağlı olduğunu vurgular. Yükümlülüklerin bütünüyle yerine getirilmemesi müzakerelerin genel seyrini etkileyecektir.

4. Avrupa Topluluğu ve üye devletleri, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1 Mayıs 2004 tarihi itibarıyla Avrupa Birliği üyesi olduğunu hatırlatır. Uluslararası hukuk konusu olarak sadece Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanıdıklarının altını çizer.

5. Tüm üye devletlerin tanınması katılım sürecinin gerekli bir parçasıdır. Buna uygun olarak AB, Türkiye ve tüm üye devletler arasındaki ilişkilerin bir an evvel normalleşmesine verdiği önemi vurgular.

6. Konsey, 2006 yılında, tüm bu konulara ilişkin kaydedilecek gelişmelerin takibini temin edecektir.

7. Bu deklarasyon bağlamında, Avrupa Topluluğu ve üye devletleri BM Genel Sekreteri'nin, ilgili Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları ve AB'yi kuran temel ilkeler doğrultusunda, soruna kapsamlı bir çözüm getirme yolundaki çabalarına destek verilmesinin önemi hakkında ve adil ve kalıcı bir çözümün bölgede barış, istikrar ve uyumlu ilişkilere katkıda bulunacağı konusunda mutabıktırlar.”⁴²⁰

A.B.'nin karşı deklarasyonda yer alan 3. ve 4. maddeler Türkiye'nin “aday devlet” olarak A.B. ve A.B. üyesi G.K.R.Y. ile Yunanistan karşısında bulunduğu

⁴²⁰ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:52006DC0773> (Çevrimiçi), Giriş: 22.07.2019

asimetrik dengeyi açık ve net biçimde göstermektedir. Zira, müzakerelerde yer alacak olan 35 faslın açılmasının G.B. ek protokolünün “tüm üye devletlere” karşı yerine getirmesine bağlı olduğunu uluslararası hukuk süjesi olarak sadece Kıbrıs Cumhuriyeti’ni tanıdığını vurgulamıştır. 4. Paragrafta A.B. uluslararası hukuk açısından sadece Kıbrıs Cumhuriyeti’ni tanıdığını belirtmiş ancak bu cumhuriyeti kuran toplumlardan bir olan Kıbrıs Türklerinin varlığını ve egemen eşitliğini dikkate almamıştır. Üstelik bu konudaki stratejisinde değişikliğe gitmesinin yeterli olmayacağı, müzakere süresince uygulamaya bakılacağı ve Türkiye’nin üyeliği hakkında kararın buna göre verileceği belirtilmektedir.⁴²¹

3 Ekim 2005 tarihinde müzakerelerin başlamasıyla, özellikle ilerleme raporlarında ve 2006 yılı Katılım Ortaklığı Belgesi’nde bu husus ısrarla dile getirilmiştir. Bu noktada Yunanistan’ın Kıbrıs sorununu A.B. nezdinde takip edilmesini G.K.R.Y.’ye havale ettiği sonucuna ulaşabiliriz. Nitekim Avrupa Komisyonu’nun 29 Kasım 2006’da aldığı kararla⁴²² müzakerelerin devam edilmesine yönelik tavsiyede bulunmakla birlikte, G.B. ek protokolünün işleyişi ile 8 müzakere faslının dondurulması önerilmiştir.⁴²³ Nitekim 14 Aralık 2006 tarihli zirvede de aynı yönde karar alınmıştır.⁴²⁴ **Tablo 6’** da 30 Haziran 2016 tarihi itibarıyla katılım müzakerelerinde son durum görülmektedir.⁴²⁵ Bunun yanı sıra G.K.R.Y’de müzakere başlıklarının açılmaması yönünde veto mekanizmasını işletmiştir. Müzakerelerin esasları 17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi’nin 23.paragrafında yer aldığı gibi, kararların **oy birliği** ile alınacak olması sebebiyle bugün müzakereler donmuş durumdadır. 2007 yılından itibaren Komisyon’un yayınladığı ilerleme raporlarında Türkiye-A.B. dış politika ilişkilerinin ana konusu Kıbrıs üzerinde şekillenmektedir. Örneğin 2007 yılında yayınlanan Komisyon raporunda, A.B., “Türkiye’den Kıbrıs’a yönelik ulaştırma alanındaki kısıtlamaları da

⁴²¹ Aksu, “Türkiye – Avrupa Birliği Tam Üyelik Müzakerelerinde Kıbrıs ve Ege Uyuşmazlıkları”, s.25-59

⁴²² https://europa.eu/rapid/press-release_PRES-06-352_en.htm?locale=en, (Çevrimiçi), Giriş: 30.07.2019

⁴²³ Oran, **Türk Dış Politikası, III. Cilt**, s.377

⁴²⁴ <http://www.mfa.gov.tr/bruksel-zirvesi--14-15-aralik-2006.tr.mfa>, (Çevrimiçi), Giriş: 18.08.2019

⁴²⁵ https://www.ab.gov.tr/katilim-muzakerelerinde-mevcut-durum_65.html (Çevrimiçi), Giriş: 30.07.2019

dahil malların serbest dolaşımını sınırlandıran bütün kısıtlamaların kaldırılmasını” istemiştir.⁴²⁶

Tablo 6

KATILIM MÜZAKERELERİNDE SON DURUM (30 HAZİRAN 2016)			
AÇILAN FASILLAR		EK PROTOKOL KARARININ AÇILIŞ KRİTERİ OLDUĞU FASILLAR	
25	BİLİM VE ARAŞTIRMA	1	MALLARIN SERBEST DOLAŞIMI
20	İŞLETME ve SANAYİ POLİTİKASI	3	İŞ KURMA HAKKI ve HİZMET SUNUMU SERBESTİSİ
18	İSTATİSTİK	9	MALİ HİZMETLER
32	MALİ KONTROL	11	TARIM ve KIRSAL KALKINMA
21	TRANS-AVRUPA AĞLARI	13	BALIKÇILIK
28	TÜKETİCİNİN ve SAĞLIĞIN KORUNMASI	14	TAŞIMACILIK POLİTİKASI
6	ŞİRKETLER HUKUKU	29	GÜMRÜK BİRLİĞİ
7	FİKRİ MÜLKİYET HUKUKU	30	DIŞ İLİŞKİLER
10	BİLGİ TOPLUMU ve MEDYA	GKRY' NİN TEK TARAFLI OLARAK BLOKE ETTİĞİ FASILLAR	
4	SERMAYENİN SERBEST DOLAŞIMI		
16	VERGİLENDİRME	2	İŞÇİLERİN SERBEST DOLAŞIMI
27	ÇEVRE	15	ENERJİ
12	GIDA GÜVENLİĞİ, VETERİNERLİK ve BİTKİ SAĞLIĞI	23	YARGI ve TEMEL HAKLAR
22	BÖLGESEL POLİTİKA ve YAPISAL ARAÇLARIN KOORDİNASYONU	24	ADALET, ÖZGÜRLÜK ve GÜVENLİK
17	EKONOMİK ve PARA SİLE POLİTİKA	26	EĞİTİM ve KÜLTÜR
33	MALİ ve BÜTÇESEL HÜKÜMLER	31	DIŞ, GÜVENLİK ve SAVUNMA POLİTİKASI
SİYASİ BLOKAJA TABİ OLMAYAN FASILLAR			
5	KAMU ALIMLARI	34	KURUMLAR
8	REKABET POLİTİKASI	35	DIĞER KONULAR
19	SOSYAL POLİTİKA ve İSTİHDAM		

Kaynak: T.C. A.B. Bakanlığı, https://www.ab.gov.tr/katilim-muzakerelerinde-mevcut-durum_65.html (Çevrimiçi), Giriş: 30.07.2019

G.K.R.Y., esas olarak Kıbrıs sorununun A.B. nezdinde çözülmesi için faal davranmaktadır. Söz konusu faaliyetin A.B. faktörüne dayanmasının iki temel sebebi vardır: **(1)** Gerek Avrupa gerekse uluslararası toplum nezdinde, Kıbrıs sorununun çözülmesi hususunda Rum tarafının gayretli ve istekli olduğunu göstermek, **(2)** A.B. ile ne kadar yakınlaşırsa, sorunun çözümünde o kadar mesafe alabilmektedir.

Kıbrıs sorunda, A.B. üyeliği ile birlikte G.K.R.Y. önemli bir avantaj sağlamıştır. Referandum sonucuna göre Rum tarafı Annan Planını reddettiği halde A.B. üyesi olabilmış iken, Türk tarafı Planı kabul ettiği halde izole edilmektedir. Diğer yandan, sorunun çözümü için AB çerçevesinde dile getirilen önlemler dahi yaşama geçirilememiş, bir yandan acil çözüm vurgusu yapılırken diğer yandan bu yöndeki çabaların tek yanlı kalmasına A.B.’ den tepki gelmemiştir.⁴²⁷ AB, tek yanlı

⁴²⁶ https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1999.pdf (Çevrimiçi), Giriş: 18.08.2019

⁴²⁷ Aksu, “Türkiye – Avrupa Birliği Tam Üyelik Müzakerelerinde Kıbrıs ve Ege Uyuşmazlıkları”, s.25-59

bir çözüm üretirken, Kıbrıs Türk toplumunun üyelik beklentilerini dikkate almadığı gibi, adil ve kalıcı bir çözüme ulaşamamış olmasını da üyeliğin önünde bir engel olarak görmemiştir.⁴²⁸

G.K.R.Y.’ nin Kıbrıs sorunu dışında da dış politika kapsamında manevra alanını genişletmeye çalıştığı görülmektedir. Örneğin, 1998-2000 yılları arasında müzakere süreci devam ederken, her ne kadar toplumda bölünmeye yol açmış olsa da, Kosova krizi sebebiyle Sırbistan’ a uygulanan A.B. ambargosuna uymuştur. Keza 2003 yılında A.B. üyelerinin Irak’ a yönelik, “(Nükleer silahları) Bırak ya da Sonuçlarına Katlanırsın” çağrısına da katılmıştır. O kadar ki, 2004 yılında A.B.’ ye üye olduktan sonra Bağlantısızlar Hareketinden ayrılmıştır. O.G.S.P. içinde de aktif rol oynamaya özen göstermiş, Sudan’ da, Kongo’ da, Bosna Hersek’ te oluşturulan asker ve polis gücüne katkıda bulunmuştur.⁴²⁹ Ayrıca Balkanlarda aday ülke konumunda olan Makedonya’ ya, A.B.’ ye üye olabilmesi için “isim değişikliği” yapması gerektiği hususunda tavır sergilemektedir.⁴³⁰

G.K.R.Y.’ nin müstakil devlet gibi uyguladığı politikalar bununla sınırlı değildir. Bugün kamuoyunda Münhasır Ekonomik Bölge (M.E.B.) olarak da bilinen, deniz yetki alanları hususunda 2003 yılından bu yana faaliyetini geliştirmektedir. Doğu Akdeniz havzasında hidrokarbon yataklarının tespitinde ve petrol ve doğalgaz kaynaklarının çıkarılması için, İsrail, Mısır, Lübnan ile anlaşma yapmaya çalıştığı gibi, Amerikan ve Rus şirketlerine de arama ruhsatı vermiştir. Bunun yanı sıra Fransa ile askeri iş birliği anlaşması imzalamış ve Fransa’ ya deniz üssü tahsis etmiştir. Türkiye’ nin tepkisi sert olmuştur.⁴³¹ Zira Türkiye, G.K.R.Y.’ nin tek başına Kıbrıs Cumhuriyeti sıfatıyla almış olduğu kararları, tüm adayı temsil edemeyeceği sebebiyle tanımadığı gibi, ilgili devletlerin bir araya gelerek M.E.B. paylaşımı yapmadan, “oldu bitti” hamleleri ile kendisinin dışlanarak anlaşma yapılmasını kabul etmemektedir. Halihazırda Türkiye de savaş gemileri eşliğinde deniz yataklarında araştırma yapmaya devam etmektedir. Ancak G.K.R.Y. bu durumu A.B. düzeyine

⁴²⁸ A.y.

⁴²⁹ Sepos, A.g.e., s. 124

⁴³⁰ http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2016.nsf/mfa23_en/mfa23_en?OpenDocument, (Çevrimiçi), Giriş: 29.06.2019

⁴³¹ http://www.mfa.gov.tr/no_39---fransa-ile-gkry-arasinda-imzalanan-savunma-isbirligi-anlasmasi-hk_tr.mfa

taşımıştır. Aralık 2009 Brüksel Zirvesinde yayınladığı deklarasyonda Türkiye’ nin üyelik müzakerelerinde 6 yeni başlığın açılması için ileri sürdüğü iki şarttan birisi, Kıbrıs’ ın deniz yetki alanlarında haklarına saygı gösterilmesi, diğeri ise G.B. Ek Protokolünün kendisini kapsayacak şekilde teşmil edilmesidir.⁴³² Ayrıca deniz yetki alanları sorununu A.B. düzeyine taşımıştır. Nitekim Mart 2018 A.B. Konseyi kararında Türkiye’ ye açık ve net biçimde araştırmalarını durdurması talep edilmiştir.⁴³³

⁴³² http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2016.nsf/mfa23_en/mfa23_en?OpenDocument, (Çevrimiçi), Giriş: 29.06.2019

⁴³³ <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/03/22/european-council-conclusions-on-the-western-balkans-and-actions-by-turkey-in-the-eastern-mediterranean-and-the-aegean-sea-22-march-2018/pdf>, (Çevrimiçi), Giriş: 05.08.2019

SONUÇ

Çalışmamızda Yunanistan' ın ve G.K.R.Y.' nin dış politikalarının Avrupalılaşma süreci incelenmiştir. Devletlerin hassas oldukları “yüksek politika” alanlarından olan dış politikanın uygulanması aşamasında devletler olabildiği ölçüde çıkarlarını korumaya gayret etmektedir. Bu durum A.B. üyeliği kapsamında da geçerlidir. Her ne kadar ulus-üstü bir yapılanma olsa dahi üye devletler A.B. organlarına nüfuz ederek kendi çıkarlarını korumaya ve arttırmaya çalışmaktadır. Bu etki, üye devletlerin ulusal çıkarlarını, bir siyasi aktör olan A.B.' nin siyasi çıkarları ile uyumlaştırarak icra etmeye çalıştıkları gibi, A.B.' nin siyasi çıkarlarıyla örtüşmese bile, gerek pazarlık gücü gerek konjonktürel saikler ile de A.B.' den bağımsız olarak ancak A.B. organlarını kullanarak ulusal çıkarlarını korumaya/arttırmaya yönelme biçiminde de görülebilmektedir. Çalışmamızda örnek olarak alınan Yunanistan' ın ve G.K.R.Y.' nin dış politikalarının Avrupalılaşması kapsamında, A.B' ye uyum sağlanırken, diğer yandan da ulusal çıkarlarını A.B. katına yükleyerek A.B. üyesi olmayan devletlere karşı uyguladığı siyaset incelenmiştir.

Avrupalılaşma kavramı için ortak bir tanım bulunmamakla birlikte, konu üzerine yapılan literatür okumalarında yeni-işlevselciliğin izlerine rastlanmaktadır. Ancak bu durum dış politika konusunda değişmektedir. Devletler, ulus-üstü bir yapı olan A.B.' ye birçok alanda egemenlik haklarını devredebilirken, vergi, dış politika, güvenlik gibi bizzatihi egemen olmanın ölçütlerini taşıyan konularda hassasiyet göstermektedir. Bu durum çalışmamızda örnek olarak sadece Yunanistan ve G.K.R.Y.' de değil, diğer A.B. üyesi devletler için de geçerlidir. Bir başka deyişle, dış politikanın hükümetlerarasıcı niteliğinden dolayı devletler ulusal çıkarlarını takip etmekte ve çıkarlarını arttırabilmek için –gerektiğinde- iş birliğine gitmekte veya pazarlık etmektedir. Çalışmamızın I. Bölümünde hükümetlerarasıcı/liberal-hükümetlerarasıcı yaklaşımda söz konusu pazarlık/ulusal çıkar maksimizasyonu süreçleri teorize edilmiş ve Avrupalılaşma teorilerinde karşılığı olarak “İki Yönlü Avrupalılaşma” kapsamında değerlendirilmiştir.

A.B. üyesi devletler dış politikalarını Avrupalılaştırmaya çalışırken – beklenenin aksine- Avrupa normlarını, politikalarını ulusal düzeye indirmede isteksiz davranmakta, buna karşılık ulusal çıkarlarını Avrupa düzeyine yüklemeye bir o kadar gayretli tutum sergilemektedir. Bu durum aday devletler için daha da dramatiktir. Zira, aday devletlerin üyelik müzakerelerinde dış politika sorunlarının çözülmesi hususunda taviz verilmesi beklenmektedir. Şayet aday devlet ile A.B. üyesi devletlerden biri veya birkaçının ihtilaf yaşaması halinde, ortaya asimetrik bir ilişki çıkmaktadır. A.B.’nin genişleme sürecinden, karar alma mekanizmalarına kadar kritik birçok konuda oybirliği ilkesi geçerli olduğu sürece asimetrik ilişki aday devlet aleyhine devam etmektedir. Tüm bunlara rağmen, A.B. üyelerinin tüm dış politika çıkarlarını A.B. düzeyine yüklediği anlamına gelmemektedir. Çünkü bu durumda tüm üye devletlerin çıkarlarının çatışması vuku bulur ki, bu da A.B.’nin “Dayanışma” ilkesiyle çelişmek anlamına gelmektedir. O zaman yüklemenin bir sınırı olduğu ve bu sınırın da üye devletlerin pazarlık kapasitesi, gücü, ortak çıkarları ile bağlantılı olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir. Ezcümle, dış politikanın Avrupalılaşması, bizatihi hükümetlerarasıcı niteliği sebebiyle, ancak üye devletlerin ortak çıkarlarının bir araya geldiği ölçüde mümkün olabilmektedir. A.B.’nin ortak dış politikasının olmadığı, ancak üye devletlerin dış politika hedeflerini A.B. organları vasıtasıyla gerçekleştirmeye gayret ettiği söylenebilir. Hal böyle iken aday devletlerin dış politikalarının Avrupalılaşması, özellikle üye devletler ile herhangi bir ihtilafın tarafı olmaları durumunda, mümkün görünmemektedir. Hatta böyle bir yaklaşım da hakkaniyetli değildir. Dış politikanın hükümetlerarasıcı özelliği sebebiyle bugün dahi dış politikada “Avrupalı” kimliğini oluşturmak halihazırda zor görünmektedir.

2009 Lizbon Antlaşması ile her ne kadar Avrupa Parlamentosu karar alma sürecinde daha fazla rol oynamaya başlasa da, O.G.D.P. kapsamında yine üye devletler son sözü söylemektedirler. Özellikle, A.B. zirvelerinde, Bakanlar Konseyi toplantılarında, Dış Politika Konseyinde herhangi bir üye devletin çıkarının aleyhine karar alınamamaktadır. Nitelikli çoğunluk mekanizmasının işlerlik kazandığı gümrük vd. konularda da üye devletlerin çıkarları devreye girmekte ve I. Bölümde Moravscik’ in belirttiği gibi iç politika çıkarları ulusal çıkarlar olarak Brüksel’ de

pazarlık konusu olmaktadır. Örnek olarak, A.B.’ nin K.K.T.C. için çıkardığı mali yardım ve doğrudan ticaret tüzüklerinin işlerlik kazanamamasının yegane sebebinin G.K.R.Y.’ nin Yunanistan ile birlikte, A.B. üyeleri ve A.B. kurumları nezdinde yürüttüğü lobi faaliyeti olduğu söylenebilir.

Avrupa Parlamentosu’ nun ve ulusal parlamentoların dış ilişkilerde ağırlığının hissedildiği yegane alan A.B.’ nin genişlemesidir. Her ne kadar O.G.D.P. kapsamında A.P. kararlarının yaptırım gücü olmasa da, alınan kararlar ve hazırlanan raporlar hem Komisyon hem de A.B. Konseyi kararlarında ağırlığını hissettirmektedir. Ayrıca Lizbon Antlaşması ile aday devletlerin A.B. üyesi olabilmeleri nihai aşamada A.P. ve ulusal parlamentolarda gerçekleştirilecek oylama ile sonuçlandırılmaktadır. Uzun yıllar boyunca A.P.’ de etkili lobicilik faaliyeti sayesinde Türkiye aleyhine çok sayıda karar alınmasını sağlayan Yunanistan ve G.K.R.Y.’ nin çıkarları gereği Türkiye’ den taviz alamadıkları sürece, Türkiye’ nin mevcut A.B. içi mekanizmaları ölçüsünde A.B. üyesi olma ihtimali bulunmamaktadır. Ayrıca halihazırda A.B. ile müzakere başlıklarının sekiz tanesinin kapalı olması ve altı tanesinin G.K.R.Y. tarafından blokeli olması sebebiyle de Türkiye – A.B. ilişkileri çıkmaza girmiştir.

Karar alma mekanizmalarında üye devletlerin tek başına belirleyiciliği aday devletlerle aralarında var olan dengenin üye devlet lehine bozulmasına sebep olmaktadır. Zira aday devletlerin gerek A.B. gerekse A.B. üyesi devletlerle çıkarları ölçüsünde pazarlık yapabilme ihtimalleri çok zayıftır. Bunun başlıca sebebi, oybirliği ile karar alma kuralı olmakta, devletlerin nitelikli oy oranı düşük olsa da, Birliğin geleceğini etkileyen kararlarda –örneğin A.B. zirveleri, O.G.D.P- tek başlarına kader belirleyici olmaktadır. Aday devlete karşı üye devletlerin kendi çıkarlarına uygun olan politikaları A.B. organları vasıtasıyla dayatma gayreti, aday devlet için adeta üyelik koşulu olarak tecessüm etmektedir. Nitekim tezimizde örnek olarak yer aldığı üzere, üye devlet olan Yunanistan’ ın A.B. zirvelerinde veto seçeneğini kullanma tehdidi ile aşama aşama Kıbrıs sorununu Avrupalılaştırdığı ve nihayetinde G.K.R.Y.’ yi Kıbrıs’ ın tamamını temsilen A.B. üyesi olmasının yolunu açtığı görülmektedir.

Yunanistan' ın Türkiye aleyhine yürüttüğü dış politikanın A.B. nezdinde etkili olması sadece Yunanistan' ın Birlik nezdinde etkinliği ile açıklanamamalıdır. Örneğin Almanya' nın A.B. siyasetinden farklı olarak Yugoslavya' nın dağılması sürecinde aktif rol oynamasına rağmen Birlik içinde tepki almamışken, Yunanistan' ın –isim sorunu sebebiyle- Makedonya' ya tek taraflı ambargo uygulaması tepki yaratmıştır. Öyle ki, Avrupa Komisyonu Roma Antlaşması' nın 169.maddesi gereğince A.B.A.D.' a başvurması ihtimaline karşılık ambargoyu kaldırmak zorunda kalmıştır. Bu durumda Yunanistan' ın Türkiye' ye karşı yürüttüğü koşulluluk politikasının etkili olmasının iki dayanağı olduğu sonucuna varılabilir: **(1)** Yunanistan' ın O.G.D.P. ile uyumu **(2)** Birlik üyesi büyük devletlerin Türkiye ile olan ilişkileridir.

Yunanistan' ın 1980' li yılların başlarında A.B. nezdinde yürüttüğü ulusalcı politikalar nedeniyle A.B. ile uyumunu sağlayamamış, bilakis Börzel' in “ayak sürme” siyaseti (Bkz. I. Bölüm) gereği Birlik dış politikasından kendisini azade tutmaya gayret etmiştir. Bu durum sadece ulusal politikalarını Birliğe uyumlaştırmamaktan ibaret kalmamış, kendi politikalarını Birlik katına yüklemeyi - içişlerine müdahale kaygısıyla- uygun bulmamıştır. Yunan siyasi kültüründe gelenekçi/yenilikçi çekişmesinin tezahürü olarak bu durum görülebilir. Netice itibariyle “Yunanlılık” kimliği ağır basmış ve siyaseten “Avrupalılık” kimliğine dönüşüm gerçekleşmemiştir.

Yunanistan 1980' lerin ikinci yarısına kadar Türkiye' ye karşı etkili siyaset yürütememişken, Türkiye' nin 1987' de tam üyelik başvurusunda bulunması ve aynı dönemde Yunanistan' ın A.S.İ.' ye uyum sağlama çabası dengenin Yunanistan lehine bozulmasına sebep olmuştur. Nitekim Yunanistan 1990' ların ikinci yarısından itibaren A.B. nezdinde yürütmeye başladığı uyum siyaseti sayesinde Türkiye' ye karşı göreceli olarak güçlenmiştir. Avrupalılaştırmanın kavramının temeli olan A.B. ile “uyum” sürecini gözettiği ölçüde, A.B. nezdinde Türkiye' ye baskı kurabilmiş ve sorunlarını A.B. katına yükleyebilmiştir. Şüphesiz ki bu uyum sürecinin yolu başta ekonomi olmak üzere ortak güvenlik ve savunma politikalarına katkıda bulunmaktan, bir başka deyişle Avrupa Birliği ile yakınlaşmaktan geçmiştir.

İkinci olarak, gerek A.P. nezdinde gerekse büyük devletlerin iç siyasetinde Türkiye aleyhtarlığı ile bilinen grupların etkinliği Yunanistan ve G.K.R.Y. lobcilik faaliyetlerinin başarısını olumlu yönde etkilemektedir. Türkiye aleyhinde alınan A.P. kararlarında Hristiyan Demokrat ve Radikal Sosyalist partilerin ağırlığının olması, keza 1997 Lüksemburg zirvesinde Hristiyan Demokratların iktidarda olduğu Almanya' nın Türkiye aleyhine tutum takınması, 2005 yılında sağ tandanslı Nicolas Sarkozy' nin Fransa Cumhurbaşkanı olmasıyla birlikte, tam üyelik yerine imtiyazlı ortaklık statüsünün dile getirilmesi, Avusturya' nın sağ muhafazakar siyasetçilerinin Türkiye karşıtı siyaset gütmesi konjonktürel olarak Yunanistan' ın manevra alanını genişletmiştir. Dolayısıyla Yunanistan' ın her zaman Türkiye' ye karşı tek başına güçlü siyaset izleyemediği ancak oybirliği ile karar alma durumunda etkin olduğu, diğer durumlarda A.B.' nin ve üye devletlerin Yunanistan ve hatta Türkiye ile ilişkilerinin dış politika (sorunlarının) Avrupalılaşmasında esas belirleyici faktör olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Nitekim Ege denizinde yaşanan iki ülke ihtilafında A.B., sorun çözümü için U.A.D.' ye gidilmesi yönünde bildirim yapmış olmakla birlikte herhangi bir yaptırım mekanizması öngörmemişken, Kıbrıs sorununun çözümünde daha aktif rol oynamış ve garantörlük antlaşmalarını hiçe sayarak G.K.R.Y.' yi Birlik üyesi olarak kabul etmiştir. G.K.R.Y.' nin birlik üyesi olması sebebiyle de Türkiye' nin G.B. ek protokolünü teşmil ettirmemesi sebebiyle, Konsey kararıyla 8 müzakere başlığı açılamamaktadır. Bu noktada **“de facto”** olarak Türkiye' ye yaptırım uygulandığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Bir görüşe göre, Yunan dış politikasının A.B. ve diğer üye devletler ile ortak siyasetine nüfuz etmesine, A.B. ile birlikte ulusal çıkarlarını gerçekleştirmeye çalışmasına, A.B.' nin bağımsız bir uluslararası aktör olmasına rağmen, Yunan dış politika sisteminin tam olarak Avrupalılaştığı söylenemez. Bununla ilgili faktörler şu şekilde sıralanabilir: **“(1) A.B. nin Yunanistan' a etkili bir güvenlik ve savunma sistemi sunmamış olmasıdır.** Her ne kadar A.B. üyeliği Yunanistan' ın uluslararası pozisyonunu güçlendirse de, her ne kadar G.K.R.Y.' nin A.B.' ye üyeliği ve ulusal çıkarların güçlendirilmesini sağlasa da, halihazırda A.B.' nin Yunanistan' ın ulusal

egemenliğini ve bağımsızlığını garanti edemediği düşüncesi hakimdir.⁴³⁴ (2) Avrupa normları ve değerleri dış politika karar alma sürecine nüfuz edememiştir. Halihazırda ulusal aktörler karar alma mekanizmasında etkindir. (3) Yunanistan’ ın ulusal çıkarlarını A.B. katına taşıması taktikseldir. Avrupalılaşıma değildir. (4) Avrupa kültürü Yunan klientelist düşüncesinde kaybolmuştur. Ortodoks Yunan kültürünün “yabancıardan korunması” güdüsü baskın çıkmaktadır. Ayrıca A.B. fonlarının Yunan klientelizminde kaybolduğu raporlarla da sabitlenmiştir.⁴³⁵ (5) Yunan siyasetinde var olan gelenekçi/yenilikçi çatışması Avrupalılaşıma sürecinde de tezahür etmektedir.”⁴³⁶ Ayrıca Kavakas’ a göre, Yunanistan’ ın A.B. üyeliği, gelenekçiler arasında Yunan değerlerini tehdit olarak algılanmakta ve Yunanistan Ortodoks Avrupa ülkelerinin parçası olarak görülmektedir.⁴³⁷

G.K.R.Y.’ nin dış politikasının Avrupalılaşıması, ağırlıklı olarak Kıbrıs sorunu üzerinden incelenmiştir. Zira 1990’ lı yıllara kadar Yunanistan’ ın angajmanında olan Kıbrıs sorunu, 1990’ lı yılların ikinci yarısından itibaren A.B. düzeyine yüklenmesi sonucu A.B. bizzat taraf olmuştur. A.B.’ nin taraf olmasıyla birlikte, aday devlet Türkiye’ nin önüne bir koşul olarak sunulmaya başlamıştır. 2002 Kopenhag ve 2003 Selanik zirvelerinde G.K.R.Y.’ nin –Kıbrıs sorunu çözülmesi bile- A.B. üyesi olacağının taahhüt edilmesi Kıbrıs sorununun çözülmesini zorlaştırmıştır. Keza 2004 yılında G.K.R.Y. üye olduktan sonra, A.B.’ nin mali yardım ve doğrudan ihracat tüzüklerini bloke etmesi, K.K.T.C. ile görüşmelerinde kendisine avantaj sağlamaktadır. Keza Türkiye’ nin 2005 yılında deklarasyonu karşısında müzakereler çerçevesinde 35 fasıldan 6 tanesini bizzat bloke ederek aday devlet Türkiye’ ye karşı kendisine göreceli olarak üstünlük sağlamaktadır. Zira Türkiye’ nin aday devlet olması ve A.B.A.D’ in genişleme müzakerelerinde rol oynayamaması sebebiyle hukuki ve siyasi olarak A.B. nezdinde girişimde bulunma imkanı bulunmamaktadır. Müzakerelerin oybirliği esasıyla yürütülmesi üye devlet G.K.R.Y.’ yi aday devlet Türkiye karşısında avantajlı kılmıştır. Ayrıca Türkiye’ nin

⁴³⁴ Tsardanidis, Stavridis, “**The Europeanisation of Greek Foreign Policy ...**”, s.230

⁴³⁵ Council of Europe’s Group of States Against Corruption (GRECO), Athens News, 10 January 2003, A05

⁴³⁶ Tsardanidis, Stavridis, “**The Europeanisation of Greek Foreign Policy ...**”, s.232

⁴³⁷ Dimitrios Kavakas, “Greece”, **The Foreign Policies of EU Member States**, (Ed.) Ian Manners-R. Whitman s.152

adaylık sürecinin gözlemlendiği temel belge olan A.B. Komisyonu İlerleme raporlarında (daha sonra ülke raporu olmuştur) A.B.’nin üye devlet olan Yunanistan’ın ve G.K.R.Y.’nin resmi söylemlerinin izdüşümü ifadelerin bulunması ve aday devlet olan Türkiye’ye tek taraflı olarak -herhangi bir karşı görüş imkanı sunmaksızın- yansıtılması, Türkiye – Yunanistan/G.K.R.Y. ilişkilerinde var olan asimetriyi devam ettirmektedir.

G.K.R.Y.’nin Yunanistan ile kıyaslandığında dış politikasının (sorunlarının) Avrupalılaşmasının daha rasyonel bir süreçten geçtiği söylenebilir. Yunanistan’ın ilk zamanlardaki uzaklaşma eğilimi G.K.R.Y.’de olmamıştır. Zira öncelikli ve esas amacın Kıbrıs sorununu kendi çıkarları lehine çözecek başlıca aktörün -Türkiye’nin de aday devlet olması nedeniyle- A.B. olduğunu görmüştür. Dolayısıyla A.B. ile herhangi bir “uyumsuzluk” yaşamadan, 6 yıl gibi kısa bir zaman zarfında tam üye olmuştur. Şüphesiz ki böyle kısa zaman zarfında A.B.’ye tam üye olmasının tek sebebi Birlik politikalarına uyum sağlamak değildir. Küresel bir siyasi aktör olmaya eğilen A.B., Kıbrıs sorununu kendi çıkarı doğrultusunda çözebilmek için hem uluslararası hukuk prensiplerine (örneğin ahde vefa) hem antlaşmalar hukukuna (Londra ve Zürih Antlaşmaları) aykırı tutum sergilemiştir. Kıbrıs sorununa taraf olan aday devlet Türkiye’nin tezleri tümüyle yok sayılmıştır.

G.K.R.Y.’nin dış politikasının Avrupalılaşmasında tıpkı Yunanistan gibi uyum ve yansıtma aşamalarının yanı sıra, dış politika kimliğinin “Avrupalı” olması yönünde adımları da yok değildir. G.K.R.Y. resmi internet sitesine bakıldığında⁴³⁸ özellikle A.B. organlarında daha çok Avrupalı kimliği ile uluslararası siyasette var olmaya çalıştığı görülmektedir. Ancak daha önce Tsarnidis ve Stavridis’in vurguladığı üzere bunun bir kimlik inşasından ziyade “taktiksel” bir yaklaşım olduğu söylenebilir.

2010 yılında G.K.R.Y.’nin Kıbrıs adasının çevresinde bulunan zengin petrol ve doğalgaz yataklarının işletilmesi kapsamında, İsrail ile Münhasır Ekonomik Bölge (M.E.B.) antlaşması imzalaması, bu devletin dış politikasının Avrupalılaşmasına farklı bir boyut getirmiştir. G.K.R.Y. küçük bir devlet olmasına rağmen, A.B.

⁴³⁸<http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2016.nsf/All/5CDA7223B1A91A5FC2257F9C0042B2EB?OpenDocument>, (Çevrimiçi), Giriş: 09.08.2019

üyeliğinin yarattığı kaldıraç etkisiyle hem Türkiye' ye hem K.K.T.C.' ye karşı etkin siyaset uygulama fırsatı yakalamıştır hem de A.B. güvenlik şemsiyesi altında Doğu Akdeniz' de yaşanması muhtemel bir çatışmada kendisini koruma altına almıştır.

G.K.R.Y, Yunanistan' ın aksine üye olduğu tarihten itibaren A.B. politikalarına olabildiğince uyum sağlama eğilimindedir. Bunun başlıca iki sebebi vardır: **(1)** K.K.T.C. ile müzakerelerinde A.B. desteğini sağlamak **(2)** Doğu Akdeniz' de hidrokarbon aramalarında ve M.E.B. kapsamında Türkiye ile yaşadığı ihtilaflarda A.B. desteğini almaktır. Nitekim 22 Mart 2018 yılında Avrupa Konseyi' nin aldığı karar ile A.B. bizzat ihtilafa dahil olmuştur.⁴³⁹ Söz konusu kararın 12-14. Maddelerinde Türkiye' nin Doğu Akdeniz' deki faaliyetleri “yasadışı” olarak nitelendirilmiş ve G.K.R.Y. ile Yunanistan ile “tam dayanışma” içinde olduğunun altını çizmiştir. Türkiye'yi Doğu Akdeniz' deki faaliyetleri durdurmaya, Kıbrıs'ın egemen haklarına saygı duymaya ve doğal kaynaklarını A.B. hukukuna ve uluslararası hukuka göre araştırmaya ve yararlanmaya çağıran Konsey “Kıbrıs Cumhuriyeti” ni de dahil tüm A.B. üye ülkeleri ile olan ilişkileri normalleştirme talebinde bulunmuştur. Söz konusu açıklamaya bakıldığında açık ve net biçimde Yunan/Rum söylemini devam ettirdiği görülmektedir. 15 Temmuz 2019 tarihinde A.B. Dış İlişkiler Konseyi' nin açıklamasında⁴⁴⁰ Türkiye' nin Doğu Akdeniz' deki hidrokarbon arama faaliyetlerini sona erdirmemesi sebebiyle yaptırım kararı alındığını ilan etmiştir. Bu kapsamda Kapsamlı Hava Taşımacılığı Anlaşması ile ilgili müzakereleri askıya almış ve Ortaklık Konseyi'ni ve AB-Türkiye'nin üst düzey diyaloglarını daha fazla devam ettirmeyeceğini vurgulamıştır. 16 Temmuz 2019 tarihinde Türk Dışişleri Bakanlığı' nın açıklamasında⁴⁴¹ hayli sert ifadeler kullanılmış, aramaların devam edeceği ve 2004 yılında A.B.' nin Kıbrıs Türklerine destek olma sözünü tutmamasından dolayı Türkiye' ye herhangi bir söz söyleme hakkı olmadığı ifade edilmiştir. A.B.' nin Türkiye' ye karşı politikası 2019 Türkiye

⁴³⁹ <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/03/22/european-council-conclusions-on-the-western-balkans-and-actions-by-turkey-in-the-eastern-mediterranean-and-the-aegean-sea-22-march-2018/pd> (Çevrimiçi), Giriş: 05.08.2019

⁴⁴⁰ <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/07/15/turkish-drilling-activities-in-the-eastern-mediterranean-council-adopts-conclusions/> (Çevrimiçi), Giriş: 05.08.2019

⁴⁴¹ http://www.mfa.gov.tr/no_206_-ab-disiliskiler-konseyi-nin-aldigi-kararlar-hk.tr.mfa (Çevrimiçi), Giriş: 19.08.2019

Raporunda da tezahür etmiş, Yunanistan ile Ege’ de yaşanan karasuları sorununa karşı 1995 yılında T.B.M.M.’ nin aldığı “casus belli” kararını “tehdit” olarak görmeye devam etmiştir. Keza M.E.B. kapsamında gerçekleştirilen hidrokarbon aramaları, G.B. ek protokolünün G.K.R.Y’ ye teşmil edilmesi konuları da raporda yerini almıştır.⁴⁴²

Her ne kadar G.K.R.Y.’ nin A.B.’ ye üyeliğinin doğal sonuçlarından birisi olarak, Yunanistan ile birlikte ikili bir veto mekanizması işlevi yürütebileceği düşünülse de, alternatif bir görüşe göre⁴⁴³, G.K.R.Y.’ nin dış politikasının Avrupalılaşmasının doğrudan sonucu, söz konusu ülkenin Yunanistan ile bağlarının zayıflaması durumudur. Nitekim 2005 yılından itibaren Yunanistan’ ın Kıbrıs sorununu tamamen G.K.R.Y. tekeline bıraktığı gözden kaçırılmamalıdır. “Yunanistan’ ın bu “yükten” kurtulmak istemesinin birtakım sebepleri vardır: **Birincisi**, Euro alanında olan Yunanistan’ ın birtakım kriterleri yerine getirebilmek için savunma harcamalarını azaltmak istemektedir. **İkinci** olarak, Yunanistan, Birlik nezdinde pazarlık gücünü farklı alanlara (Euro, Adalet ve İçişleri vd.) kaydırmak istemektedir. Ayrıca A.B. nezdinde sürekli Türkiye ile çatışan bir Yunanistan imajı uyandırmak istememektedir. **Üçüncü** olarak, Yunanistan, A.B. üyeliğinin avantajlarını kullanarak, Türkiye ile olan ilişkilerini güçlendirmek istemektedir.”⁴⁴⁴

Sonuç itibariyle Türkiye’ nin Yunanistan ve G.K.R.Y. ile yaşadığı ihtilafların Avrupalılaşması ile birlikte bizzat A.B. ülkeler arası yaşanan sorunların tarafı olmuştur. Bu durum A.B.’ ye aday devlet olan Türkiye’ nin dezavantaj teşkil etmektedir. Ancak göz ardı edilmemesi gereken bir husus da, Yunanistan ve G.K.R.Y’ nin A.B. ve diğer üye devletlerle uyum içinde olduğu sürece Türkiye ile ilişkilerini asimetrik olarak sürdürebileceğidir. Her ne kadar A.B. zirvelerinde ve O.G.D.P. kapsamında oybirliği mekanizması geçerli olsa da, dış politika harici konularda (Mali yardım, gümrük vd.) karar alma süreçlerinde A.B. kurumlarında lobicilik faaliyetleri ile pazarlık kapasiteleri, Birlik politikalarına uyumu ve diğer üye ülkelerle işbirliği geliştirebilme ölçüsüyle sınırlanmaktadır. Bir başka deyişle, söz

⁴⁴² https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2019_trkiye_raporu-tr.pdf (Çevrimiçi), Giriş: 31.08.2019

⁴⁴³ Sepos, **A.g.e.**, s.127

⁴⁴⁴ Sepos, **A.g.e.**, s.130

konusu iki ülke oybirliği mekanizmasının işlediği konularda tek başlarına Türkiye ile olan ilişkilerinde doğrudan doğruya g kazanmakta, Türkiye' nin adaylık sürecinin takip edildiği ilerleme raporlarında veya diğer konularda ise A.B. karar organlarında pazarlık ve özellikle lobicilik faaliyetleri ile dolaylı yoldan Türkiye' ye baskı kurabilmektedir. Bu yüzden Yunanistan' ın Kıbrıs sorunundan kademeli olarak çekilerek G.K.R.Y.' ye devrettiği ve kendisinin A.B. nezdinde konumunu güçlendirmek üzere diğer alanlara yöneldiği vakidir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Aksu, Fuat: **Türk – Yunan İlişkileri: İlişkilerin Yönelimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir İnceleme**, Ankara, SAEMK Yayınları, 2001
- Arı, Tayyar: **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, Alfa Yayınları, Ekim 2004
- Bilsel, M. Cemil: **Lozan II. Cilt**, Sosyal Yayınları, Eylül 1998, İstanbul
- Cini, Michelle (Ed.): **European Union Politics**, Second Edition, Oxford Press, 2007
- Clogg, Richard: **Modern Yunanistan Tarihi**, İletişim Yayınları, 2.Baskı 2007, (Çev. Dilek Şendil)
- Clogg, Richard: **Yunanistan’ ın Kısa Tarihi**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, Ekim 2015, (Çev. Dilek Şendil)
- Cowles, M. Green, Caporaso, James, Risse, Thomas: **Transforming Europe**, Cornell University Press, 2001
- Dedeoğlu, Beril (Der.): **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Boyut Kitapları, 1.Baskı, 2003
- Demirtaş Coşkun, Birgül: **Türkiye-Yunanistan Eski Sorunlar, Yeni Arayışlar**, ASAM Yayınları, 2002
- Dinan, Desmond: **Avrupa Birliği Tarihi**, (Çev. Hale Akay), Kitap Yayınları, 1.Baskı 2008
- Eliassen, Kjell A.: **Foreign and Security Policy in the European Union**, Sage, 1998
- Featherstone, Kevin, Radaelli, M. Claudio: **The Politics of Europeanization**, Oxford University Press, 2009

- George, Stephen: **Politics and Policy in the European Community**, Oxford: Clarendon Press, 1985
- Grabbe, Heather: **The EU's Transformative Power**, Palgrave Macmillan, 2006
- Griffiths, Martin C, Roach, Steven, Salamon, M. Scott: **Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler**, Nobel Yayınları, 2.Basım Ekim 2011
- Gross, Eva: **The Europeanization of National Foreign Policy, Continuity and Change in European Crisis Management**, Palgrave, 2009
- Haas, Ernest: **The Uniting of Europe, Political, Social and Economical Forces 1950-1957**, Stanford University Press, 1968
- Haas, Ernest: **Beyond the Nation State**, Stanford University Press, 1968
- Hix, Simon: **The Political System of European Union**, 2nd Edition, Palgrave Macmillan, 2005
- Jones Erik, Menon Anand, Weatherill Stephen (Ed.): **The Oxford Handbook of The European Union**, Oxford University Press, 2012
- Karluk, Rıdvan: **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 9.Baskı Mayıs 2007
- Karluk, Rıdvan: **Avrupa Birliği, Kuruluşu, Gelişmesi, Genişlemesi, Kurumları**, Beta, 11.Baskı, Şubat 2014
- Kassimeris, George: **Europe's Last Red Terrorists: The Revolutionary Organization 17 November**, Europe' s Last Red Terrorists, Hurst&Company London, 2001
- Keukeleire, Stephan, Macnaughtan Jennifer: **The Foreign Policy of European Union**, Palgrave, 2008
- Kurumahmut, Ali: **Ege'de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar**, Türk Tarih Kurumu,1998
- Lindberg, Leon N.: **The Political Dynamics of European Integration**, Stanford, Princeton University Press, 1971

- Milward, Alan: **The Rescue of The Nation State**, 2nd Edition, Routledge, 2000
- Oran, Baskın: **Türk Dış Politikası, II. Cilt**, İletişim Yayınları, 8.Baskı, 2005
- Oran, Baskın: **Türk Dış Politikası, III. Cilt**, İletişim Yayınları, 1.Baskı, 2012
- Özkan, Tuncay: **Operasyon**, Doğan Yayınları, 2000
- Rosamond, Ben: **Theories of European Integration**, Palgrave, 2000
- Schimmelfenning, Frank, Sedelmeier, Ulrich (Ed.): **The Europeanization of Central and Eastern Europe**, Cornell University Press, 2005
- Sepos, Angelos: **The Europeanization of Cyprus-Polity, Policies and Politics**, Palgrave, 2008
- Smith, Karen E.: **European Union Foreign Policy in a Changing World**, Polity, 2003
- Sönmezoğlu, Faruk: **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der Yayınları, 2004
- Tekeli, İlhan İlkin, Selim: **Türkiye ve Avrupa Topluluğu: Ulus Devletini Aşma Çabasındaki Avrupa'ya Türkiye'nin Yaklaşımı**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1993
- Tonra, Ben: **The Europeanisation of National Foreign Policy**, Ashgate, 2001
- Tonra, Ben, Christiansen, Thomas: **Rethinking European Union Foreign Policy**, Manchester University Press, 2004
- Uslu, Nasuh: **Türk Dış Politikası Yol Ayırımında**, Anka Yayınları, 2006
- Uzgel, İlhan: **Ulusal Çıkar ve Dış Politika**, İmge Kitabevi, 2004
- Wallace, Hellen, Wallace, William, Pollack, Mark A. (Ed.): **Policy Making in the European Union**, Oxford University Press, 2005
- Wiener Antje, Diez, Thomas: **European Integration Theory**, New York, Oxford University Press, 2004

MAKALELER

- Açıkmeşe, Sinem Akgül: “Uluslararası İlişkiler Teorileri Işığında Avrupa Bütünleşmesi”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 1, Sayı 1 (Bahar 2004), s.1-32
- Açıkmeşe, Sinem Akgül: “Avrupa Birliğinde Genişleme”, (Ed.) Belgin Akçay, İlke Göçmen, **Avrupa Birliği, Tarihçe, Teoriler, Kurumlar, Politikalar**, 3.Baskı, Eylül 2016, s.725-743
- Agnantopoulos, Apostolos: The Europeanization of National Foreign Policy: Explaining Greek Support for Turkey’s Accession, **Southeast European and Black Sea Studies**, 2013, 13:1, s.67-87
- Aksu, Fuat: “Uyuşmazlık – Çatışma – Kriz Ekseninde Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı ve Türkiye, s.1-5” t.y.
- Aksu, Fuat: “Türkiye – Avrupa Birliği Tam Üyelik Müzakerelerinde Kıbrıs ve Ege Uyuşmazlıkları”, **Türkiye – AB İlişkileri: Dış Politika ve İç Yapı Sorunsalları**, Mehmet Seyfettin Erol ve Ertan Efegil (Der.), Ankara: Alp Yay.,2007, s. 25-59
- Aksu, Fuat: Türk-Yunan İlişkileri, Kıbrıs Sorunu, AB: Türkiye’nin Gordion Düğümü, Fuat Aksu, Yayınlanmamış Makale, 2011, s.1-35
- Aksu, Fuat: Türkiye – Avrupa Birliği Tam Üyelik Müzakerelerinde Kıbrıs ve Ege Uyuşmazlıkları, **Türkiye – AB İlişkileri: Dış Politika ve İç Yapı Sorunsalları**, Mehmet Seyfettin Erol ve Ertan Efegil (Der.), Ankara: Alp Yay.,2007, s. 25-59
- Arıkan, Harun: “Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde Yunanistan Faktörü”, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi No:28, Mart 2003, s.116-140

- Bickerton, Christopher J.: The New Intergovernmentalism: European Integration in the Post-Maastricht Era, **Journal of Common Market Studies**, Cilt:53, No:4, 2015, s.703-722
- Börzel, Tanja A.: "Pace-Setting, Foot-Dragging and Fence Sitting. Member State Responses to Europeanization", **Queen's Papers on Europeanisation** no.4 /2001
- Börzel, Tanja A.: "Shaping and Taking EU Policies: Member State Responses to Europeanization", **Queen's Papers on Europeanisation** No.2/2003
- Börzel, Tanja A.: "Towards Convergence in Europe? Institutional Adaptation to Europeanisation in Germany and Spain", **Journal of Common Market Studies**, Vol.39 No.4, s.573-596
- Börzel, Tanja A.: "Shaping and Taking EU Policies: Member State Responses to Europeanization", **Queen's Papers On Europeanisation** No.2/2003
- Börzel, Tanja, Risse A. Thomas: "Conceptualizing the Domestic Impact of Europe", (Ed) Kevin Featherstone, M. Claudio Radaelli, **The Politics of Europeanization**, Oxford University Press, 2009, s.57-83
- Bulmer, Simon J.: "Domestic Politics and European Community Policy-Making", **Journal of Common Market Studies**, Vol.21, No.4, 1983, s.349-363
- Bulmer, Simon J., Radaelli Claudio M.: "The Europeanisation of National Policy?", **Queen's Papers On Europeanisation** No.1/2004
- Burgess, Michael: "Federalism and Federation", **European Union Politics**, (Ed.) Michelle Cini, 2nd Edition, Oxford Press, 2007, s.69-84

- Checkel, Jeffrey T.: "Social Construction and Integration," **Journal of European Public Policy**, Vol. 6, No: 4, 1999, s.545-560
- Cini, Michelle: "Intergovernmentalism", (Ed.) Michelle Cini, **European Union Politics**, 2nd Edition, Oxford Press, 2007, s.99-116
- Coulumbis T.-Yannas P.: "Greek Foreign Policy Priorities for the 1990's", **Greece in a Changing Europe**, (Ed) Kevin Featherstone – Kostas Ifantis, Manchester University Press, 1994, s.160-176
- Coulumbis, Theodore A: "Introduction: The Impact of EC Membership on Greece's Foreign Policy Profile", **Greece and EC Membership Evaluated**, (Ed), Panos Kazakos-P.C. Ioakimidis, Pinter Publisher's Ltd.1994, s.13-24
- Dover, Robert: "The EU's Foreign, Security and Defence Policies", (Ed.) Michelle Cini, **European Union Politics**, 2nd Ed. 2007, s.237-253
- Economides, Sypros: "**The Europeanisation of Greek Foreign Policy**", *West European Politics*, 28:2, 2005, s.471-491
- Exadaktylos, Theofanis: *The Case of EU involvement in the Western Balkans: Europeanizing Greek Foreign Policy*, **Working Paper presented at the ECPR Joint Sessions**, Rennes, 11-16 April 2008, s.1-27
- Featherstone, Kevin: "Introduction", **Greece in a Changing Europe**, (Ed.) Kevin Featherstone–Kostas Ifantis, Manchester University Press, 1994, s.3-17
- Grabbe, Heather: "Europeanization goes East: Power and Uncertainty in the EU Accession Process", **The Politics of Europeanization**, (Ed.) Kevin Featherstone, Claudio M. Radaelli, Oxford, 2009, s.303-331

- Grabbe, Heather: “How Does Europeanization Affect CEE Governance? Conditionality, Diffusion and Diversity”, **Journal of European Public Policy** 8:6, 2001, s.1013-1031
- Günay, Defne: “Avrupalılaşıma”, (Ed.) Belgin Akçay, İlke Göçmen, **Avrupa Birliği, Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar**, Seçkin Yayınları, 3.Baskı, Eylül 2016, s.745-765
- Hatip, Emine: **Avrupa Birliği Karar Alma Mekanizmalarında Kıbrıs Sorunu ve Sürecin Sonu Annan Belgesi (1990-2004)**, KUSAD - Cilt:1, Sayı:1, 2018, s.74-98
- Hoffman, Stanley: Obsolete or Obsolete? The Fate of the Nation State and the Case of the Western Europe, **Daedalus**, Vol.95, No.3, Summer 1966, s.862-915
- Ifantis, Kostas: “Yunan-Türk Yakınlaşmasının Yansımaları: Yunanistan’ ın İlişkilendirme Stratejisinin Sistemsel Gereklilikleri”, (Çev.) Birgül Demirtaş Coşkun, **Türkiye-Yunanistan Eski Sorunlar, Yeni Arayışlar**, ASAM Yayınları, 2002, s. 87-103
- Ioakimidis, P.C.: “Contradictions in the Europeanisation Process”, **Greece in a Changing Europe**, (Ed) Kevin Featherstone–Kostas Ifantis, Manchester University Press, 1994, s.33-53
- Ioakimidis, P.C.: “The Europeanization of Greece: An Overall Assessment”, **Europeanization of Southern Periphery**, (Ed) Kevin Featherstone–George Kazamias, Frank Cass, 2001, s.73-95

- Ioakimidis, P.C.: “The Europeanization of Greece: An Overall Assessment”, **South European Society and Politics**, June 2000, 73-94
- Jensen, Carsten Stroby: “Neo-functionalism”, (Ed.) Michelle Cini, **European Union Politics**, 2nd Edition, Oxford Press, 2007, s.85-98
- Jorgensen, Knud Erik: “European Foreign Policy: Conceptualising the Domain”, **Contemporary Foreign Policy**, (Ed.) Walter Carlsnaes, Helene Sjursen, Brian White, Sage 2004, s.32-57
- Kahraman, Sevilay: Avrupa Bütünleşmesi Kuramları: 1950-1970 Yılları, (Ed.) Belgin Akçay, İlke Göçmen, **Avrupa Birliği, Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar**, Seçkin Yayınları, 3.Baskı, Eylül 2016, s.111-128
- Kahraman, Sevilay: Avrupa Bütünleşmesi Kuramları: 1980 Sonrası, (Ed.) Belgin Akçay, İlke Göçmen, **Avrupa Birliği, Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar**, Seçkin Yayınları, 3.Baskı, Eylül 2016, s.131-159
- Kavakas, Dimitrios: “Greece”, **The Foreign Policies of EU Member States**, (Ed), Ian Manners- R. Whitman, Manchester University Press, 2000, s.144-162
- Kouveliotis, Kyriakos: “The impact of European integration on the “Europeanisation” of Greek foreign policy, **Institute of International Economic Relations**, 2001
- Ladrech, Robert: “Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France”, **Journal of Common Market Studies** Vol.32, No.1,1994, s.69-88

- Ladrech, Robert: “Europeanization and Political Parties”, **Living Reviews in European Governance**, Vol.4 (2009) No.1
- Lindberg, Leon N.: “Decision Making and Integration in the European Community”, **International Organization**, Vol:19-1, December 1965, s.56-80
- Mahncke, Dieter: “Reform of the CFSP: From Maastricht to Amsterdam”, **The European Union After The Treaty of Amsterdam**, (Ed.) Jörg Monar, Wolfgang Wessels, Continuum, 2001, s.227-249
- Mercan S. Sezgin: “Siyasal Bütünleşme Kuramları Işığında AB Genişlemesi”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt.10, No.1 (2011), s.67-83
- Mikkelsen, Jeppe Tranholm: Neo-functionalism: Obstinate or Obsolete? A Reappraisal in the Light of the New Dynamism of the EC, **Millenium – Journal of International Studies**, 1991, 20:1, s.1-22
- Moravcsik, Andrew: “Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach”, **Journal of Common Market Studies**, Vol.31, No.4, December 1993, s.473-524
- Moravcsik, Andrew: “Negotiating the Single European Act: National Interests and Conventional Statecraft in the European Community”, **International Organizations** 45:1,1991, s.19-56

- Nachmani, Amikam: “Komşu Batı’ ya Ne Diyor? Türk-Yunan İlişkileri”, **Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası**, Der. Barry Rubin, Kemal Kirişçi, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2002 s. 119-149
- Nas, Çiğdem: “A.B. Vizyonerleri”, **İKV Dergisi**, Nisan 2014 s.66-68
- Nuttall, Simon: “The Two Decades of EPC Performance”, (Ed.) E. Resenberger, P. Tervrent, W. Wessels, **The Foreign Policy of the European Union: From EPC to CFSP and Beyond**, Lynne Rienner Publishers, 1997, s.19-41
- Olsen, Johan P.: “The Many Faces of Europeanization”, **ARENA**, University of Oslo, Cilt 40, Sayı 5, 2002, s. 921-952
- Pagoulatos, George: “Greece”, The European Union and The 2003 Presidency, Research and European Issues N°21 December 2002, s.1-25
- Pollack, Mark A.: **Policy Making in the European Union**, (Ed), Hellen Wallace, William Wallace, Mark A. Pollack, Oxford University Press, 2005, s.13-45
- Putnam, Robert: “Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games”, **International Organizations Vol.42 No.3** (1988), s.428-460
- Radaelli, Claudio: “Europeanisation: Solution or Problem?”, **European Integration Online Papers Vol.8** (2004) No.16
- Radaelli, Claudio: “Whither Europeanization? Concept Streching and Substantive Change”, **European Integration Online Papers**, Vol.4 (2000) No.8

- Radaelli, Claudio: “The Europeanization of Public Policy”, (Ed) Kevin Featherstone, M. Claudio Radaelli, **The Politics of Europeanization**, Oxford University Press, 2009, s.27-57
- Rummel, Reinhardt, Wiedemann, Jörg: “Identifying Institutional Paradoxes of CFSP”, **Paradoxes of European Foreign Policy**, (Ed) Jan Zielonka, Kluwer Law International, 1998, s.53-66
- Schimmelfennig, Frank: “Liberal Intergovernmentalism”, (Ed.) Antje Wiener, Thomas Diez, **European Integration Theory**, Oxford University Press, 2004, s.75-94
- Schimmelfenning, Frank Sedelmeier Ulrich: “Governance by Conditionality: EU Rule Transfer to The Candidate Countries of Central and Eastern Union”, **Journal of European Public Policy**, 2004, s.661-679
- Schimmelfenning, Frank Sedelmeier Ulrich: “Introduction: Conceptualizing the Europeanization of Central and Eastern Europe”, **The Europeanization of Central and Eastern Europe**, (Ed.) Frank Schimmelfenning, Ulrich Sedelmeier, Cornell University Press, 2005, s.1-29
- Sedelmeier, Ulrich: “Europeanisation In New Member And Candidate States”, **Living Reviews in European Governance**, Vol.1 (2006) No.3, s.1-35
- Sönmezoğlu, Faruk: “Soğuk Savaş sonrası Dönemde Kıbrıs Sorunu”, **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der Yayınları, 2004, s. 579-584

- Stephanou C, Tsardanides C,: **The EC Factor in the Greece -Turkey-Cyprus Triangle In The Greek-Turkish Conflict in the 1990's: Domestic and External Influences**, (Ed.) D. Contas, s.207-229, 1991, London: MacMillan
- Tangör, Burak: “Dış Güvenlik ve Savunma Politikaları”, (Ed.) Belgin Akçay, İlke Göçmen, **Avrupa Birliği, Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politika**, 3.Baskı, Eylül 2016, s.675-701
- Terzi, Özlem: “Europeanisation of Foreign Policy and Candidate Countries: A Comparative Study of Greek an Turkish Cases”, **Politique Européenne**, No:17, Automme 2005, s. 113-136
- Tezcan, Ercüment: “Avrupa Birliğinde Politika Yapımı/Karar Alma”, (Ed.) Belgin Akçay, İlke Göçmen, **Avrupa Birliği, Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar**, Seçkin Yayınları, 3.Baskı, Eylül 2016, s.343-378
- Tonra, Ben: “Denmark and Ireland”, **The Foreign Policies of European Union Member States**, (Ed) Ian Manners, Richard G. Whitman, Manchester University Press, 2000, s.224-243
- Triantaphyllou, Dimitrios: “Greek Foreign Policy in Defence of the National Interest: Teetering Between Exceptionalism and Integration”, **Uluslararası İlişkiler**, Volume 15, No. 58, 2018, s.107-117
- Tsardanidis, Charalambos Stavridis, Stelios: The Europeanisation of Greek Foreign Policy: A Critical Appraisal, **Journal of European Integration**, 2005, 27:2, s.217-239

- Uzgel, İlhan: “Türkiye ve Balkanlar: İstikrarın Sağlanmasında Türkiye’ nin Rolü”, **Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası**, Der. Barry Rubin, Kemal Kirişçi, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2002 s.86-118
- Valinakis, Yannis G.: “Security Policy”, **Greece and EC Membership Evaluated**, (Ed.) Panos Kazakos-P.C. Ioakimidis, Pinter Publisher’s Ltd.1994, s.199-215
- Valinakis, Yannis G.: Greece’s European Policy Making, GreeSE Paper No.63 **Hellenic Observatory Papers on Greece and Southeast Europe**, October 2012, s.1-47
- Vardar, Deniz: “Türkiye-A.B. İlişkileri”, **Türk Dış Politikası Analizi** (Der): Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, 2003, s.439-453
- Wong, Ruben: “The Europeanization of Foreign Policy”, **International Relations and the European Union**, (Ed), Christopher Hill, Michael Smith, Oxford University Press, 2005, s.134-154

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- A.B. Bülteni: <https://ec.europa.eu/archives/bulletin/en/9601/p104097.htm> Giriş: 21.06.2019
- A.B. Bülteni: <https://ec.europa.eu/archives/bulletin/en/9601/p109003.htm> Giriş: 21.06.2019
- A.B. Dijital Arşivi: <https://cvce.eu> Giriş: 27.06.2019

A.B. Dublin Zirvesi Açıklaması:	https://www.consilium.europa.eu/media/20562/1990_june_-_dublin_eng_.pdf Giriş: 05.08.2019
A.B. Essen Zirvesi Açıklaması:	https://www.consilium.europa.eu/media/21198/essen-european-council.pdf Giriş: 05.08.2019
A.B. Genel ve Dış İlişkiler Konseyi Açıklaması:	https://europa.eu/rapid/press-release PRES-06-352_en.htm?locale=en Giriş: 30.07.2019
A.B. Konseyi Basın Açıklaması:	http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/03/22/european-council-conclusions-on-the-western-balkans-and-actions-by-turkey-in-the-eastern-mediterranean-and-the-aegean-sea-22-march-2018/pdf Giriş: 05.08.2019
A.B. Konseyi Doğu Akdeniz Hakkında Basın Açıklaması:	https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/07/15/turkish-drilling-activities-in-the-eastern-mediterranean-council-adopts-conclusions/ Giriş: 05.08.2019
A.B. Korfu Zirvesi Açıklaması:	https://www.consilium.europa.eu/media/21207/corfu-european-council.pdf Giriş: 05.08.2019
A.B. Lüksemburg Zirvesi Açıklaması:	https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/032a0008.htm Giriş: 05.08.2019
A.B. Madrid Zirvesi Açıklaması:	https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/00400-C.EN5.htm Giriş: 05.08.2019
A.B. Mevzuatı:	https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:52006DC0773 Giriş: 22.07.2019
A.B. Mevzuatı:	https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3A160001 Giriş: 05.08.2019
A.B. Mevzuatı:	https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2004:123:TOC Giriş: 30.07.2019

- B.M. Dijital Arşivi: <https://digitallibrary.un.org/record/87038#record-files-collapse-header> Giriş: 22.06.2019
- Fuat Aksu: <http://tdpkrizleri.org/images/pdfmakaleler/Kbrskdad.pdf> Giriş: 05.08.2019
- Fuat Aksu: <http://www.turkishgreek.org/ikili-iliskiler/uyusmazliklar/ege-denizi-ne-iliskin-uyusmazliklar/item/9-egemenligi-antlasmalarla-devredilmemis-ada-adacik-ve-kayaliklar> Giriş: 21.07.2019
- Fuat Aksu: www.turkishgreek.org Giriş: 03.07.2019
- Fuat Aksu: <http://www.turkishgreek.org/ikili-iliskiler/uyusmazliklar/ege-denizi-ne-iliskin-uyusmazliklar/item/6-kita-sahanligi> Giriş Tarihi: 03.07.2019
- G.K.R.Y. Dışışleri Bakanlığı: http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2016.nsf/mfa23_en/mfa23_en?OpenDocument Giriş: 29.06.2019
- G.K.R.Y. Dışışleri Bakanlığı: <http://www.mfa.gov.cy/mfa/mfa2016.nsf/All/5CDA7223B1A91A5FC2257F9C0042B2EB?OpenDocument> , Giriş: 09.08.2019
- George Pagaoulatos: <http://www.notre-europe.asso.fr/Etud21-fr> Giriş: 19.07.2019
- İktisadi Kalkınma Vakfı A.B. Müzakereleri Son Durum: <https://oldweb.ikv.org.tr/icerik.asp?konu=katilimmuzakereleri&baslik=Kat%FDI%FDm%20M%FCzakereeri> Giriş: 30.07.2019
- İktisadi Kalkınma Vakfı Maastricht Antlaşması Çevirisi: <https://www.ikv.org.tr/images/files/A5-tr.pdf> Giriş: 03.07.2019
- Spinelli Raporu: <https://epthinktank.eu/2014/02/03/the-road-to-the-1984-spinelli-report/> Giriş: 27.06.2019

T.C. A.B. Bakanlığı	https://www.ab.gov.tr/files/_files/Zirve_Bildirileri/PresConc_17122004.pdf Giriş: 30.07.2019
T.C. A.B. Bakanlığı	https://www.ab.gov.tr/katilim-muzakerelerinde-mevcut-durum_65.html Giriş: 30.07.2019
T.C. A.B. Bakanlığı	https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1998.pdf Giriş: 06.08.2019
T.C. A.B. Bakanlığı:	https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2019_trkiye_raporu_tr.pdf Giriş: 31.08.2019
T.C. A.B. Bakanlığı:	https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1999.pdf Giriş: 18.08.2019
T.C. Dışışleri Bakanlığı:	http://www.mfa.gov.tr/bruksel-zirvesi--14-15-aralik-2006.tr.mfa Giriş: 18.08.2019
T.C. Dışışleri Bakanlığı:	http://www.mfa.gov.tr/bruksel-zirvesi--16-17-aralik-2004.tr.mfa Giriş: 18.08.2019
T.C. Dışışleri Bakanlığı:	http://www.mfa.gov.tr/chapter4.en.mfa Giriş: 18.08.2019
T.C. Dışışleri Bakanlığı:	http://www.mfa.gov.tr/helsinki-zirvesi-10-11-aralik-1999.tr.mfa Giriş: 18.08.2019
T.C. Dışışleri Bakanlığı:	http://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyeti_nin-kurulusuna-iliskin-temel-antlasma-_1960_ingilizce_.tr.mfa Giriş: 18.08.2019
T.C. Dışışleri Bakanlığı:	http://www.mfa.gov.tr/kibris-cumhuriyetinin-temel-yapisi-_zurih_11-subat-1959_.tr.mfa Giriş: 18.08.2019
T.C. Dışışleri Bakanlığı:	http://www.mfa.gov.tr/kopenhag-zirvesi-12-13-aralik-2002.tr.mfa Giriş: 19.08.2019

- T.C. Dışışleri Bakanlığı: http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/BasinEnformasyon/Aciklamalar/2005/Temmuz/NO123_29Temmuz2005.htm Giriş: 19.08.2019
- T.C. Dışışleri Bakanlığı: http://www.mfa.gov.tr/no_206_-ab-disiliskiler-konseyi-nin-aldigi-kararlar-hk.tr.mfa Giriş: 19.08.2019
- T.C. Dışışleri Bakanlığı: http://www.mfa.gov.tr/no_39---fransa-ile-gkry-arasinda-imzalanan-savunma-isbirligi-anlasmasi-hk_.tr.mfa Giriş: 19.08.2019
- T.C. Dışışleri Bakanlığı: <http://www.mfa.gov.tr/selanik-zirvesi-19-20-haziran-2003.tr.mfa> Giriş: 19.08.2019
- T.C. Dışışleri Bakanlığı: <http://www.mfa.gov.tr/sevilla-zirvesi-21-22-haziran-2002.tr.mfa> Giriş: 19.08.2019
- T.C. Dışışleri Bakanlığı: http://www.mfa.gov.tr/tc-disisleri-bakanligi_nin-gkry_nin-ab-uyeligi-ile-ilgili-aciklamasi-_1-mayis-2004_.tr.mfa Giriş: 19.08.2019
- T.C. Dışışleri Bakanlığı: http://www.mfa.gov.tr/turkey-trnc-joint-declaration-january-20_-1997.en.mfa Giriş: 19.08.2019
- T.C. Dışışleri Bakanlığı: http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-kibris_la-ilgili-deklarasyonu_-29-temmuz-2005.tr.mfa Giriş: 19.08.2019
- T.C. Dışışleri Bakanlığı: http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-topluluga-katilim-talebiyle-ilgili-olarak-komisyon-tarafindan-verilen-gorus-_20-aralik-1989_.tr.mfa Giriş: 19.08.2019
- T.C. Dışışleri Bakanlığı: http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti-_disisleri-bakanliginin_-ab-luksemburg-karari-ile-ilgili-aciklamasi_-14-aralik-1997.tr.mfa Giriş: 19.08.2019
- T.C. Dışışleri Bakanlığı: <http://www.mfa.gov.tr/chapter4.en.mfa> Giriş: 09.08.2019

DİĞER KAYNAKLAR

Bulletin of the European Communities, Supplement 2/76

Bakoyanni, “Sınırı olan biziz. Türkiye’ nin Avrupa cumhuriyeti olmasında Yunanistan’ ın çıkarı vardır.” Radikal, 13.04.2009

Bulletin of the European Communities Supplement 4/93

Council of Europe’s Group of States Against Corruption (GRECO), Athens News, 10 January 2003, A05

Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği’nin İşleyişi Hakkında Antlaşma, (Çev. T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği), Aralık 2011